

**T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TOPLUMSAL DEĞER VE NORMLAR
AÇISINDAN KAN DAVALARI**

BİSMİL ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Recep CENGİZ

Tezi Hazırlayan

Levent AÇIL

DİYARBAKIR

2007

ÖZET

Bu araştırma, değer ve normlar açısından kan davaları olayları üzerine bir giriş olarak düşünülebilir.

Araştırmanın amacı toplumumuzda görülen kan davalarının sebeplerini Bismil örneği çerçevesinde ortaya çıkarmaktır.

Araştırma alanında sınırlı sayıdaki vakalardan genelleme yapılmış ve bu olaylar sonucunda meydana gelen husumetlerin sebeplerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde yönetime ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kan davası kavramının anlam yelpazesi incelenerek toplumsal norm ve değerlerin önemi belirtilmiş olup bu tür olaylarda belirleyici olabilen toplum yapısının Dünya ve Türkiye'deki yansımaları ve kan davaları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Araştırmayla ilgili olarak insanları kan davalarına götüren toplumsal normların ana problemlerle bağıntılı olan diğer alt problemlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise farklılık bağlamında yöresel özellikler açıklanmış olup, alan araştırmasının olduğu bölgede insanları kan davalarına götüren sebepler irdelenmiştir.

ABSTRACT

In this research could be entered study on vendettas happening.

The aim of the study is to find out the main causes widely-occurring vendettas in that specific area, Bismil.

A generalization was made by considering Bismil resarch model examples where the subject often comes out in the end of the limited number of cases attained. Moreover, the main reasons making people to commit murders were highlighted.

In the first part of this research, the shortly knowledge was given about following method. In the second part, the concept of the vendetta was investigated as a meaning, the importance of the social norms and values were pointed out, the effects of the fabric of society on vendettas on World and Turkey were evaluated. The main problems of the social norms drawing to the vendettas were explained with related to the other secondry problem. In the third part, local characteristics were explained in terms of variation and the current opinions on vendettas were inspected.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Jüri üyesi

.....

Doç. Dr. Rüstem ERKAN

Jüri üyesi

.....

Yrd. Doç. Dr. Recep CENGİZ

Jüri üyesi

.....

Yrd. Doç. Dr. Recep GÜLŞEN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

.....

Prof. Dr. Emrullah GÜNEY

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Özet.....	II
Abstract.....	III
Tutanak.....	IV
İçindekiler.....	V
Kısaltmalar.....	VII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Kan Davaları.....	4
1.1. Kan Davası Olgusunun Anlamı.....	4
1.2. Tarihsel Süreçte Kan Davası.....	6
1.2.1. Eski Çağda Kan Davası.....	6
1.2.2. Ortaçağda Kan Davası.....	8
1.2.3. Yakınçağda Kan Davası.....	10
1.3. Türkiye’de Kan Davası.....	11
1.4. Değer ve Norm Kavramlarının Anlam Yelpazesi.....	12
1.4.1. Simgeleştirilen Bir Kavram Olarak Kan Davası.....	15
1.5. Geleneksel Toplum ve Kan Davası.....	18
1.6. Modern Toplum ve Kan Davası.....	26
1.7. Kan Davasının Nedenleri.....	36
1.7.1. Sosyo-Kültürel Etmenler ve Kan Davası.....	38
1.7.1.1. Toplum Dayanışması.....	39
1.7.1.2. Ekonomik Etmenler.....	43
1.7.1.3. Eğitim ve Öğretim Faktörü.....	46
1.7.1.4. Türk Hukuk Sisteminin Kan Davası Üzerindeki Etkisi.....	49
1.7.1.5. Silahlanma Kültürü.....	53
1.7.1.6. Psikolojik Etmenler.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	60
2.1. Bismil'in Sosyo-Ekonomik Yapısı	60
2.2. Bismil Yöresindeki Kan Davalarının Nedenleri	61
2.2.1. Köy Kültürü, Köy Ortamı ve Kan Davası.....	65
2.2.2. Fonksiyonel Bağımlılık ve Kan Davası.....	70
2.2.3. Paylaşılamayan Sınırlı Kaynaklar ve Kan Davası.....	77
2.2.4. Siyasal Terörizm ve Kan Davası.....	82
2.2.5. Namus, Şeref, Haysiyet ve Kan Davası.....	85
2.2.6. Eğitimin Etkisi ve Kan Davası.....	90
2.2.7. Kontrolsüz Silahlanma ve Kan Davası.....	94
2.2.8. Hukuk Yasalarına olan Güvensizlik ve Kan davası.....	96
2.2.9. Psikolojik Baskılar ve Kan Davası.....	103
2.2.10. Kan Davalarında Barışma.....	106
Sonuç	107
Kaynakça	114

KISALTMALAR

- A.B. : Avrupa Birliği
A.G.E. : Adı geęen eser
A.G.M. : Adı geęen makale
B.A.A.K. : Başnakanlık Aile Araştırma Kurumu
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
D.E.M. : Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü
D.İ.E. : Devlet İstatistik Enstitüsü
D.P.T. : Devlet Planlama Teřkilatı
D.Ü. : Dicle Üniversitesi
Haz. : Hazırlayan
M.E.B. : Milli Eğitim Bakanlığı
Org. : Organizasyon
S. : Sayfa
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
T.C.K. : Türk Ceza Kanunu
T.İ.Y. : Türkiye İstatistik Yıllığı
Yay. : Yayınlar
Y.Y. : Yüzyıl
VB. : Ve bunun gibi

GİRİŞ

Çok çeşitli nedenleri olan kan davası olgusunun değerlendirilmesi, toplumun gerisinde baskın olan sosyal yapıları tanımayı ve çözümlemeyi gerektirmektedir. Bu çalışmada, kan davasının toplumdaki değerler ve sosyal çevredeki diğer öğeler açısından bireyleri nasıl etkilediğine yer verilmiş ve kan davasına karışmış olan hem mağdur, hem de suçlu olanlar üstünde bu tür olayların nasıl bir baskı unsuru oluşturduğuna dair bir alan araştırması yapılmıştır.

Kan davaları, ülkemizdeki modernleşme ve sanayileşme gibi toplumsal yapı değişikliklerine rağmen toplumsal bir sorun olarak hem toplum ve hem de bireyler üzerinde bir baskı unsuru olarak devam etmektedir. Hemen hemen tüm toplumlarda görülebilen kan davaları, insanların içinde bulundukları bir takım ahlaksal ve toplumsal koşullardan kaynaklanarak, toplumların kendi yapılarına göre şekillenmekte ve töreleştirilerek nesilden nesile aktarılmaktadır

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin temel sorunlarından biri olan kan davaları; yoksulluk, dış dünya ile ilişkilerin zayıflığı, köy ortamlarında yalnızlık içine itilmişlik durumu, durağanlık, okur-yazarlık oranının düşük olması, yazgıya dayalı dünya görüşünün baskın olması gibi evrensel etmenlerle örtüşmektedir.

Kuşkusuz kan davaları toplumsal bir olgu olarak ele alınmalı, yine çok faktörlü sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmeli, doğru teşhisler ile ortaya konulmalıdır. Kan davalarının sosyal-ekonomik, siyasal, eğitimsel, gelenek ve göreneklere bağlı ve psiko-sosyal nedenlerinin bir bütünü olarak ele alınıp değerlendirilmesi bu sorunun çok boyutlu bir olgu olduğunun açık bir göstergesidir. Toplumsal sorunların başında gelen ve toplumdaki bireyleri de etkileyebilen bir olgu olan kan davalarının meydana gelmesinde, farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda bir çok etken belirleyici olabilmektedir. Bir çok değişkene bağlı sebepleri olan bu tür olayların çözümü için yalnız hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda toplumsal bir bilinçlenmeye ve duyarlılığa ihtiyaç vardır.

Bu araştırmanın konusu, toplumsal değerler çerçevesinde Bismil yöresinde görülen kan davalarının sürmesine olanak sağlayan toplumsal bütünü tanımaya yönelik olarak töre ve geleneklerin, ritüellerin, ahlak ve hukuğun, sosyo-ekonomik etmenlerin, siyasetin, toplum ve birey psikolojisinin gelişim ve değişim aşamalarının incelenerek değerlendirilmesidir.

Araştırmanın amacı, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde görülen kan davalarını doğuran toplumsal koşulları ve bu davalarda rol alan insanların dürtülerini kavramaktır. Bu çerçevede hem nesnel koşulları ele alan sosyo-ekonomik, kültürel ve hukuksal analizlerin yapılması, hem de bu olaylara karışmış olan insanları dinleyerek, onların duygularını anlamayı amaçlayan psikolojik boyutta bir inceleme yapılması gereklidir. Bilimsel bir disiplin içerisinde, kan davasının sosyolojik varlık karakterinin araştırılması ve etkilerinin boyutlarını göstermek araştırmanın ana amacı olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada kan davaları, toplumsal değer ve normlar açısından ele alınmıştır. Çalışmanın gerek mülakat, gerekse de gözlemler sonucu belli bir bölgede elde edilen verilerle sınırlı olduğu kabul edilmelidir. Şüphesiz ki bu çalışmanın sonuçlarının diğer bölgeler için de geçerli olup olmadığı ancak başka ampirik çalışmalarla belirlenebilir. Elde edilen bilgilerin, araştırmaya konu olan bölgede görülen kan davalarını ortaya koyacağı var sayılmıştır. Araştırmanın belli bir coğrafyada ve zaman diliminde yapılmış olması, zamanla insanların düşünce, tutum ve davranışlarının değişebileceği düşünüldüğünden, bu araştırma yapıldığı zaman dilimiyle sınırlı kabul edilmiştir.

Evren, araştırmaya konu olan sahayı ifade eden bir terimdir. Araştırma evreni, bilgi elde etmek amacıyla üzerinde gözlem yapılacak sosyal hayat alanları üzerinde yaşayanlardan oluşmaktadır. Yani sorunun taşıyıcısı olan kişi ya da kişilerden oluşmaktadır. Araştırma evreninin belirlenmesi, sorunun taşıyıcısı olan birimlerin, yani gözlem konularının kesin çizgilerle sınırlandırılmasını da gerektirmektedir. Kan davaları konulu bu araştırmada Diyarbakır ili Bismil ilçesi ve kırsalındaki yerleşmeler araştırma evreni olarak seçilmiştir.

Araştırmaya konu olan evren bütününün inceleme objesi olarak ele alınması bilimsel çalışmalarda hem maddi, hem de zaman açısından çoğu kez mümkün olmadığı için bu çalışmada kütleden örnek seçilmesi ve seçilen örnekte bulunan değerlerden yararlanarak, kütlenin tamamı hakkında genellemede bulunma işlemi olan örneklem seçimi yoluna gidilmiştir.

“Görüşme sosyal bilimlerde ve özellikle Sosyoloji’de en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. Neredeyse sosyolojik yöntemle hemen hemen eş anlamlı kullanılır hale gelmiştir”¹ Bu araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak gözlem ve görüşme olmak üzere iki çeşit veri toplama tekniği kullanılmıştır. Bulgular yaygın olarak mülakat tekniği kullanımından ortaya çıkan verilerden oluşmaktadır.

Kan davaları üzerine yapılmış olan sınırlı sayıdaki yazılı materyallerin az olması nedeniyle bu çalışmada yöntem olarak açık mülakatlardan yararlanılmıştır. Mülakatların bir kısmı Bilmil ilçesinde olaylara karışmış olan bireylerle doğrudan, bir kısmı ise Diyarbakır’da bu olaylara kendisi ya da bir yakını dolaylı olarak karışmış insanlarla yapılmıştır. Bilgi toplama araçları olarak kullanılan mülakatlar sonucunda elde edilen bilgilerden faydalanılarak, alan çalışmasına konu olan coğrafyadaki norm ve değerlerin kan davaları üzerinde ne ölçüde belirleyici oldukları tesbit edilmeye çalışılmış ve kan davaları olaylarına bakış açılarına dair olarak toplumun objektif bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmamız teorik çerçeve ve bulguların yorumlanması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazılı kaynaklar büyük ölçüde tarandıktan sonra konuyla ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölüm olan bulguların yorumlanması kısmında ise saha araştırmasında özellikle görüşme metoduyla grup içi ve dışındaki ilişki ağlarının bu olaylar üzerindeki etkileri belirtilmeye çalışılmıştır. Özetle bu araştırma teorik bilgilerden yararlanarak, mülakalar sonucunda elde edilen verilerin spesifik bulgularla karşılaştırılmasına ve yorumlamalarına dayanmaktadır.

¹ Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınları, 2005, Ankara, s. 145

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Kan Davaları

İnsanlık tarihinin merkezi kabul edilen Mezopotamya, tarih içinde insanların yaşamına, kültürüne, eğitimine katkı ve öncülüğü ile bilinirken bu bölge aynı zamanda savaşların, kinin ve nefretlerin de yaşatıldığı bir coğrafya olmuştur. Tarih boyunca dinlerin, uygarlıkların savaşlarına ev sahipliği yapan bu topraklarda yaşayan insanlar, büyüklerinden öğrendikleri gibi kini ve nefreti kendi içlerinde yaşatmayı başaramışlardır. Büyük kültürler ve uygarlıklar bu topraklarda yerini kine, öfkeye, nefrete bırakırken bunun ürünleri ise beynimize, yaşantımıza işlenmiştir. Bu antik topraklardaki değerlerin, törelerin, devam ettirilen yaşam şeklinin en son versiyonu da kan davalarıdır.

1.1. Kan Davası Olgusunun Anlamı

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlığı; ‘yalnızca hastalık ya da sakatlığın bulunmaması değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden tam bir iyilik hali’ olarak tanımlamıştır. Bu iyilik hallerinden birinin ya da bir kaçının eksikliğinde ortaya çıkan ve benzer özellik taşıyan kan davaları da bir çok farklı değişkene bağlı olan tedavisi zor bir hastalık halidir.

Kan davaları, akrabalık ilişkilerinin sıkı olduğu toplumlarda, öç alma duygusundan kaynaklanan, misilleme biçimindeki karşılıklı cinayetlerle süren, aile ve kabileler arası çatışma durumudur. Genellikle kan davaları, hak arama sürecinin yetersiz olduğu ya da bulunmadığı, anlaşmazlıkların tarafları hoşnut edecek biçimde çözümlenmediği, hak ve adalet duygularının hukuk sistemlerince yeterince tatmin edilmediği durumlarda, bireylerin hak ve adaleti kendi başlarına gerçekleştirme girişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar.² Bu tür sorunların devam etmesindeki temel neden, suçlunun hukuki yönden yeteri kadar cezalandırılmadığı düşüncesidir. Bu durum ise haksızlığa uğradığına inananları, suçlunun işlediği suça benzer bir şekilde intikam almaya yöneltebilmektedir.

² Recep Cengiz, “Kan Davasının Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Sosyolojik Görünümü”, Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, 2003, Diyarbakır, s. 62

Kan davaları, aynı şekilde adaleti yerine getirme ve grubun toplumdaki itibarını kurtarma girişimi olarak da düşünülerek, yakınları öldürülen kişilerce organize biçimde, töre ve geleneklerine uygun bir şekilde yıllarca sürdürülen sosyal bir olgu haline gelmiştir. Bu olayların başlamasıyla birlikte, soruna taraf aile üyeleri güçlü bir grup içi dayanışmasına girerler ve toplumsal bir norm olarak aile üyelerinin her biri teker teker bu sorumluluğu paylaşırlar. Ailelerin erkek üyelerinin hedef alındığı kan davalarının aile sınırlarını aşarak aşiretler arası bir düşmanlığa dönüştüğü çevrelerde, bazen kadın ve çocukları da içine alan ölümlü çatışmalar görülebilmektedir.

Latince'den gelen 'vindicta, revenge, vindicare, vendetta'³ bir kimsenin kendini savunması anlamına gelip, kan gütme geleneği için kullanılan bir terimdir. Kişisel güdülere dayalı bireysel intikam alma arzusu veya eylemlerine tüm toplumlarda rastlansa da kan davasının ülkemizde farklı bir özelliği vardır. Bu tür olaylar tek başına yalnız bireyleri değil, belli derecede önem taşıyan grupları da karşı karşıya getirir. Grup içinde öç almak bir görev kabul edilir ve intikam ölen kişinin en yakını tarafından alınır. Olaylarda rakibini öldüren kimsenin veya ona en yakın birisinin öldürülmesi ve bu şiddetin karşılıklı olarak alınmak istenmesi, uzun bir zaman dilimine yayılarak gerçekleşmektedir. Kan davalarının en önemli özelliği uzun bir zamana yayılarak sürmesi ve bu uzun devrede hadiselerin zaman zaman cereyan etmesidir. Öldürme olayları beş, on, belki de yirmi yıl gibi zaman aralığında bir, bazen daha çok sayıda vukubulmaktadır. Örneğin bir çocuğun öç alması için eli silah tutuncaya kadar beklenmesi buna örnek gösterilebilir. Bu yüzden kan davalarının uzatılmış bir olay olduğu kabul edilmelidir. Devrenin bu kadar uzun olması bazan tarafların ne için, hangi nedenle birbirlerini öldürdüklerini unutmalarına bile yol açmaktadır.⁴

Kan davalarının diğer bir özelliği de olayların aileler arasında olduğu gibi kabileler ve aşiretler arasında, ruhu huzura kavuşturma görev bilinciyle işlenmesidir. Bu tür sorunların şahsi davranışlardan öte, toplumda bir çok mensubu olan grupları dahi etkileyerek gelişen ve büyüyen bir durum olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

³ **vendetta**: Korsika'da kan davalarına verilen ad, kan gütme (Kudret Emiroğlu, "vendetta", **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

⁴ Mahmut Tezcan, **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi**, A.Ü.E.F. Yayınları, 1972, Ankara, s. 20

1.2. TARİHSEL SÜREÇTE KAN DAVASI

Gruplar arası ilişkilerde, yabancı bir grubun üyelerinden gelen ve haksız kabul edilen bir saldırı karşısında yapılan misilleme eylemi, tarih sahnesinde çok erken zamanlardan beri yerini almıştır. Güç ve makama dayalı, öç alma güdüsüne bağlı olarak sürdürülen kan davaları, eski çağlardan günümüze değin sebepleri benzer özellikler taşıyarak her toplumda görülen bir olgu olarak yaşanmıştır.

1.2.1. Eskiçağda Kan Davası

İnsanoğlu'nun tarih sahnesindeki ilk şiddet olayı Adem'in iki oğlu olan Habil ile Kabil⁵ arasında meydana gelmiştir. Bu anlaşmazlık kan akıtmaya vararak ölümle

⁵ Habil ile Kabil: Siyer müelliflerinden çoğu ve İbn İshak'ın rivayetine göre Hz. Havva yirmi batında, ikizler halinde kırk çocuk doğurmuştur. Bu ikizlerden biri oğlan, diğeri kız oluyordu. Allah, Ademe bu ikizlerden her birinin kız ikizini, diğeri ikizin erkeği ile evlendirmesini vahyetmişti. Bu hükme uyularak, Adem'in büyük oğlu Kabil ile daha küçük oğlu Habil de birbirinin kız ikiziyle evleneceklerdi. Fakat Kabil'in ikizi olan kız (Aklima), Habil'in ikizinden daha güzeldi. Bu sebeple Kabil bu değişmeye razı olmamış, Aklima ile kendisi evlenmek istemişti. Adem bu isteğin gayr-i meşru olduğunu ne kadar izah etti ise de Kâbil'e söz dinlemedi. Sonunda Kabil'in ikizi Aklima hakkında birer kurban takdim etmelerini, hangisinin kurbanı kabul görürse Aklima ile onun evlenmesini çare göstermiş, bunun üzerine birer kurban takdim etmişlerdi. Tefsirlerde ve diğeri İslami eserlerde geçtiği gibi Kabil ziraatçı, Habil ise çobandır. Kabil'in kurbanı değersiz cıız başaklardan oluşan bir demetti. Üstelik cıız başaklar arasındaki dolgun bir başağı kurban etmeğe kıyamayarak yemiş, Habil ise beğendiği bir koyunu, hem de geciktirmeden, kurban etmişti. Habil'in kurbanı kabul görmüş, o zaman adet olduğu üzere gökten inen beyaz bir ateş parçası Habil'in kurbanını yakmıştı. Kıssanın bundan sonrası Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: Onlara Adem'in iki oğlunun kıssasını hakkıyla oku (çünkü onlar bu kıssanın tıpatıp uyduğu kimselerdir). H'ani Adem'in iki oğlu birer kurban takdîm etmişlerdi de (her nedense) birinden kabul edilmiş, diğeriinki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, diğeri; Ahdim olsun) seni katledeceğim' dedi. Diğeri ise, Allah ancak muttakilerden (kurban) kabul eder. Öyleyse Allah'tan kork, niyetini düzelt. Eğer sen, beni öldürmek için elini kaldırsan bile, ben seni öldürmek için elimi kaldıracak değilim. Çünkü ben Rabbü'l-Alemin olan Allah'tan korkarım. Dilerim ki sen, kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin ve de cehennemliklerden olasın. İşte zalimlerin cezası budur' dedi. Nihayet (Kabil, Habil'i) öldürmekte nefesine uydu ve onu öldürerek zarara uğrayanlardan oldu. Sonra Allah kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini ona göstermek üzere, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Çünkü ilk defa bir ölüm oluyor ve Kabil gömmeyi düşünemiyordu. Yapacağı işi bir kargadan öğrenince) 'Bana yazıklar olsun! Kardeşimin ölüsünü örtmek konusunda, bu karga kadar (bile) olamadım dedi de ettiğine yananlardan oldu'.(Maide 5/27-31) (Süleyman Ateş, **Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali**, Kılıç Yayınları, 1993, Ankara)

sonuçlanmıştır. Bu olayda meydana gelen ilk bireysel kan akıtmanın altında yatan en önemli neden; kişisel menfaatlerin çatışması olmuştur. Adem'den bugüne kadar geçen süre içerisinde, sebebi ne olursa olsun kan davalarının devam etmesindeki en önemli neden, insanların kendi çıkarlarına ters düşen bir durum karşısında, kan gütmeye dayalı adalet sağlama istenciyle kendi manevi duygusunu tatmin ederek vicdanlarını rahatlatmak istemeleridir.

İntikam ihtirasıyla işlenen kan dökme olayı Antikite'de de toplumda büyük bir infial yaratmıştır. Aeschylus'un *Oresteia* adlı eserinde dramatize edilen kan gütmeye dayalı adalet sistemini konu alan bu eski tiyatro yapıtında, kocası Agamemnon'u öldüren Clytemnestra ile annesi Clytemnestra'yı öldüren Oresteia'nın mitolojik hikayesinde kan bağının bireyler için ne kadar önemli olduğu konu edilmektedir. "Ama eski şiddet çoğalmak ister / yeni şiddet gelir / uğursuz an gelince, şeytan gelir / can almaya."⁶ Hikaye'de ortaya konulduğu üzere eski adalet sisteminin sorunu yalnızca mitleştirilmiş Orestes'in annesini öldürmesi olayı değil, daha önemli olan sorun adaletin böyle karşılıklı kan akıtmaya dayalı bir biçimde yapılmasının akıl dışılığıdır. Mitolojik terimlerle süslenmiş olan bu oyun, eski Attika'nın klanlarında adaletin nasıl dağıtıldığı konusunda yaşanan gerçek bir krizi anlatmaktadır. Milattan önce 7-8. yüzyıllarda, Attika klanlarının zenginleşmesi ile kan davaları giderek şiddet kazanmıştır. Büyük maddi çıkarlara ve güce sahip olmak için sürdürülen kan davalarının ve öç almaların tamamen kontrolden çıkmasıyla insanlar fazla düşünmeksizin akrabalarını, hatta ebeveynlerini bile öldürmekten kaçınmamaktalardı.

Atina polisinin ortaya çıkışından önceki yüzyıllarda Attika'da ki adalet dağıtımı tek tek klanların elindeydi ve bu adalet dağılımı kan bağına dayalı olarak düzenlenmişti. Bir klanın herhangi bir üyesine karşı adam öldürme gibi bir suç işlendiğinde, öç almak klanın diğer üyelerine düşmekteydi. Hiç zaman geçirmeden öç almak tartışma götürmez bir zorunluluktur. Bu kanı yerde bırakmama zorunluluğunun ardındaki ilke '*lex talionis*' —Tevrat'tan bilindiği gibi '*göze göz*' kuralıdır. Bu zorunluluğa göre bir kurbanı öldüren kişi, karşılık olarak

⁶ Janet Biehl, **Kadınlar ve Demokrasi Geleneği**, (Çev: Sezgin Ata), İskenderiye Yayınları, 2000, İstanbul, s. 24)

mutlaka öldürülmeliydi ve bu kana karşılık gelen kanla öç alma olayı adaletin temelini oluşturuyordu. Ancak en yumuşak anlatımla bile bu adalet biçiminin ciddi sorunları vardı. Çünkü, öç almak için öldüren kişi öldürülünce yeni bir öç alma zorunluluğu doğuyordu. İçlerinden birinin öldürülmesiyle başlayan olaylarda, ilk öldürülenin bağlı olduğu klanlarca bu kez karşı klandan öç almak için birini öldürmek zorunda kalmasıyla başlayan kan davaları böylece kuşaklar boyu sürüp gidiyordu.

1.2.2. Ortaçağda Kan Davası

Yıllarca süren kan davaları yalnız Antikite de görülen bir sorun olarak kalmamış, yılların geçmesine ve toplum yapılarındaki değişmelere rağmen Ortaçağ'da da canlılığını korumuştur. Kan davaları, Tevrat'da "göze göz, dişe diş" olarak Talion yasası esas alınarak eski toplumlarda sıklıkla uygulanmışken, Kuran'da ise kasıtlı bir cinayete ilgili kısasa dayalı formül olarak sadece cinayete karışan suçlunun öldürülmesinin meşru kılınmasıyla bu tür davalara çözüm bulmuştur.

Ortaçağ Avrupasındaki derebeyler arasında hüküm süren soya yönelik savaşlar da kan davalarına benzer olaylar olarak örnek gösterilebilir. Bu olaylarda kaybedilen cana karşılık alınan her bir can ile aileler, vicdanen rahatladıklarını düşünmekteydiler. Akan kana karşı, kan dökme arzusuyla güdülen kan davaları İslam öncesi Arap toplumunda⁷ yaygın olarak uygulanan adetlerdendi. İslam dini bir norm olarak adam öldürmeyi büyük günahlardan sayarak cinayet işleyenin ebedi cehennemde kalacağını vurgulamaktadır. "Haksız yere bir insanı öldürmek büyük bir suçtur.(İsra,17/33)"⁸ Buna rağmen böyle bir suça yönelen kişi, yaptığına karşılık çeşitli müeyyideler bulmaktaydı. Bunların en önemlisi Ahiret hayatına ilişkin olanıdır. "Kim bir mü'mini haksız yere ve kasıtlı olarak öldürürse,

⁷ Adaleti uygulayacak bir hukuk ve toplum düzeninden yoksun olan Arap toplumunda kan davaları, kabileler arası düşmanlık ve savaşların başlıca nedenleri arasında yer almaktaydı. Eski bir Arap geleneği olan kan davaları, Hz. Muhammed'in veda hutbesiyle haram kılınmıştır. İslam dinine göre hiç kimse hukuk dışı bir gerekçe ile başka bir insanın maddi ve manevi varlığına tecavüz edemez, hak ve özgürlüklerini kısıtlayamaz. (Akt: **Bilal Temiz**, www.yesilyol.net)

⁸ Süleyman Ateş, **Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali**, Kılıç Yayınları, 1993, Ankara

sürekli olarak kalmak üzere Cehenneme atılacaktır. Bu davranış Allah'ın gazabını, lanetini ve büyük bir azabı gerektirmektedir.(Nisa, 4/92-93)”⁹ Yine İslam dininde bu olaylar kısasa kısas şeklinde uygulanmaktadır. “Cinayetin dünyadaki karşılığı da, suçun misliyle cezalandırılması (kisas), eş deyişle öldürülmesidir. (Bakara, 2/178)”¹⁰ İslam inancına göre insan, canı, malı, namusu, haysiyeti, tüm hak ve özgürlükleri ile dokunulmaz bir varlıktır. Müminler, inançları gereği kardeşler, birbirlerine karşı İslamın öngördüğü kurallar dışında davranamazlar. İslam, getirdiği toplumsal kurallar, hukuk ve adalet sistemi ile toplum hayatını inanç ve adalet temeli üzerine oturtmuştur. “Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin. Kim haksızlıkla öldürürse onun velisine yetki vermişizdir. Öldürmede aşırı gitmesin. Çünkü kendisine yardım edilmiştir. (İsra,33)”¹¹

İslamiyet, kısas ile insanlar arasındaki kin sonucu başlayan kan davası gibi sıkıntılara sebep olan olayları ortadan kaldırmak için üç farklı hüküm sunmaktadır. Bunlardan birincisi; öldürülen tarafın ailesi adamı bağışlar ve adam serbest bırakılır. İkincisi, öldürülenin ailesi kan bedeli alır ve istedikleri meblağ karşılığı kişiyi af ederler. Üçüncü hükümde ise öldürülenin ailesi kısas ister; sorun kısasla çözülürse İslamın kurallarını uygulayan devlet o kişiyi idam eder ve kan davaları da sonlanır. Katilin ailesi itiraz edemezken, öldürülenin ailesi de ceza verildiği için intikam almaya kalkışmaz.

İslam'da suç ve ceza arasındaki bu denklik, adaletin tam ifadesi olarak cereyan ederek taraflardan birisine haksızlığa uğradığını düşünme imkanı da vermez. Bu yüzden intikam alma, onur kurtarma, adaleti yerine getirme gibi herhangi bir dürtü devreye girerek kan davalarının sürdürülmesi önlenmiş olur. Burada taraflardan birisine, öldürülenin ailesine tanınan ikinci bir seçenek ise toplumsal barışın güçlendirilmesine yöneliktir. Bu da katilin bağışlanmasıdır. İkinci seçeneğin devreye girmesi durumunda katilin ailesi, öldürülenin ailesine belli bir kan bedeli vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük yerine getirildikten sonra aileler arasındaki düşmanlık başlamadan bitmiş, kardeşlik ve dostluk ilişkileri başlamış demektir.

⁹ Süleyman Ateş, a.g.e.

¹⁰ Süleyman Ateş, a.g.e.

İslam'ın kısas hükmü, adaleti yerine getirerek kan davasının ortaya çıkmasına, dolayısıyla daha birçok insanın haksız yere öldürülmesine engel olmaktadır. "Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır; böylece korunursunuz. (Bakara, 2/179)"¹² buyurulmuştur. İslam dini kan davasına böyle yaklaşmasına rağmen toplumun tamamına yakınının müslüman olduğu Ortadoğu ve Türkiye'de intikam alma hırsı ile yapılan bu olaylar dini hükümlerin de önüne geçerek direnç göstermektedir.

İslam dininin kan davalarına getirdiği kısasa kısas çözümüne benzer bir uygulama da Moğollar'da 13. asırda Cengiz Han Kanunlarına göre uygulanmıştı. Moğollar'da kan davasını gerçekleştiren kişi ancak kanlık ödeyerek cezadan kurtulabilirdi. 15. yüzyılda ise Fatih Sultan Mehmet'in kanunnamesinde kısasın uygulanmadığı dönemlerde para ödenmesi öngörülmüş olup, 50 ila 400 akçe arasında değişen miktarlara göre diyet bedeli belirlenmekteydi. Sultan Süleyman döneminde de Fatih'in bu kararnamesine bağlı kalınarak aynı hükümler uygulanmıştır.¹³

1.2.3. Yakınçağda Kan Davası

İntikam ihtirasıyla işlenen suçların en önemli olanlarından olan kan davalarına Avrupa ülkelerinde ve Güney Amerika'da seyrekte olsa öç alma şeklinde gerçekleşen kan gütme vakaları olarak rastlanmaktadır. Korsika'da iyi organize edilmiş bir hukuksal sistemin yokluğunda, toplumsal denetimde önemli bir rol oynayan kan davalarında, katilin bulunmadığı durumlarda aile üyelerinden birisi kurban seçilirdi. Aracılar, bazen kan gütmenin sona ermesi için taraflara zorla yemin ettirerek olayların sona ermesini sağarlardı¹⁴ Grönland'da ise taraflar arasında bir adamın öldürülmesi, katilin ya da çocuklarının veya yakın akrabalarından birinin öldürülmesini gerekli kılmaktaydı. Eğer akrabasından da kimse olmadığı zaman, komşuları öldürülürdü. Amerika'da Kaliforniya civarındaki yerli kabilelerin bazılarında bir katilden en iyi şekilde öç almanın yolu katilin

¹¹ Süleyman Ateş, **a.g.e.**

¹² Süleyman Ateş, **a.g.e.**

¹³ Artun Ünsal, **Kan Davası**, Yapı Kredi Yayınları, 1997, Ankara, s. 31

¹⁴ Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 29

sevdiklerinden birinin öldürülmesi olup bu, sosyal bir norm olarak onların kültürlerine yerleşmişti.¹⁵

Avrupa’da ise özellikle Arnavutluk ve Yugoslavya gibi ülkelerde, komünist rejimin çökmesiyle birlikte eski geleneklerin yeniden ortaya çıkması, kan davalarını tekrar canlandırmıştı. Bu olaylar Balkanlar’da Karadağ ve Arnavutluk gibi ülkelerde ve Arap topluluklarında sıklıkla görülebilirken, özellikle Arap ülkelerinin bir kısmında suçlu yerine cezaya çarptırılanlar erkek kardeşler, erkek çocuklar seçilmekteydi. Bu cinayetler, aileler ve topluluklar arasında bir dizi kanlı olaylara ve uzun süreli düşmanlıklara yol açmıştı. Güney Slavlar’da ise kan davası, öncelikle babanın, erkek kardeşin ya da reşit olan erkek evladın üzerinde güdülen bir olay olarak etkisini göstermiştir. Ancak bu eylemler herhangi bir aile görevini yerine getirme anlayışından çok, bireyin intikam alma duygusu içinde gerçekleşmektedir.¹⁶ Korsika, Sardunya, Sicilya, Arnavutluk, Yunanistan, Yugoslavya ve Kıbrıs’ta kaybolmaya yüz tutan, fakat büyük ve güçlü ailelerin atalarının geleneklerine sadık kalarak, global toplumun davranış normlarına meydan okumaları gibi Lübnan ve Suriye de başta olmak üzere Ortadoğu’nun pek çok ülkesinde, Afganistan, Pakistan ve Hindistan’da da canlılığını koruyan bu olaylar Anadolu’ya özgü kan gütme ile büyük benzerlikler göstermektedir.¹⁷

1.3. TÜRKİYE’DE KAN DAVASI

Yüzünü Avrupa’ya çeviren ancak yaşam tarzı bakımından Akdeniz ve Doğu toplumlarıyla benzerlik gösteren ülkemizde de kan davaları, tıpkı Ortadoğu toplumlarındaki gibi genellikle öç almayla başlar ve devam eder. Türkiye’de kan davaları kişisel bir adalet geleneği olarak Akdeniz ya da Ortadoğu tipi kan davası kategorisine girmektedir.¹⁸ Ancak düşman aileler arasında arabuluculuk yapması için heyetler göndererek kan davasının yayılmasını önleme girişimleri, etkili olmasa da ülkemizde görülen farklı uygulamalardan olmaktadır.

¹⁵ Faruk Erem, *Adalet Psikolojisi*, (Aktaran: Mahmut Tezcan, *a.g.e.*, s. 37)

¹⁶ Faruk Erem, *a.g.e.*, s.78

¹⁷ Artun Ünsal, *a.g.e.*, s. 47

¹⁸ Artun Ünsal, *a.g.e.*, s. 32

Kişisel güdülere dayalı bireysel intikam alma eylemlerine tüm toplumlarda rastlansa da ülkemizdeki kan davasının ayırtedici özelliği tek başına bireyleri değil, belli derecede önem taşıyan grupları karşı karşıya getirmesidir. **Pospisil**, olayın diğer bir özelliği olarak uzun bir evreyi kapsayan şiddet hareketinin en az üç tane olduğunu belirtirken, bunların ilk öldürme, ilk öldürülenin intikamının alınması ve karşı tarafın intikamının alınması şeklinde evrelere ayırarak olayın sürekliliğini vurgular.¹⁹

İslam'ın temel paradigmalarına bağlı bir toplum olarak Türkiye'de yerel kültürlerin vazgeçemediği, kişisel adalet sağlama mekanizmasına dayalı olarak güdülen kan davaları, insan öldürmenin günah olması gibi dini ritüeller ile informel normlara rağmen hala devam etmektedir. Dünya'nın her tarafında görülebilen bu cinayetler özellikle Türkiye, Lübnan, Suriye gibi Ortadoğu ülkeleri ile Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi birbirlerine kültürel anlamda yakın olan Asya ülkelerinde benzer özellikler taşıyıp, bugün bile halen canlılığını korumaktadır.

Ortaçağ Avrupası'nda yaygın olarak soya yönelik bir şekilde görülen feodal toplumlardaki küçük savaşlarının bugünkü ismi kan davasıdır. Bugün ülkemizde yoğun bir şekilde görülen kan davaları da çatışma halinde olan gruplar arasında özellikle aynı soydan gelen fertlere yönelik olmasıyla Ortaçağ Avrupasını aratmamaktadır. Aileler arasında özel bir savaş alanı olan kan davaları kırsal kesimler başta olmak üzere bir yaşam biçimi olarak Güneydoğu ve Karadeniz kıyılarını olumsuz etkilemektedir. Ancak olaylar yalnız bu bölgelerde kalmamakta, göçle birlikte ülkenin her bölgesine taşınmaktadır.

1.4. DEĞER VE NORM KAVRAMLARININ ANLAM YELPAZESİ

Kan davalarının nedenleri arasında gösterilen namus, şeref, saygınlık gibi kavramlar insanların bunları kendilerince değerlendirmeleriyle farklı anlamlar kazanmıştır. Toplumun genelinde namus ve şeref kavramlarının algılanması ve değerlendirilmesi, bireyin içinde yaşadığı çevre tarafından şekillenmektedir.

¹⁹ Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 19

Değerlere dayanan normlar, insan ve düşüncesinin bir ürünü olarak gelenek, görenek kalıplarından oluşur. Bunlar insanların aynı zamanda ahlaksal yönünü de belirleyen davranış kalıplarıdır. **Homans**, normu grup üyelerinin zihinlerindeki bir düşünce, belli durumlarda üyelerin ya da diğer kişilerin ne yapması gerektiğini, ne yapmaları beklendiğini belirten, öneri biçimine konabilen bir fikir, bir yaptırım kalıbı olarak görür. Ona göre normların kendileri davranış değil, insanların davranışlarının nasıl olması gerektiği üstüne düşüncelerdir.²⁰

Karakterler hakkında iyi ya da kötü bir yargıda bulunabilmemiz ancak toplumun açısından mümkün olabildiği gibi, normlara dayalı olan kalıplar da sosyal çevremizdeki davranışlarımızı ve yaşantımızı şekillendiren kurallar bütünü olarak belirmektedir.²¹ Grubu meydana getiren bireylerin davranışlarını birbirlerine göre ayarlamalarıyla oluşan grup hayatı, örf ve adetlerin, değerlerin, fikirlerin ve maddi kültür objeleri ile birlikte çeşitli sembol ve anlam sistemlerinin içerdiği bir kültür sisteminin yaratılmasına sebep olmuştur. Fonksiyonel bir bütün meydana getiren bu sistem içerisinde birey, böylelikle ilişkide bulunduğu diğer bireyler tarafından sevk edilerek, uyarılmaya, toplum içerisinde belirli roller ifa etmeye, belirli kültür kalıpları öğrenmeye, yaşadığı sosyal ve kültürel çevreye uyum sağlayarak, belirli tipte bir insan olmaya zorlanmıştır. Bu durum ise sistemin bireyi nasıl şekillendirebileceğini göstermektedir.²²

Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş ortaklaşa alışkanlıkların bütünü toplumdaki ahlaki davranış biçimi olarak tanımlanırken gelenekler, dini anlayışlar, ataerki aile düzenleri, kalıplaşmış cinsiyet rolleri gibi sosyal yaşamı düzenleyen ortak alışkanlıklar ve davranış biçimlerinden oluşan feodal belirleyici güçler de töre²³ olarak adlandırılabilir. Hemen hemen bütün toplumlar da varolan, sonrasında da kurumsallaşıp genelleşerek kan davalarına dönüşen öç alma duygusu, insanların içinde yaşadıkları zihinsel, ahlaksal, toplumsal vb. koşullardan kaynaklanmakta olduğu gibi, söz konusu toplumlar da sonraki

²⁰ George C. Homans, **İnsan Grubu**, TODAİ Yayınları, 1971, Ankara, s. 88

²¹ Alfred Adler, **İnsan Tabiatını Tanıma**, (Çev: Ayda Yörükkan), İşbankası Kültür Yayınları, 1997, İstanbul, s. 134)

²² Alfred Adler, **a.g.e.**, s. 79-80

²³ **Töre**: Yazılı olmayan, ancak toplum içinde yıllardan beri kendisine uyulan ahlaki ve hukuk kuralları (Kudret Emiroğlu, "Töre", **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

nesillerin tutumlarını da etkileyebilmektedir.²⁴ **Dönmezer**, sosyal değer ve normları, sosyal yapının bir unsuru olarak, her toplumun kendine özgü nitelikler taşıyan sosyolojik bir olgu olarak değerlendirmektedir. Toplumdaki kişileri bir arada tutan en birincil etmen değerlerdir. Çünkü değerler toplumun üyeleri tarafından paylaşılır ve ciddiye alınır. Sosyal değerler, grupların sahip oldukları soyut duygular ve idealler olarak bireylerin düşünüş ve eylemlerini sevk ve idare eden genel yöneticilerdir. Yine bu değerler belirli durum ve şartlardan bağımsız olup toplumsal normlara kaynaklık eden standartlar olarak işlevlik sağlarlar. Sosyal normlar ise yazılı esaslara dayanmayıp, bir toplumun ya da sosyal bir grubun mensupları tarafından paylaşılan, uyma zorunluluğu bulunan, uyma davranışının olumlu ve olumsuz müeyyideler sağladığı kurallar manzumesi olarak belirleyici olur.²⁵

Değerler, diğer sosyal olguların nihai gerekçesini açıklarken onları aynı zamanda meşrulaştırarak pekiştirmektedir.²⁶ İnsan, kendi toplumunun ürünü olan bu değer ve normları kendine içkinleştirirken, kendini kültür olarak ortaya koyan bu içkinleştirme süreci, toplum değerlerini bir bütün haline getirerek sistematik olarak da topluma aynı zamanda yön verir. Değer yargıları, böylece toplum kültürünü gösteren öğeler haline gelir. Kültür ise bilgi, inanç, düşünce şekli, örf ve adetler ile toplumların bir arada yaşamaları sonucu ortaya çıkmış yeteneklerden oluşmuş bir bütün olarak toplumu etkiler. İnsan, ilkin içinde bulunduğu toplumun kültürel öğelerini ve kültürel yapısını öğrenir. Her birey doğumdan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıkları, kültürü öğrenir. Dolayısıyla kültür, ortak olan davranışları ve alışkanlıkları içerir. **Uygur**'a göre kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse 'kültür' deyimiyse insan dünyasını taşıyan yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. İnsanın nasıl düşündüğü, yaptığı, istediği, özünü nasıl gördüğü; değerlerini nasıl düzenlediği hep kültürün bir yansımasıdır.²⁷

Kan davasının sık görüldüğü yerdeki gruplar, genellikle aynı yaşam tarzı ve dünya görüşü bulunan, ortak bir kültüre göre yaşayan insanların oluşturduğu

²⁴ Nurettin Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2002, İstanbul, s. 182

²⁵ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Savaş Yayınevi, 1982, Ankara, s. 249-257

²⁶ Mustafa Aydın, **Bilgi Sosyolojisi**, Açılım Kitabevi, 2004, İstanbul, s. 37

²⁷ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, Remzi Kitabevi, 1984, İstanbul, s. 17-18

ortamlarda ortaya çıkar. Çünkü yerleşik kurallarla ilişkiye geçen ya da uyarılan bireyin davranış ve zihniyet yapısı, doğal olarak kültürel ve toplumsal etkenlere bağlı olarak şekillenir. Bu durum ise hemen hemen aynı gerekçelerle başlayan olaylarda kültürel etkenlerle şekillenen bireysel kişiliklerin kan davalarına nasıl kolay bir şekilde karışabildiklerini gösterir. Kültürel benzerliklerin olduğu Doğu toplumlarında kan davalarına rastlanması da kültürün önemini yansıtmaktadır.

1.4.1. Simgeleştirilen Bir Kavram Olarak Kan Davası

İnsan biyolojik bir varlık olmasının yanı sıra, hem psikolojik hem de sosyal bir varlıktır. Bu özellikleri birlikte barındıran insanın dünya içeriliği ve ona yönelişi ile insanlar bir zihinsellik sürecine girerler. Bu durum ise insanı, mit ve söylence üretmeye yatkın bir varlık durumuna getirmiştir.

İnsanı kendi yaratısı olarak, kültür içinde ele alan **Cassirer**, değerleri mantıksal çözümlemeye en az uygun olan ideleri söylence (mythos)²⁸ olarak görür. Her olay ve olgu karşısında söylence üretebilen insan yeni durumları açıklamak için de söylenceleri her zaman bir araç olarak el altında bulundurmaktadır. İnsanın farklı bir zihin tasarımı olan söylenceler, insanın kültürel evreninde fenomen haline gelir ve gene insanın kendisine geri döner. Böylelikle insan simgeleştirme yetisiyle nesneleri simgesel olarak dönüştürür. Dış dünyayı bir bilinç varlığı haline getiren insanın kendince belirlediği yeni bir evren tasarımına yönelmesi gerçek olmayan yeni değerleri ortaya çıkarmaktadır. Böylece insan, bu söylenceleri kendisine bir dayanak olarak istediği bir anda kullanabilmek için fırsat kollamaya başlar. Kan davasına başvuranların en büyük dayanakları da tıpkı mitler gibi, insanların kendilerine göre şekillendirdiği egemen değerler ve bunlara dayanan normlardır.²⁹

Kan davalarının başlamasında belirleyici nedenlerden olan onur ve namus algılamaları, göreceli değerlendirmelere en yatkın kavramlar olarak bu tür olaylarda etkili olmaktadır. Aynı şekilde insanda amaç haline gelen, iyilik,

²⁸ **Mitos:** Kutsal ya da dinsel nitelikli inanç (Kudret Emiroğlu, “Mitos”, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

özgürlük, kutsalık gibi kavramların algılanma niteliği de göreceli olarak kan davalarını belirleyen etmelerden olabilmektedir. Toplumumuzda mitleşmiş bir olgu haline gelen kan davaları, bir tabu³⁰ olarak insanın çevresini niteliksel olarak değiştirmesinin ve ideleri simgeleştirmesinin bir ürünü haline gelmiştir. Özgün anlamından saparak çoğunlukla toplumsal adetler yüzünden kaçındığımız, yasakladığımız bir konu ve eylem anlamına gelen tabular, cehalet ile gizemini korurken, bu gizemler ise yeni söylenceler yaratmıştır. Böylece döngüsel olarak gelişen, doğru olsun ya da olmasın birçok sebepten ötürü tabulaşan, gerçek anlamını yitiren, insanın kendine göre simgeleştirdiği özellikle namus ve şeref gibi kavramlar kan davalarının asıl nedeni olarak gösterilebilir.

Anlamı nesnenin önüne geçiren insan, fiziksel evreni ve kendi biyolojik gerçekliğini bu simgeler evreninin arkasına iterek kaderine teslim olmuş bir şekilde bu tür olayları sürdürmektedir. İnsanın düşündüğü şeye dair kanıları, şeyin öyleliğinden değil de; insanın, öyle olduğuna inanmasından kaynaklanır. Olayların basit bir şekilde çözülebilmesini görmezlikten gelerek bu tür olayların gerçek nedenleri üzerine düşünmek yerine, insanın belleğinde kurguladığı kavramlar ve simgelere göre hareket etmesi kan davalarını, aslında insanın zihninde ve onu öç almaya zorlayan toplumsal normlarla üzerinde tartışılmayan soyut düşünce durumu haline getirmiştir.³¹

Dünya'nın bilince yansıyan çıplak gerçekliği, bilinç tarafından giydirilerek dünyaya geri yansıtması, insanın fiziksel evrenini bilinç nesnesine dönüştürerek simgeleştirmesi anlamına gelir. Bu simgeler evreni içinde zihinsel edimlerde bulunan insan, böylece inandığını bilir, bildiğine de inanır. İnsanın sanki var dünyası ise bazı kutsallıklar doğurur. Bu kutsal olan ise gene bir kutsal olana dayanılarak açıklanır. İnsanlar atalarından kendilerine miras kalan değerleri kutsal bir amaç olarak zihinlerinin derinliklerine işleyerek, bunları kutsal gördüğü değerlere ve törelere dayandırarak kan davalarının sürdürülmesinde yardımcı olmaktadır.³²

²⁹ Ernest Cassirer, **İnsan Üstüne Bir Deneme**, (Çev: Necila Arat), Yapı Kredi Yayınları, 1997, İst., s. 42)

³⁰ **Tabu**: Polizezya dilinde olağanüstü bilinip tanınanın dışında insanı şaşırtan, yasaklanan bir konu ve eylem (Kudret Emiroğlu, "Tabu" , **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

³¹ Uluğ Nutku, **İnsan Felsefesi Çalışmaları**, Bulut Yayınları, 1998, İstanbul, s. 56

³² Uluğ Nutku, **a.g.e.**, s. 56

Cassirer, “insanı, Aristoteles’in ‘ussal varlık’ tanımıyla açıklamanın yeterli olmadığını; ‘simgeleştiren varlık’ olarak tanımlamanın gerçeğe daha uygun olacağını söyler.”³³ Ona göre gerçekliği kendi akıl yetisiyle idrak edemeyen insan, nesnel olana karşı gizil bir anlam yükler. Bu da insanı inanmaya yatkın hale getirir. Nesnenin gerçekliğinden çok, belleğimizde kodlanmış anlama dair kavramlarla gerçeklik üzerinde zihnimizin iş görmeye başlamasıyla, artık nesnelerin ve şeylerin kendisini anlamaya ya da çözümlemeye çalışmak yerine; belleğimizdeki anlamın, kavram olarak simgeye dönüşmesi sonucu insan, kendi ürettiği soyut kavramlarla uğraşmaya başlar. Yanılsamalarla dolu bu dünyanın dışında, başka gerçekliklerin de olasılık olarak var olabileceğini düşünmekte zorlanan insan, pratik yaşamı katı bir olgular dünyası içinde, veya doğrudan doğruya gereksinme ve isteklerimize göre yaşamak yerine, tersine, imgesel duyarlılıkların, umut ve korkuların, yanılgı ve yanılsamaların, kuruntu ve düşlerin ortasında yaşar. Epiktetos, “insanı rahatsız edip korkutan nesneler değil, onun, nesnelere ilişkin sanı ve kuruntularıdır...”³⁴ der. Türkiye’de kan davası, namus ve töre gibi insanın kendine içkinleştirdiği simgeleştirilmiş değerlerle bir tabu haline gelmiştir. Kendi normlarına göre farklı bir anlam kazanmış olan namus ve haysiyet gibi kavramlar, insanın etrafını ören bir karanlık bir ağ gibi varlık alanını da şekillendirmiştir.

Her durumu kutsallaştırılan kavramlara göre endeksleyen insanlar böylece kan davaları gibi olaylar karşısında yeni normlar ortaya çıkarmışlardır. Toplumun genelinde en önemli kavramlar olarak görülen namus, şeref ve haysiyet gibi değerler sanki var sayılan dünyanın öğeleri ve hayatın anlamının belirleyeni olarak etkisini tüm toplum üzerinde, özellikle kan davası olaylarında bizlere hatırlatmaktadır. Kan davalarının başlamasında sık görülen sebeplerin başında, bireylerin kendisi veya aileleleri için kutsal sayılan namus³⁵, şeref ve haysiyet gibi değer verdiği kavramlara saldırı gelmektedir. Yunanca nomos sözcüğünden gelen ve başlangıçta erkeğin sahip olduğu ‘nema’ yani otlak demek iken, daha sonra yasa anlamını kazanan namus gibi bir kavramı bireyin hayatındaki en önemli değerlerden görerek, bu tür değerlere yönelik olası bir hakareti onur

³³ Ernest Cassirer, **a.g.e.**, s.42

³⁴ Ernest Cassirer, **a.g.e.**, s. 41

³⁵ **Namus:** Edep, haya, doğruluk ve güvenilirlik gibi faziletlerin sonucu olan ve yüksek değer taşıyan haslet, ahlaki ölçülere bağlılık (Mehmet Doğan, “Namus”, **Büyük Türkçe Sözlük**, İz Yayınları, İst., 1996)

mesesi olarak görmesi ve bunun yüzünden olayların başlayıp büyümesi, insanın kendi ürünü olan bu tür değerlere nasıl esir olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Toplumdan topluma farklılık gösterebilen şeref ve namus algılamaları, namusu, utancı, başkalarının kötü bakışlarını temizleme aracı olarak toplumumuzda bireylerin kendilerine ve grup hayatına göre şekillenerek simgeleşmiş bir olgu haline gelmiştir. Doğu toplumlarında kan davalarının en güçlü dayanağı haline gelen bu kavramlara, kolektif duygunun ve utancın eşlik etmesiyle, birey baskı altına alınarak kendini başkalarının gözüyle yargılar. Kişinin kendini toplum değerlerine göre yargılaması ise bireyi genellikle kan davasına sürüklemektedir.

1.5. GELENEKSEL TOPLUM VE KAN DAVASI

Türkiye ve Ortadoğu toplumlarındaki gibi kan davaları sebeplerinin benzer özellik taşıdığı geleneksel toplumlar üstünde değer ve normların etkisi, modern toplumlara nazaran daha fazla hissedilmektedir. Belli norm ve değerleri barındıran, modernleşme ve toplumsal değişim sürecini henüz tamamlayamamış kapalı toplumlarda daha yoğun görülen kan davalarını açıklamada toplumsal değişmeyi engelleyen normları irdeleyerek ele almak, bu tip sosyal sorunları açıklamada bize yardımcı olabilmektedir.

Ortak bir iradeye itaat halinde olan bireylerin dünyalarını aydınlatan, onların hayatlarına anlam katan unsurlardan olan gelenekler, dini anlayışlar, ritüeller gibi kutsal şeyler insanlara ortak bir anlamlar dünyası ve algılama becerisi kazandırmaktadır. Ancak Doğu toplumlarında insanların kutsal olana karşı güçlü bağlılığı ve olayları algılamalarındaki sabitlik gibi etmenler kan davası ve benzeri olayların gelenekli yaşantılarına devam eden toplumlarda yoğunlukla görülmesinde etkili olmaktadır. Türkiye’de özellikle ülkenin Doğu bölgelerinde görülen bu olaylar toplumsal yapıyı değiştirmek için yapılan birçok yeniliğe rağmen gelenekselliğin ve değerlerinin etkisi altında ciddi bir sorun olarak halen devam etmektedir.

Toplumlar tarihsel süreçte genellikle küçük ve basitten, büyük ve karmaşıklığa doğru bir gelişme eğiliminde olmuşlardır. İnsanlık tarihinin geçirmiş olduğu evrelere bakıldığında modern insanın üç önemli kültürel evreden geçtiği görülmektedir. Bu evreler insanın bilincinde bir evrime yol açarak ufkunu genişletirken, meydana gelen tarım ve sanayi devrimleriyle de insanoğlu tarih sahnesinde toplumsal değişiminin yolunu kendi belirlemiştir. Dünya üzerindeki toplum tipleri dışa açık olmayan kapalı gelenekli yapılardan, daha az dışa açık intikal toplumlara, oradan da modern açık toplumlar olmak üzere üçlü bir kategoriye ayrılmaktadır. Doğu toplumları ilk iki kategoriye girerken, Batılı toplumlar ise modern toplumlar içerisinde kabul görmektedir. Çünkü Batı toplumlarında modern insanla birlikte cemaat anlayışı, eski adetler, gelenekler, yerini cemiyete, yani toplumsal olana ve rasyonalist düşünceye bırakmıştır. Tarihin en önemli sosyal değişimlerinden olan modernleşme, özellikle ekonomik temelli ve geniş kapsamlı bir toplumsal değişme sürecinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna ayak uydurabilen Batılı ülkeler hızla eski yaşantılarından uzaklaşarak yeni bir yapıya bürünürken, Batılı olmayan toplumlarda ise modernleşme, baskı unsuru olarak toplumda bir birliktelik ve standart oluşturmaktan çok ayrıklık ve çok başlılık doğurmuştur. Bu durum ise kan davalarının neden daha çok geleneksel toplumlarda ortaya çıktığını açıklamada önem taşımaktadır.³⁶

Modern toplumda kutsal ile kutsal olmayanın net bir ayrımı yapılmış olup, sosyal farklılaşma olgusu ise çok ileri bir seviyeye erişmiştir. Böylece toplum hayatında gözlenen sekülerizasyon, olayların daha bilimsel ve rasyonel biçimde açıklanışının köklü bir biçimde toplum hayatına yerleşmesi olgusuna paralellik arz etmektedir. Demokratikleşme, fikir hürriyeti, yenilik ve değişmeye açık olmak ve nihayet yayılmacı yani çevresindeki geleneksel kültürleri etkileme ve hatta onları istila etme özelliği, modern sanayi toplumunun en önemli karakteristiklerindendir.³⁷ Geleneksel bağımlı toplumlarda, geçmiş değerlerin yüceltilmesiyle birlikte bireyde intikam duygularını kabartarak onu bu olayları işlemeye götüren değerler bütünü modernizm karşısında halen direnç gösterebiliyorsa, bu o toplumun modern olan karşısında yapısını muhafaza eden

³⁶ Orhan Türkdöğen, **Güneydoğu Kimliği**, Alfa Basım Yayım, 1998, İstanbul, s. 308

³⁷ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, 1998, İstanbul, s. 360

törelerinin gücünü gösterir. Batıdaki gelişmelerden farklı olarak ülkemizin Doğu bölgeleri bu sürece yeteri kadar uyum sağlayamamasının bedelini bugün de devam eden kan davalarıyla ödemektedir.

Katılımcılığın ve özgürlüğün olmadığı, bireylerin kendilerini yeterince ifade etme ortamı bulamadığı yerlerde bu olaylar etkisini hem birey hem de tüm toplum üstünde hissettirmektedir. Ancak Avrupa'da ise modern insan, özgür adam karakterinde siyasal toplumun genişlemesine katkıda bulunurken eski geleneklerinden de hızla uzaklaşarak yeni bir kimliğe bürünmüştür. Batı toplumunda özgürlük mücadelesi siyasal toplumun genişletilmesi mücadelesi şeklinde gelişirken, özellikle demokrasi teorisi ve pratiği bu mücadelelerden kaynaklanmıştır.³⁸ Toplumsal dönüşümü ifade eden modernleşme sürecini kendi iç dinamiklerinden getiren Batı toplumu, bilim ve teknolojik gelişmelerle yeniden şekillenmiş ve kendi eseri olan bu sürece daha çabuk adaptasyon sağlayarak olaylara akılcı yollardan çözüm bulma yolunu kazanmıştır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaya çalışan toplumlar ise bir taraftan modernizme, yeniliğe adapte almaya çalışırken öte yandan geleneksel toplum yapısının ortaya koyduğu normlara göre yaşantılarına devam ederek eski geleneklerini sürdürmektedirler. Her ne kadar Türk toplumu, dışardan bakıldığında Batılı ve modern bir tablo çizse de, özellikle töre cinayetleri ve kan davası gibi sosyal olguların çözümü konusunda pek fazla bir ilerleme kaydememiş olması toplumda hala geleneksel kuralların belirleyici olduğunu ele verir. Bu ikili görünüm ise toplumsal gelişme ve değişimin önündeki en önemli engel olmuştur.

Toplumsal hayatta insanların ortak tercihlerini, birlik ve beraberliğin kültürel bağlarını ve sözleşmelerini kapsayan gelenekler, insan hayatının toplumsal kuruluşu din, tarihsel bilinç, kültür, ırk, yurtseverlik, aile, soy gibi bir çok temel bağlaştırmadan oluşarak, toplumda ortak kimlik yaratıcı değerler manzumesi olarak modernleşmenin biçimini etkilemiştir. "Weber, geleneği 'ezeli geçmişin iktidarı' olarak ifade ederken, toplumun hatırlanamayacak kadar eski uyma ve kabul etme

³⁸ Mehmet Ali Kılıçbay, **Doğunun Devleti - Batının Cumhuriyeti**, İmge Yayınevi, 2001, Ankara, s. 24

alışkanlıklarının kutsallaştırdığı göreneklerden bahseder. Weber gelenekten anlamamız gereken şeyi; alışılmış günlük hayattaki psişik bir tutumlar zinciri ve günlük çalışmanın ihlal edilemez bir davranış normu olduğu inancı ve buna, yani öteden beri var olduğu bilinen ya da sanılan bir şeye inanışa dayanan bir egemenlik, yani gelenekselliğin meşruiyeti ve otoritesi olarak belirtir.”³⁹ Geleneksel toplumda kişi, doğal olarak hem toplum hem de din adına normlara ve davranış modellerine ayak uymak durumunda kalmaktadır.

Kan davalarının sıklıkla görüldüğü ve onunla özdeşleşen geleneksel toplumu **Rocher**, fazla gelişmemiş bir işbölümünün rastlandığı, üretimin son derece sınırlı olduğu şeklinde tanımlar. O, geleneksel toplumun bu sosyal organizasyonunu ise sosyal hareketliliğin sınırlı bulunduğu, toplumsal organizasyonun genellikle karmaşık bir akrabalık sistemi ve yaş gruplarına dayandığı, kutsalla sıkı bir bağlılıkla karakterize edilen ve içerisinde dini olanla sosyo-kültürel faaliyetlerin birbirine karıştığı global bir durum olarak belirtir. Böyle olunca toplumda kutsal ile kutsaldışı birbirine sarmaş dolaş bir vaziyette olup, bütün seviyelerde iktidar, aile akrabalık ve tüm sosyal faaliyetler, aynı zamanda dini bir anlam taşımaktadır. Geleneksel toplum tipinde din, töre ve geleneklerin en önemli fonksiyonu, grup ahlakının korunmasını ve ayakta tutulmasını sağlamaktadır.⁴⁰

Kan davaları, genel anlamda azgelişmişliğin bir ürünüdür. Azgelişmiş bir toplumun yapısı da genellikle içinde bulunduğu toplumun değer ve normlarına göre belirlenir. Gelenekler, az gelişmiş toplumlarda değer ve normlar ışığında daha da önem kazanmaktadır. İnsan topluluklarının oluşmasıyla birlikte yaşamın kaçınılmaz sonucu olarak üretimle, yönetimle, neslin devamı, bilginin aktarımı için ortak yaşamı düzenleyen bir takım ihtiyaçlara gereksinim duyulmuştur. Tekrar edilerek öğrenilen ve yeni kuşaklara da aktarılan bu kurallar örf, adet ve gelenekleri oluşturarak yazılı olmayan kurallar haline gelmiştir.

Toplumsal kurumların da oluşmasını sağlayan anlam ve değerler kuşkusuz hayat boyunca aynı kalmaz ve zaman içerisinde bireyin içinde yer aldığı grup, topluluk ve toplumun diğer üyeleri ile olan ilişkilerini de biçimlendirir. Ekonomik,

³⁹ Ahmet Cihan, “Türkiye’de Modernleşme Hareketleri”, Y/lisans Ders Notları, 2004, Diyarbakır, s. 19

⁴⁰ Ünver Günay, a.g.e., s. 357

siyasal, kültür ve inançlar gibi toplumdaki bütün ilişki alanlarında ortaya çıkan farklılıkları toplumsal değişme olarak tanımlayabiliriz. Değişim tüm kültürlerin ortak özelliği olurken, değişimin hızı ve etkisi ise geleneksel ve gelişmiş toplumlara göre farklı olabilmektedir. Toplumsal değişme karmaşık süreç olup bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin etkisindedir. Bu değişimler farklı hız ve boyutlarda da olsa her toplumda gözlenen ve o toplumun bütün kurumlarını etkileyen bir süreç içinde gelişmektedir. İnsanların temel gereksinimlerinin karşılanması sürecinde oluşan ekonomi ve siyaset gibi temel toplumsal kurumlar icat ve keşiflerin ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçlara bağlı olarak yükselen taleplerler karşısında radikal değişmelere neden olarak toplumun genelini etkilemektedir.

Toplumsal değişim sürecinde bireyler başkalarından birtakım yargılar ve özel örnekler alırken, bu süreçte sosyal ilişki bağlamlarının da bir alt ürünü haline gelmektedirler. Toplumsal yapıyı, toplumu oluşturan temel grupların meydana getirdiği bir karmaşıklık olarak kabul eden **Ginsberg**, toplumsal değişmeyi, toplumsal yapıdaki değişme ve örgütlenmeler oluşturur. Bu yaklaşım, soyut anlamdaki toplumsal ilişkilerle, bu ilişkilerin oluşturduğu gruplar arasındaki bağıntılar açısından da önem taşır.⁴¹ Her toplumun kendine has yapısal bir özelliği olduğu gibi, aynı toplumun gelişim tarihi içinde belirli dönemleri arasında dahi yapısal farklılaşmaları mevcuttur. Osmanlılardaki toplum yapısı ile Cumhuriyet dönemindeki yapının bire bir benzer olduğu söylenemez. Ancak toplumsal kurumlar kültürel değerler ve inanç sistemlerine yönelik yapılaşma konfigürasyonları sürekliliğini korur ve günümüz Türk toplumunun biçimlenmesini de etkiler. Yarım asrı geçen kan davalarının halen gazete haberlerinde konu edilmesi, toplum değerlerinin insanlar üzerindeki sürekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Topluma dışardan empoze ettirilen modernlik mayasının yeteri kadar iyi tutmaması Osmanlılar'dan kalan geleneksel anlayışla devam ettirilmiştir. Batı toplumu değişim aşamasında en önemli kavram olan özgür adam karakterine bürünerek siyasal toplumun genişlemesi ve gelişmesinde en önemli itici güç olmuştur. Osmanlılar da ise günümüzdeki siyasal anlamıyla özgür insan hiç bir

⁴¹ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kurumları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 1995, İst., s. 55

zaman olmamıştır. Çünkü Allah'ın gölgesi durumundaki Padişah tüm reayanın sahibiydi. Osmanlı'da devletin her alandaki belirleyiciliği bireyselliklerin yeşermesine olanak vermediği gibi demokratik düşüncenin oluşmasında belirleyici olan ve bireyleri obje değil de, subje olarak gören sözleşme kavrayışının oluşmasını engellemiştir. Bunun sonucunda ise devletten kopuk, belli güçlerin ve grupların etkisi altında kalan ve kendi adetlerine sıkı sıkıya bağlı insan grupları türemiştir.⁴² Osmanlılarda dörtbin'den fazla aşiretin olması farklı özelliklere sahip bir çok grup doğurmuştur. Bu durum ise birbirlerine dış geçirmek isteyen güçlü aşiretleri karşı karşıya getirerek onları kan davalarına süreklemekteydi.

Kan davalarının görüldüğü yerlerde bireyin seçme ve düşünme özgürlüğünün yeteri kadar olmaması ve bu olayların zihinde taze tutulması basit bir olay sonrasında bile birtakım çatışmalara meydan vermektedir. "Feodalite de doğrudan üreticinin belirleyici statüsü serfliklerdir, yani daha açık bir ifadeyle, senyore doğrudan bağımlı bir doğrudan üretici söz konusudur. Serfin kente kaçarak bir loncaya girmesi ve bu durumunun bir yıldan daha uzun sürdürmesi, onun serflikten (kişisel bağımlılıktan) kurtulması için yeterli olmaktadır. Oysa Osmanlı sisteminde askeriye ve ilmiye tabakalarına mensup olmayanların tümü, ister kırdan, ister kente yaşasınlar reaya sayılmaktadır. Yani kırdan çıkmak, Osmanlı toplumunda insanları özgürleştirmemektedir."⁴³

Geleneksel yapı, kurulan Cumhuriyet rejiminde de devam ederek özellikle Doğu bölgelerinin kaderini belirlemiştir. Yeni Cumhuriyet'te modernleşme, toplumun devletçe sıkı sıkıya denetlenmesinin ve kontrol altında tutulmasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Modernleşme süreci Türkiye için ülkenin iç dinamiklerinden değil, özellikle Batı'nın bir dış etken olarak müdahaleleri, düzenlemeleri ve zorlamaları sonucunda ortaya çıkan tepen inme, devletçe düzenlenen, topluma yönelik ancak topluma rağmen bir değiştirim süreci olarak işlenmiştir. Devletin modernleşmeye bakış açısı daima modernleşmenin kendisine sunduğu toplumu düzenleme ve kontrol etme imkanı tanıdığı kadar olmuştur.

⁴² Mehmet Ali Kılıçbay, **a.g.e.**, s. 22

⁴³ Mehmet Ali Kılıçbay, **a.g.e.**, s. 22

Modernleşme hareketleriyle ortaya çıkan milletleşme süreci toplumsal değişimin diğer bir aşamasını meydana getirmiştir. Çünkü uluslaşma, toplumda standart bir kültür meydana getirmesi ve eski adetlerin erimesine katkıda bulunan bir etken olarak toplumun geneline tesir eder. 19.yüzyılda ulus devletler siyasal modernleşme sürecine bağlı olarak gelişmiştir. Bu süreç, ikili bir hareket noktasını içermekte olup, bunlardan klan ya da diğer küçük ölçekli siyasal toplulukların birleşerek bir ulus oluşturmuşlardır. Diğerleri ise eski büyük emperyal güçlerin çözülmesi sonucunda bu büyük birime ait küçük toplulukların kendi uluslarını kurmuşlardır.⁴⁴

Türkdoğan'a göre, modern sosyolojinin Büyük Toplum veya Standart Kültür olarak belirlediği şemsiye tüm alt grupları veya etnik unsurları içine aldığı takdirde milletleşme veya ulus devlet denilen olguyu gerçekleştirmiş olur.⁴⁵ Avrupa kıtasındaki ulusların ortaya çıkmasının altında birleştirici bir milliyetçilik anlayışı yataken, Osmanı ve Avusturya Macaristan gibi imparatorluklarda ise ayrılıkçı milliyetçiler egemendi. Bu ayrılıkçı yapılar her bölgenin kendi içine kapanarak kendi geleceklerini devam ettirmelerine yardımcı olmuştur. Osmanlılar'da Millet, içinde farklı dilleri konuşan, farklı ırka mensup insanları din birlikteliği esasında kapsayan bir terim olup Millet sistemindeki temel ayrım Müslüman olanlar ile olmayanlar arasındaydı. Ulusların en belirgin özelliği çok sayıdaki etnik, dilsel, kültürel, dinsel vb. gibi farklılıkların birlikteliğini sağlayarak kan davasına benzer normların bir gelenek haline gelmesini engellemektedir.

Osmanlı imparatorluğu içinde bir çok unsuru ve farklı milletleri barındıran ümmet ideolojisine dayalı siyasi bir yapıya sahip olması nedeniyle bölgeden bölgeye değişen farklılıkları içinde barındırıyordu. Bölgelerin statik bir durumda kalarak olabilecek değişimlere kapalı olması, eski adetlerin kendilerinden sonra gelen kuşağa bir miras gibi aktarılmasıyla yerel kültürlerin devamlılığı sağlanmaktaydı. Bu da kuruluşundan itibaren Osmanlılar'da millet olgusunu devreden çıkararak hanedan kavramını ikame etmek suretiyle Standart Kültürü silip atmış oluyordu. Osmanlılar'da yarı özerk yapıda olan Doğu eyaletlerinde

⁴⁴ İhsan Sezal, **Sosyolojiye Giriş**, Martı Yayınevi, 2002, Ankara, s. 188

⁴⁵ Orhan Türkdoğan, **Türk Toplum Yapısı**, Çamlıca Yayınları, 2002, İstanbul, s. 29

daha sık görülen kan davalarının uzun yıllar sürmesinde de bu standart kültürün olmaması yani milletleşmenin tüm ulusa yansıtılamaması etkili olmuştur.⁴⁶

Toplum yapısının ikili bir bölünmeye mahkum kılınması toplumları farklı gruplara ayırırken kapalı ve baskıcı toplum yapısının oluşumuna, kültürel yarıma ve zihniyet ayrışımına da sebep olmuştur. Türk toplumunun merkez ve çevre ikililiğindeki oluşumu İran Selçuklularından beri sürüp gelmektedir. Bu tür ikili bir yapılaşmanın toplum yapısında meydana getirdiği yarılmaların günümüze kadar yansımaları da bugün karşılaşımıza kan davasına benzer toplumsal sorunlar olarak çıkmaktadır. Osmanlı'da merkez, sürekli bir biçimde çevreyi fitne unsuru olarak görmüş, Cumhuriyet'te de bu eğilim devam etmiştir. **Heper**'e göre; devlet seçkinlerinin yasaları halkı kucaklayan sivil nitelikte yapmaları yerine daha ussal yapmaları sistemi yozlaştırmaktadır. Heper, toplum tarihimizde çevre merkez ilişkilerinin hiç bir dönemde uyumlu bir biçimde bütünleşme sürecine girmediğini ayrıca Osmanlı toplum modelinin Cumhuriyet döneminde de devam ettiğini vurgulamıştır.⁴⁷

Türkiye'nin toplumsal yapısı incelendiğinde Batı ile farklılaşan bir yapılaşma sözkonusudur. Bu toplum yapısının bir ucu toplumsal değer ve alışkanlıkları bakımından geleneksellikte, öbür ucu ise modernleşmede olan bir geçiş durumunu gösterir. Osmanlı'dan kaynaklanan bu durum ülkemizin en önemli özelliklerinden birini teşkil etmektedir. "Türkiye koşullarını yakından tanıyan **Daniel Lerner**, modernleşmeyi çok batıyalı bir değişken olarak açıklarken, bu değişkenleri ise bireyde okuma yazma oranının yüksek düzeyde olması, kozmopolitlik derecesinin artması, kitle iletişim araçlarının yoğun bir biçimde kullanılması ve empatinin yüksekliği tarzında özetlemiştir. Bireyde sosyal hareketlilik ise; kırsal alanlardan kente göç oranlarının yükselmesine, okuma yazma oranının güçlendirilmesine, beklentilerin fertte yükselmesine yol açıyorsa modernleşme veya çağdaşlaşma başlamış sayılabilir."⁴⁸

⁴⁶ Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 32

⁴⁷ Metin Heper, **Türkiye'de Unutulan Halk ve Birey**, Türk Tarih Yayınları, 1998, İstanbul, s. 43

⁴⁸ Daniel Lerner, **The passing of Traditional Society**, (Aktaran: Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 201)

Kan davalarının görüldüğü yerlere ve toplum yapılarına bakıldığında **Lerner**'in değişkenlerinin tersi bir durum gözlenmektedir. "Tarihsel süreç içinde gelişen bu oluşumda bir yanda bürokrasi ve askeri sınıftan uzak, toprağı ekip biçmeye mahkum kılınan halk tabakası (Reaya), öte yanda " yabancı soylulara" yönetimin tahsis edildiği bir örgütlenme biçimi olmak üzere düzenlenen bu ikili toplum yapısı, Osmanlı'dan günümüze uzanan sosyal tortulardan biri, belki en önemlisidir."⁴⁹ **Ziya Gökalp**, halk aydın ayrımına giderken aydını halktan kopuk olarak görmüş, halkı ise ulusal kültürün döl yatağını teşkil eden bir yapılanma içinde tanımlamıştır. Aydın halk ayrışımı Türk toplumunun en önemli dinamiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kongar ise Türkiye'nin toplumsal değişme modelini iç ve dış ögeler ile kişilerin etkileşimleri sonunda biçimlenerek bir tarafta Devletçi seçkinci yasa koyucu bir grup ve karşısında da gelenekçi liberal denilen iki farklı tabakaşmış gruplarından oluşan heterojen bir toplumun varlığını vurgulamıştır. Türk toplumu gibi geçiş aşamasındaki toplumların en önemli özelliği olan bu yapı modernleşme sürecinde geleneksel yaşantının sürmesine yardımcı olurken, geleneksel toplumun bağlı olduğu birtakım değerler ve sosyal hayatı düzenleme zorunluluğundaki normlar halen varlığını devam ettirerek kan davası gibi kangrenleşen hastalıkların sürmesine yardımcı olmaktadır.

1.6. MODERN TOPLUM VE KAN DAVASI

İnsanlığın bir dizi ilkel bilinç evresinden geçerek günümüze kadar gelişip ilerlediği ve bu evrelerin kabilevi, kölecil, teokratik ve son olarak da demokratik eşitlikçi toplumlar şeklinde somut toplumsal örgütlenme biçimlerine tekabül ettiği düşüncesi, modern insan anlayışının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.⁵⁰ Modern Avrupa toplumlarında da kan davaları görülmüştür. Ancak bu olaylar Ortaçağ Avrupasında, daha çok çıkar çatışmalarına dayalı olarak derebeyliklerin birbirleriyle savaşması şeklinde yaşanmıştır. Batıda meydana gelen yeni icat ve keşifler ile toplum yeni bir gelişme sürecine girerken, eski yaşantılarından hızla uzaklaşarak Doğu toplumlarıyla olan farklılığını da ortaya çıkarmıştır.

⁴⁹ Orhan Türkdoğan, **a.g.e.**, s. 712

⁵⁰ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu mu?**, Vadi Yayınları, 1999, Ankara, s. 23

Batıda ki modernleşme süreci Rönesans ve dinde Reform hareketleriyle güç kazanan süreçte, geleneksel, dinsel, ekonomik, kültürel ve bilimsel yapı ile bir bütünlük sağlamıştır. 17. ve 18. yüzyılları kapsayan Aydınlanma Çağı boyunca kilisenin insana ve topluma yaptığı baskıya karşı felsefi ve zihni tepkiler, akıl ve toplumun özgürleşmesine giden yolu kendiliğinden açmıştır. 19. yüzyılda pozitivist bilim anlayışının olumlu tepkileriyle sanayi devriminin ortaya çıkması ve Batı'nın ekonomik gücünün artması yeni bir dünya modelinin oluşumunu hızlandırmıştır.⁵¹ Batı'nın kendi geçmişine karşı bu eleştirel yaklaşımı, fikri ve siyasi geleneğe karşı oluşu, yeni bir siyasi düzen, toplum ve ahlaki anlayışı da geliştirmiştir.

Modernleşme, geleneğe dayalı toplumsal ve siyasal değerlerin yerine geçen süreci ifade ederek, Batı'nın kendine özgü tarihsel, kültürel ve siyasal gelişmesinin bir ürünü olmuştur. Bu süreçte geleneksel toplumda sosyal hayatın tepe noktasında bulunan din, modern sanayi toplumunda ortaya çıkan sekülerizasyon sonucu ferdileşerek insanların özel yaşantılarıyla ilgili bir vicdan ve şahsi seçim meselesi hüvviyetine bürünmüştür. Modern toplum, geleneksel toplumlardaki dini birlik, beraberlik ve bütünlüğün yerine, dine bağlılık ve dini yaşayış açısından bir plularizm, geleneksel ve kurumlaşmış dindarlıkta bir gevşeme, ilgisizlik, dine ve özellikle geleneksel dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlıkla karakterize olmuştur.⁵² Tüm bu gelişmeler, kendini merkeze alan insanın, kendisi üzerine yeniden düşünmesinin yolunu açtığı gibi, eski yaşantılarını da terk ederek yeni bir hüvviyet kazanmasının yolunu açmıştır.

Modern gelişmelerin temelindeki unsur, gelişmenin aktörünün, kaynağının ve sonucunun birey olması ve bireylerin kendi hakları ve çıkarları için toplumu aşabilen taleplerde bulunmasıdır. Kısacası, Batı'da yenileşme hem akılcı, hem de psikolojik eğilimlerin sonucu ortaya çıkan kültürel yumuşamanın, tutum ve davranışlardaki olumlu yansımanın pragmatik bir devrimidir. **Einsensdat**, modernleşmenin rol özelleşmesi ve toplumsal hareketlilik olmak üzere iki farklı süreci içerdiğini ve bu iki sürecin çeşitli kaynakların ve personelin akrabalık ve yöresel birimlerden bağımsız kılınması ve eski bağımlılık ve alışkanlıkların yok

⁵¹ Francis Fukuyama, **a.g.e.**, s. 23

⁵² Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 361

olması anlamına geldiğini söyler.⁵³ Bu bağımlılık durumundan kurtulamayan geleneksel toplum üyeleri ise kan bağı birliktelikleriyle kan davası olgusunu devam ettirmektedirler.

Smith, modernleşmeyi bir değişim sorunu olarak görür. Ona göre politik, toplumsal ve ekonomik değişmelerin ve bu değişimleri kontrol etmenin yanı sıra, davranış ve dünya görüşlerinde de yavaş bir dönüşüm vardır. Bu dönüşüm sıkı kurallar koyan, yapılagelenin, güdümlü bir değer sistemine; her türde durum için çok sayıda belirli normların varolduğu bir sistemden, din ve ideoloji arasında veya nihai değerler ve bunların ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimde yürütülmesi, yerine getirilmesi arasında ayırım yapan daha elastiki bir sisteme geçiş olarak isimlendirilebilir. Geleneksel bir değer sistemi değerlerin ve normların böylesi bir ayırımını bilmez.⁵⁴

Modernleşme ilerlemeyi ifade eder. Birçok kuramcı modernleşmeyi, insanın çevresindeki artan egemenliği ve çevresine ilişkin artan bilgisi açısından tanımlar. **Bellah**, geleneksel ve modern toplumların değer sistemlerini karşılaştırırken geleneksel değerlerin icat veya yeniliğe korku ile baktığını vurgular. Bu toplumlar da sürekli gelişme düşüncesi olmadığı için kişilerin amaçlarını rasyonel bir incelemeye koyma veya amaçları herhangi bir kapsamlı, ayrıntılı bir tahmin çerçevesi içinde düzenleme çabası söz konusu değildir. Buna karşın modern sistemler araştırma, inceleme, özgürlük yaratıcılık temelindeki görünüşleri överler. Amaç ve sonuçların özünde rasyonelleşme yatar ve sürekli bir değişim, vardır. Modern bir toplumda kişiler bilinçli olarak eylemde bulunurlar ve yine bilinçli olarak geniş bir alana yayılmış çok sayıda seçeneklerden seçimlerini yaparlar. Bu toplumlarda geçmişin yüceltilmesi ve öteki işlerine düşkünlük, kişilerin toplumsal deneyimlerinden edindikleri değerleri kendi topluluk düzenlemelerine uygulama çalışmaları şeklinde olmuştur.⁵⁵

Modern toplumların en önemli özelliği rasyonel düşünceye önem vermeleri ve bilişlenme evrimini tamamlamış olmasıdır. Çünkü bireysel ve toplumsal dünyanın

⁵³ Antony Smith, **Toplumsal Değişim Anlayışı**, (Çev: Ülgen Oskay), Gündoğan Yayınları, 1996, Ank., s.96

⁵⁴ Antony Smith, **a.g.e.**, s. 96

⁵⁵ Antony Smith, **a.g.e.**, s. 96

farkındalığının hissedilmesi, kişinin etrafında olup bitenleri ayırtedebilmesini sağlayan yeti, ancak uyanıklık durumu olarak ifade edilen bilinç⁵⁶ ile mümkündür. Bireylerin davranış ve eylemlerini biçimlendiren bir olgu olarak bilinç, kan davalarında bireysel bir belirleyici etmen olarak ele alınabilir. Bu durumda kan davası, bilinçsizce hareket eden, gelişmemiş zihniyetlerin ortak bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Bir sosyolojik olgu olan kan davalarında sosyologlar genellikle bilincin toplumsal boyutunu vurgulayarak, sosyal hayat koşullarının bilinçlenmeyi belirlediğini ve bu bilinç formunun da toplumsal hayattaki değişimi ve gelişimi tetikleyen bir uyarıcı görevi olduğunu düşünmektedirler.⁵⁷ Aynı şekilde kan davası olaylarında insanların benzer tepki göstermelerinde önemli etkenlerden biri de toplumun kolektif bilincidir. Olayları ortak bir dava haline getiren bu kolektif bilinç, toplumsal yaşamı anlamak için oldukça işlevsel bir kullanıma sahiptir.

Sosyolojik bağlamda bilinç, bireyin topluluk içinde yaşamasından kaynaklanan sosyal boyutunu ifade ederek, onun toplumsal düzlemdeki algısıyla ilişkilidir. İç ve dış dünyaya ilişkin algılama ve yorumlama şeklimiz büyük ölçüde bireysel ve toplumsal temelli bilinç formlarının etkisi altındadır. Bu durum, toplum üyelerinin ortak duyma, düşünme ve davranışlarda bulunmalarını sağlar. Birey, kendisini kuşatan fiziki ve sosyal dünyanın bilgisine vararak kan davası hususunda tutum ve tavır sergileyerek eylemlere yönelir. Her toplumun yapısal koşullarına bağlı olarak bilinçlenme farklı şekillerde tezahür ettiğinden kan davası kimi toplumlarda kan gütme haline gelirken, kimi toplumlarda ise olaylara sağduyu ile yaklaşmayı getirmektedir.

Kan davaları, grupların hasımlarından intikamlarını alması için toplumsal baskı altında gerçekleşen bir eylem olarak bireylerin farklı durumlara ilişkin tutum ve tavırlarını önemli oranda etkilemektedir. Örneğin, grup hayatı yaşayan her birey içinde bulunduğu yerin anlam öğelerini içinde barındıran bir aidiyet bilinci ile kan davalarına taraf olur. Bu aynı zamanda kişinin aidiyet derecesine bağlı olarak bir

⁵⁶ **Bilinç:** İnsanın nesnel dünyayı ve kendi kişisel varlığını anlamasına etkin biçimde katılan zihinsel süreçlerin toplamı (İ.Frolog, “Bilinç”, **Felsefe Sözlüğü**, (Çev: Aziz Çalışlar, Cem Yayınevi, 1997, İstanbul)

⁵⁷ Ömer Aytaç, “**Bilincin Sosyolojik Analizi**”, (e-sosder.com)

kolektif iradeyi dikkate aldığı ya da ona uyduğu anlamına gelir. Toplumsal iradenin ürünü olan kan davaları, aidiyet duygusunun kaçınılmaz bir sonucu olarak belirginleşir.

Kan davası olaylarına bakıldığı zaman toplumun değer yargılarına göre şekillenmiş bir takım öğeler, doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılmayan ortak bir bilinç ve tavır geliştirir. Bilinç, gerek bireysel, gerekse toplumsal düzlemde birbirinden farklı süreçlerde kişilerin yönelimini belirlemede etkili bir öğedir. Bu öğe bireyin zihinsel bütünlüğünü sağladığı gibi, onun davranışlarında yol gösterici ve eylemlerine yön veren bir düşünsel bütünlük oluşturur. Ancak, bilincin bireyin sosyal ilişkilerini nasıl etkilediği ve bu yönde yapılanmalar üretilmesine nasıl katkı sağladığı oldukça karmaşık ve soyut süreçlere dayanır. Bu bağlamda, **R.Linton**, **M.Mead**, **A.Kardiner**, **R.Benedict**, **E.Erickson**, **G.Bateson** gibi Kültüralist okula mensup antropologlara göre, 'Bir toplum düzeyinde, birbirinin aynısı ya da birbirine yeterince benzeyen kültürel koşullar bütünü, toplumun bütün üyeleri arasında şeyleri aynı şekilde görme ve bazı tipik durumlarda aynı şekilde davranma özelliği' yaratmaktadır. Örneğin, Komanciler'in Komançi, Fransızlar'ın Fransız gibi düşünmesi gibi...⁵⁸ Kültürel koşulların desteklediği ortak değerler, insanların kan davalarına karşı aynı bakış açısıyla bakmasını sağlamıştır. Bu anlayış, insanların hem kendi dönemini, hem de kendisinden sonra gelen nesilleri bu tür olaylarda kalıplaşmış bilinç durumuna itmektedir.

Mucchielli'ye göre ortak bir bilinç bileşenine sahip olma durumu, yalnızca toplumdaki düşünme ve akıl yürütme kalıplarını paylaşmakla kendisini göstermez, aynı zamanda yaşama ilişkin bir takım alışkanlık ve davranışları benimsemek ve sürdürmede de etkili olur. Ona göre bilinç, doğası gereği insan edimlerine biçim verir. İnsani eylemlerin niteliğini ve yönünü belirleyen bu bilinç durumu bireyde, sahip olduğu bilinç yapısının niteliği ölçüsünde dış dünyayı algılar, insana, topluma ve evrene ilişkin tepkiler geliştirir. Toplum bilincini etkileyen süreç sosyal yapıyla birlikte gelişirken, toplumdaki dinamiklerden de büyük oranda etkilenmektedir. **Hamilton** da, bilincin toplumsal boyutuna vurgu yaparken bilinci, toplumsal olanın yani toplumsal yaşamın bir ürünü ve toplumun

⁵⁸ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 9

ortak zihinsel süreçlerinin bileşkesi olarak tanımlar. Ona göre bilinci oluşturan en temel dinamik, toplumsal koşullar ve toplumsal yaşam deneyimleridir. Bilinci oluşturan öğelerle bilinç arasında etki-tepki ilişkisi bulunmaktadır. Hem bilinç toplumu biçimlendirmekte hem de toplum ve toplumsal koşullar bilinci belirlemekte ve yönlendirmektedir.⁵⁹

Oskay'a göre ise sosyolojik olarak ele alındığında bilinç açısından öncelikle toplumsal yaşam ve bu yaşamın işleyiş biçimleri, nitelikleri ve değişen toplumsal koşullar önem taşımaktadır. Bu işleyiş biçimleri bireysel ve toplumsal düzlemde birbirinden farklı süreçlerde kişilerin ya da grupların yönelimini belirlemede etkili olan öğelerdir. İnsan bilinci son derece karmaşık ve birbiri içine geçmiş iki tür bilince ayrılmıştır. Temeli organizmaya dayanan bireysel ya da psikolojik dediğimiz bilinç, doğuştan gelen niteliklerce tanımlanabilir. Bu bilinç olayları bütün bireylerde aynı olup değişmezliği esastır. Toplumsal bilinç ise görelidir ve toplumdan topluma değişmektedir. Bunlar sonradan kazanılmış niteliklerce tanımlanır. Bilim, teknik, ahlak, değer hukuk, dil, din vs. gibi değerler zamanla ve toplumdan topluma değişen nitelik gösterirler ve tüm bunlar bireysel ve toplumsal bilinci farklı biçimlerde oluşturur.⁶⁰

Toplumsal bilincin ortak tasavvurlar sonucunda kendi içinden ortaya çıkardığı informel normlarla can bulan bireysel bilinçler, bu değerleri dayanak olarak kullanarak kan davalarının güdülmesini kendilerine verilmiş bir hak olarak görürler. Bireyin toplumsal varlığı, belirli toplumsal ilişkiler içinde varoluşu onun bilincini belirler. Bu vurgulama ile bireyin toplumsallaşması olgusu yani insanın bireyleşmesi, bilinç kazanma olgusu ile toplumsal ilişkiler sistemi arasında sıkı bir bağlantı söz konusudur. Bu bağlantı içinde birey bir yandan kendi özdeneyimleriyle edindiği bilgilere dayalı bir bilinç bölümü oluştururken, diğer yandan da mevcut toplumsal yapının nitelikleri doğrultusunda koşullanması sürecinde de bu içinde biçimlenmiş olan toplumsal bilinci içermekte ve böylece kendisi açısından soyut nitelikte olan olgulara ilişkin bilinci oluşturmaktadır.⁶¹

⁵⁹ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 3

⁶⁰ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 4

⁶¹ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 6

Birey, sosyalizasyon sürecinde toplumsal akıl ya da topluma içkin düşüncelere sahip olurken toplumdan desenler alır ve buna göre ortak tavırlar sergiler. Böylece toplumun ortak vaziyet alışları ve ortak düşünme formuna uygun hareket eder. Toplumsallaşma sürecinde, bireyler toplumun geçerli değer ve norm sistemlerini tanıma, kabullenme ona uygun hareket etmenin yollarını öğrenirler. Bu süreçle birlikte, bireyler ortak bir algılama ve duruş keşfetme imkanı bulurlar. Ölümle sonuçlanan kan davalarının belli bir topluma ait olan tavır ve düşünce olarak kendini göstermesi ise sosyalizasyon sürecinde aynı grup içerisindeki insan davranışlarının birbirlerine olan benzerliklerin yansımasını göstermesi bağlamında önemlidir. Toplumsal bilinç, genel anlamda toplumsallığa ilişkin kuşatıcı bir farkındalık zemini keşfetme anlamı taşır. Bu yönüyle toplumsal bilinç, tek tek bireylerin bilincinden farklı bir gerçekliktir. Bu ortak bilinç, bireyselliğin üstünde, ortak idealler ve heyecanlar paylaşma, toplum penceresinden bakma anlamı taşıyarak kolektif bilincin ortak tepki verdiği kan davaları üzerine yansımasını gösterir.⁶²

Kan davası olayları daha çok Ortadoğu ve Asya toplumlarında görülmektedir. Bu toplumlarda ki bireysel bilinç, geleneksel üretim şekilleri ve grup ilişkilerinin hakimiyetindeki kolektif bir bilince dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bilinç, toplumsal yaşam sürecinde oluşur, başkalaşır ve yeni görünüm kazanır. Sosyal hayat ise, sürekli değişen, yenilenen, dinamik bir karakter taşır. Sosyal hayattaki toplumsal ilişkiler, davranış biçimleri başkalaşarak bireyin düşünme, duyma, algılama ve eylemde bulunma, evreni kurma, yaşama tarzı oluşturma, yeni bir ilişkiler sistemi ve yeni bir sosyal ilişkiler ortamı tesisine yol açar. Tüm bunlar toplumsal yaşamda gözlemlenen değişme ve gelişmeler yani siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel olaylar bireyin duyma, düşünme tarzları ile sosyal yaşam biçimlerini dönüştürdüğü gibi bir bütün olarak bilinç yapısının da değişmesine yol açar.

Bilinci bu bağlamda, toplumsal koşulların bir ürünü olarak görebiliriz. Bilinci, salt bireysel ya da psikolojik öğelerle açıklamak insan gerçeğini ve bilincin eklemlendiği gerçekliği dışarıda tutmak anlamına gelir. Dolayısıyla kan

⁶² Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 5-7

davalarının başlıca belirleyici nedenleri olarak görülen sosyal, ekonomik ve psikolojik sebeplerin yanında toplumda gelişen ve yerleşen bilincin bu olaylarda göz ardı edilmesi gerçeğe yüz çevirmek olarak algılanmalıdır. Kurumsal yapılar ve toplumsal yaşam biçimlerini üreten, onların fonksiyonelliğini büyük ölçüde belirleyen toplumdaki ortak yargılar da toplumsal bilinçtir.⁶³ Toplumun ortak algısı ve duyarlılık biçimi olarak formalize edildiğinde toplumsal bilincin, bireylerin gündelik yaşamında ve onların ortaya koyduğu kurumsal örgütlenmelerde yansımaları bulunduğunu söylenebilir.

Toplumlarda kaynaşmanın ve dayanışmanın altında yatan bilinç durumu tüm algı alanımızı etki altında tutarken, kan davalarında belirleyici bir rol oynayan törelere de dayanak sağlar. Çünkü bu toplumsal bilinç törelerin devam etmesinde tek tek bireyleri değil, tüm insanları etkiler ve ortak bir tavır geliştirilmesini sağlar. Böylece toplumsal bilinç, törelerin ve bunun yaptırımını olan kan gütmeye olaylarının dini hükümlerin bile önüne geçmesine vesile olur. İnsanın dünya görüşü, kanıları, siyasal ve moral anlayışları, dini ve dünyevi algılamaları, bireyin çevresine ve olaylara ilişkin geliştirdiği yargılar, coşku, heyecan ve korkular toplumsal bilincin bütünlüklü bir formülasyonudur. Bireyin toplumsal varoluş biçimlerine ilişkin algısı ve kavramalarından çıkarsadığı ortak yargılar ve anlam bütünleri toplumsal bilinci oluşturur. Birey algıladığı bu bütünsel kavrayış evreninden yola çıkarak yaşamına yön verir. Kişinin nerde, nasıl, ne şekilde hareket edeceğine ilişkin tasarımları büyük ölçüde toplumsal varlık formülasyonlarına ilişkin geliştirdiği bütünlüklü anlam çerçevesini referans alarak gerçekleşir.⁶⁴

Toplumsal bilinç, bir bakıma bütün toplum üyelerinin ortak duyusu, düşüncesi ve davranışta bulunma yönelimlerinin belirleyicisi ve hazırlayıcısıdır. Bu toplumsal bilince eşlik eden bireysel bilinçlerde toplum baskısıyla kan davaları olaylarına karışmaktadırlar. “Toplumsal bilinç; ‘belirli bir toplumun ortak mirasından kaynaklanan davranış, düşünme, duyma biçimlerinin bir sonucudur. Bu biçimler söz konusu toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilmiş, uygulanmış olmalıdır.

⁶³ **Toplumsal Bilinç:** Toplum yaşamındaki görüşleri, kavramları, düşünceleri, siyaset, sanat, töre vb. Kurumları oluşturan bilinç biçimlerinin tümü (Özer Ozankaya, “Toplumsal Bilinç”, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, 1984, Ankara)

⁶⁴ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 6

Ortak bilinç kişinin dışındadır, ondan önce vardır, onu aşar ve ondan sonra yaşamına devam eder. Bu bilinç topluma ayırıcı ve özel niteliğini verir: Bu bilinç Fransız'ı Belçikalı'dan Türk'ü Arap'dan ayırır'. Toplumsal bilincin baskısı, toplum üyeleri tarafından çoğu kez hissedilmez. Toplum üyeleri, ortak bilinci özümsemişlerdir...Ortak bilincin özümsemişi toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleşir. Zamanla ortak bilincin uyguladığı baskı yerini alışkanlıklarla, gelişmiş ahlaksal bilince bırakır.”⁶⁵

Toplumların yapısal koşullarına bağlı olarak bilinçlenmeleri her toplum üzerinde farklı şekillerde tezahür eder. Toplumların değişimci gücünün, toplumsal bilinçler olduğu ve bunun sosyal değişmeyi ve ilerlemeyi yeniden kurmada etkili olacağı kabul edilmektedir. **Mc Dougall**'a göre, her toplumun bir kolektif bilinci vardır. Toplum, zihinsel birlik etrafında örgütlenmiş bir yapıda olup, bireysel bilinçlerin bir arada bulunduğu bir sistemi andırır. Bu sistemi biçimlendiren ise toplumun ortak zihnidir. Bir başka deyişle, toplum kişinin zihni, kişinin zihni ise toplumun zihnidir.⁶⁶

“**Marx**'ın 'insanların toplumsal varlığı bilinçlerini belirler' postulatına, **Durkheim**'in 'toplumsal imgeler-toplumsal tasarımlar şu ya da bu tarzda belirli bir gerçeği yansıtır' önermesine, **Muzaffer Şerif**'in 'toplumsal etkenler algılara bir çerçeve sağlarlar' savına, bütün bir bilgi sosyolojisinin 'toplumsal durum, algılara, inançlara ve fikirlere giren görüşleri belirler' ana fikrine paralel şekilde **Merton**, 'bilinç, toplumsal bağlantının sonucudur; diğer bir anlatımla, toplumsal bilinç toplumsal koşulların ürünüdür' demektedir. Toplumsal süreçte bireyler, diğerlerinden belli kurallar, yargılar, özel örnekler alırlar.”⁶⁷

Toplum, bireylere bir takım olumlu kazanımlar sağlarken kan davası gibi olaylarda ise insanların ortak tavır sergilemelerinde önemli bir etmendir. Toplumsal bilinci meydana getiren ortak duygular, bireylerin, kendilerinin yarattığı duygular olmayıp, toplumdan edinilen bütünleştirici unsurlardır. Kolektif bilinçler, bireysel bilinçlerin basit bir toplamı olmayıp, bireysel bilinçlerin üstündedir.

⁶⁵ Önal Sayın, **Sosyolojiye Giriş**, Erdem Kitabevi, 1985, İzmir, s. 8-9

⁶⁶ Sibel Arkonaç, **Grup İlişkileri**, Alfa Yayınevi, 1993, İstanbul, s. 4

⁶⁷ Doğan Ergun, **Sosyoloji ve Tarih**, Der Yayınları, 1982, İstanbul, s. 82

Toplumsal hayatı düzenleyen kolektif bilinç, aynı zamanda, yaptırım gücüne sahip olarak insanları baskı altına alan bir güçtür. Toplumlara mekanik ve organik dayanışmalı toplumlar şeklinde ikili bir tasnife tabii tutan **Durkheim**, mekanik dayanışmalı toplumlarda bireysel bilinçler arasında benzerliğin bulunduğunu söylerken, bir takım ortak değer, duygu, norm ve anlam bütünleri etrafında ortak bir bilinç oluşturmuş ve onların davranışları, eylemleri ve yaşama biçimlerine ortak bilincin yön verdiği; organik dayanışmalı toplumda ise bireysel bilinçler arasında farklılığın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Kolektif bilinç, din, ahlak, hukuk vb. kurumlar içinde varlığını sürdürerek, birey bilinci ve dolayısıyla, tavır ve davranışları üzerinde sürekli yönlendirici etki yapar. **Durkheim**'e göre toplumsal olaylar, bireysel bilinçlerin dışındadır. Bunlar her zaman bireysel bilinçlerden önce gelir ve kendilerini bireye zorla kabul ettirirler. Böylece toplumsal bilinç, insanları kendi grup ya da zümrelerine daha sıkı bağlamış olur. “**Durkheim**'in ifade ettiği gibi, toplumsal bilinç bireysel bilinçleri sardığı oranda, benzerliğe dayanan mekanik dayanışma güçlenir, kişilik de o oranda silinir.”⁶⁸

Kolektif bilinç formları geleneksel toplumlarda baskın bir öğedir. Kan davaları gibi töre haline gelen olgular toplumların karmaşılaşmasıyla etkisini modern toplumlarda yitirmiştir. Bu toplumlarda çok farklı gruplar, sınıflar, mesleki ve entellektüel cemaatler, gönüllü kuruluşlar, resmi ve bürokratik örgütler vs. etkin hale gelerek, kendi içlerinde atomik bilinç yapıları oluşturarak geleneksel bilince ve eserlerine karşı farklı bir yapılanma içinde olmuşlardır. Bu oluşum içindeki modern bilinçler, uzmanlaşmanın artmasını, entellektüel alışverişlerin olmasını sağlamış olup buna bağlı olarak da alt gruplar ve dolayısıyla farklı bilinç yapılarını ortaya çıkararak kan davalarına götüren bilinç yapısını sekteye uğratmıştır. “Modern bilinç, köklü yapısal değişmelerin bir türevi olarak belirmiştir. **A.Gehlen**'e göre, geleneksel toplumdan endüstri toplumuna geçerken insan bilincinde bazı kalitatif değişiklikler meydana geldi... **Gehlen**'e göre, “Neolitik devrimle geniş yerleşim alanları oluştu; insanlar arasında zenginlik, güç, otorite farklılıkları ortaya çıktı; tapınaklar inşa edildi, Tanrı fikri ortaya çıktı; dinler, mezhepler ortaya çıkmağa başladı; kısaca ifade edecek olursak yaşamın tümü yeniden organize edildi. Yeni devir açan bu değişim esnasında **Gehlen**'in iddiasına göre insanın

⁶⁸ Nurettin Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, 1971, İstanbul, s. 65

bilinci bütünüyle değişti. Endüstrinin doğup gelişmesi esnasında sosyal yapılar ve insan bilinci benzeri değişikliklere maruz kaldı.”⁶⁹

Değişikliğe uğrayan geleneksel bilinç, böylelikle sosyal yapıların gelişmesini ve insan bilincini olumlu yönde etkilemiştir. Batı toplumunda kendisini daha çabuk hissettiren bu zihinsel gelişmeler eski formların üzerine yerleşerek Batı toplumu ile Doğu toplumu arasındaki farkın oluşmasına katkı sağlamıştır. Ülkemizde de olduğu gibi kan davalarının görüldüğü geleneksel toplumlarda, geleneksel bilinçler, ortak düşünüş ve tepkiler yaygın olarak görülürken, tüm bireyler ortak bir uyarana tabiiyet göstermektedir. Bu tabiiyet topluluğun başında bulunan bir bireye olabileceği gibi toplum tarafından özümsemiş normlara da olabilmektedir. Ortak bilinç ya da kolektif akıl, bireylerin yaşam tarzlarını örneklerken aynı zamanda ortak duygu, tepki, coşku ve korkular da üretmektedir. İnsanların rotasını belirleyen bilinç formlarının kılavuzluğunda ortak tasavvurların devam etmesi, kan davası olaylarının hayatımızı etkilemesini kaçınılmaz hale getirmektedir.

1.7. KAN DAVASININ NEDENLERİ

Toplumlar ve toplumsal sorunlar her zaman durağanlıktan uzaktır; Türkiye'nin sosyal problemleri de durağan değildir. Kan davaları bu bağlamda ele alınması gereken önemli bir toplumsal sorundur. Kan gütmeye bağlı olarak dallanıp budaklanan olaylarının görüldüğü bölgelere bakıldığında bu bölgelerde yaşayan insanların geniş toplumla bütünleşememelerinin etkisi büyüktür.

Kan davaları, toplumsal bir süreç içinde görülmekle birlikte sosyolojik boyutları olan bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Belirli bölgelerde görülebilen sorunlardan olan kan davaları, bir anlamda sosyal değişim esnasında yaşanan ve belli gruplar tarafından toplumsal normlara karşı gelme, uymama ve onunla çatışma durumu olarak olarak nitelendirilebileceği gibi, büyük oranda toplum tarafından belirlenen törelere dayanarak gerçekleştirilmektedir. Normların ağırlıklı etkisini halen gösterebildiği toplumumuzda, norm ve değer algılamalarının bu

⁶⁹ Anton Zijderveld, **Soyut Toplum**, (Çev: Cevdet Cedit), Pınar Yayınları, 1985, İstanbul, s. 134

kadar belirleyici olmasının altında ki nedenleri; yapısal değişimi tamamlayamama ve hukuk sistemine ayak uyduramama gibi sebeplerle açıklayabiliriz.

Nüfusunun yüzde 99'u Müslüman olan Türk toplumunda, insan öldürmenin İslami esaslara göre günah sayılıp, yasaklanmasına rağmen kan davaları, toplumun kendine göre içselleştirdiği normlara dayanarak varlığını devam ettirmektedir. Bu normlar olayların başlıca nedenlerini oluşturur. İnsanları kan davasına götüren sebeplerle ilgili etmenleri tek bir nedene bağlamak, bu tür olayların yaşandığı kozmopolit toplumlarda bilimsel bir araştırmadan yoksunluğa sebebiyet verir. Çok çeşitli etmenlerin bileşenlerin toplamı olarak ortaya çıkan kan davaları birden fazla faktörün etkisi altındadır. Ekonomi, eğitim, din ve ahlak gibi toplumsal kurumlar genel anlamda kan davaları üzerinde dolaylı ve dolaysız etkiler yapar. Kan davalarını sosyolojik bir olgu olarak ele aldığımızda ekonomik yapının olumsuz yansımalarının sonucundaki yoksulluk ve eğitim yetersizliği sonucunda görülen cahillik genel hatlarıyla bu tür vakaların en belirleyici nedenlerinden olmaktadır. "Bugün dünyanın bazı bölgelerinde de hala görülen bu olaylar, henüz uygarlık düzeyine erişememiş, gerek toplumsal, gerekse ekonomik bakımdan geri kalmışlığın bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır."⁷⁰

Aileler arasında uzun yıllar süren husumetler ve ölümlü çatışmalara bağlı olarak başlayan kan davalarının başlıca nedeni ekonomik sebeplerdir. Örneğin, kırsal kesimdeki kaynakların sınırlı olması ve toprak reformu sağlanamamış bölgelerde topraktan elde edilen gelirin sadece bazı insanlara yarar sağlaması gibi. Söz konusu olaylar azgelişmiş kapalı toplumlarda daha sık ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hukuk sistemlerinden grupların bekledikleri yönde kararlar çıkmaması bahanesiyle bu gruplardan kimi bireyler, adaleti kendilerinin sağlamalarını kendilerince bir hak olarak görmektedir. Batı'dan farklı olarak bazı özelliklere sahip olan Türk toplumunda özellikle toplum yapısı ve gelişimi bağlamında kan davalarının bir analizinin yapılması gereklidir.

Toplumun namus ve şeref kavramlarını farklı algılayışı, ağalık ve aşiret yapılanmasına dayalı töre anlayışının devam etmesi, yoksulluk ve cahillik, eğitim

⁷⁰ Mahmut Tezcan, **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi**, A.Ü.E.F. Yayınları, 1972, Ankara, s. 13

olanaklarının yetersizliği, yazılı ve görsel medyanın özellikle gençler üzerindeki olumsuz etkileri ve teşviki gibi toplumsal etmenler yükselen kan davası tablosunun arkasındaki en önemli bileşenler olarak görülmektedir.⁷¹ **Emile Durkheim**'ın klâsikleşmiş tanımına göre 'Bir eylem kitlesel bilincin güçlü ve belirlenmiş yaşayış biçimlerine saldırıda bulunduğu suçtur.' Bu da demektir ki bir eylemin suç olmasını onun nesnel özellikleri değil, toplumun o eylem hakkındaki değer yargıları belirlemektedir. Bazı antik toplumlarda ailenin çıkarları söz konusu olduğunda adam öldürmenin meşru sayılması gibi, Türkiye'de de toplum vicdanı ve yasalar tarafından belirlenen yargıların aksine kimi gruplar, kendi çıkarlarına veya düşünme biçimlerine ters gelen bir olayda adam öldürmeyi ve devamında başlayan kan davalarını meşru saymaktadır.

1.7.1. SOSYO-KÜLTÜREL ETMENLER VE KAN DAVASI

Türkiye'de kan davalarına bağlı işlenen olayların nedeni olarak beş ana sosyo-kültürel faktör sayılabilir. Bunlar; ataerkil yapı ve değerler; hiyerarşiyi ve itaati öngören geleneğin ve kültürün yaygınlığı ve yeniden üretilmesi; kültürel inançlar ve gelenekler; geniş aile, aşiret, hemşehrilik, cemaat ilişkilerinin yaygınlığına bağlı olarak birey üzerinde toplumsal baskının yüksek oluşu; bu yapılanmaların resmi düzeyde kabul görmesi sonucu siyasal yaşam ve hukukun uygulanmasına yön vermesi şeklinde özetlenebilir.

Ekonomik ve toplumsal temelli nedenler, kan davalarının sürekliliğini sağlayan en önemli etmenlerden olmaktadır. Bununla birlikte kan davaları, genellikle herhangi bir bölgede, kapalı veya nispeten değişime direnen bir toplumda ve belli bir grubun ortak hareket etmesinin sonucunda görülür. Bu olaylar genelde misilleme biçiminde olurken, aile bağları sıkı olan topluluklar arasındaki husumetler ise ölümlü çatışmalarla son bulmaktadır. Hukuk sistemlerinden tatmin edici kararlar çıkmaması durumunda, bireylerin hak ve adaleti kendilerinin gerçekleştirmek istedikleri bu tür eylemler devletin adalet mekanizmasına da kafa tutmaktadır. Bir kimsenin ailesinden veya akrabalarından birini öldüren bir kişiyi veya onun akrabalarından birinin, öldürülenin kanına karşılık olmak üzere

⁷¹ Recep Cengiz, **a.g.m.**, s.70

öldürülmesi geleneği böylece devam etmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki kan davaları yalnızca bir tek nedenden değil, aslında birbirine bağlı birçok olayın birbirini tetiklemesi sonucunda ortaya çıkar.⁷²

1.7.1.1. Toplum Dayanışması

Toplumsal değişmelerin sınırlı, toplumun ise durağan olduğu geleneksel topluluklarda uyulması gereken kurallar, aile hukukuna, geleneklere, örf ve adetlere dayanarak içinde bulunulan toplumları ve bireysel kişilikleri şekillendirmektedir.

Geleneksel cemaat yaşantısının görüldüğü yerlerde yaşayan aileleri birbirleriyle karşı karşı getiren kan davalarının en önemli özelliği grup dayanışmasına bağlı olarak gerçekleşmesidir. Dayanışmanın özünü teşkil eden yetersizlik ilkesi ise bu toplumlarda mekan ve cemaat duygusu yaratarak cemaatin ve gelenekselliğin temelini oluşturur. Ortak yaşam alanı ya da toprak parçası, mekanı, cemaat duygusu bir anlamda öteki'ni dışlayarak gerçekleştirilen dayanışmayı⁷³ meydana getirir.

Kan cemaati özelliği taşıyan ilk toplumlarda bireyler biyolojik kan bağına dayalı bir akrabalık bağı oluşturmaktaydılar. Bu bağ da insanları kaçınılmaz olarak dayanışmaya götürerek onları yaşamlarının her aşamasında birbirlerine bağımlı kılmıştı. Kan davalarının görüldüğü toplum yapılarına bakıldığında bu tür olayların, insanların belli bir gruba bağlı olduğu cemaat tipi topluluklarda daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. **Tönnies**'e göre, insanlar yerleşik hayata geçmelerini takip eden dönemlerde belirli bir coğrafyada diğer insanlarla aynı yerde bulunmaları sebebiyle akrabalık topluluğunu da içerisinde barındıran ama, onu aşan bir şekilde birleşik bir topluluk oluştururken, bu birlikteliğin sonucunda da topluluk bireylerine has bir kimlik oluşturmuşlardır.⁷⁴

⁷² Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 18

⁷³ **Dayanışma:** Bir grup içinde yer alan bireylerin aralarında veya grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, iş birliği, ortak tavır ve toplu hareket etmeye bağlı olarak gelişen bağlılık duygusu (Mustafa Acar & Ömer Demir, “ Dayanışma”, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, 1992, İstanbul)

⁷⁴ Suna Tekel, “**Ferdinand Tönnies**”, Sosyoloji Tarihi Ders Notları, 2002, İ.Ü. Malatya, s. 5

Sennet'e göre cemaat kimliği, en basit şekilde, savaş ya da doğal felaket gibi nedenlerle bir grubun yaşamının tehdit edilmesi durumunda oluşur. Bu tehdit karşısında insanlar, kolektif eylem içerisine girerken, kendilerini birbirine yakın hissetmeleri gibi, onları sıkı sıkıya bağlayacak imgeler ararlar. Kolektif imgeyi besleyen, kolektif eylem; bu ittifak, Yunan politik düşüncesindeki ideallerden 18. yüzyıl kahvehane ve tiyatrolarındaki konuşmalara kadar uzanır. Karşılıklı konuşmalar insanlara bir araya gelerek bir kamu oluşturdıkları hissini verir. Genelde güçlü bir kamusal yaşamı olan bu toplumdaki cemaat duygusu ortak eylemin yarattığı bu birlikten ve paylaşılan bir kolektif benlik duygusundan doğar.⁷⁵ Topluluktan, toplum olma yolunda bir geçiş ülkesi olan Türkiye'de kan davasını akılcı iradede ziyade, doğal iradenin gerektirdiği bir şekilde çözme eğilimine daha sık rastlanmaktadır.

Türkiye'de özellikle kırsaldaki toplum yapısı, Tönnies'in endüstri dönemi öncesi toplumlara özgü toplumsal ilişkiler ağı olarak tanımladığı *Gemeinschaft* (topluluk/cemaat) ile benzerlik içinde bulunmaktadır. *Gemeinschaft* & *Gesellschaft* (Cemaat ve Cemiyet) adlı eserinde Tönnies toplumsal hayatı; 'cemaat' yani topluluk (*Gemeinschaft*) ve 'cemiyet' yani toplum (*Gesellschaft*) şeklinde iki ana kategoride ele almıştır. Tönnies, büyük kültürel sistemlerde birbirlerine zıt yapıda olan Topluluk ve Toplum diye iki dönem bulunduğunu söyler. Topluluk'da toplumsal istenç; uyum, adet, gelenek ve dinle belirlenirken, toplumda ise, anlaşma, kamuoyu ve yasayla belirlenmektedir.⁷⁶

Tönnies, ister ailede olduğu gibi kan bağı, isterse köy, kasaba ve klan gibi kırsal alanda toprağa bağımlı, komşuluk ve dostluk bağı temelli olsun cemaat biçimlerinin hepsinin, ortak örf, adet ve herkes tarafından paylaşılan geleneksel değerleri ürettiği üzerinde durmuştur. Topluluk ilişkilerinde dayanışma ruhu ve ortak bir iradenin mevcudiyetinin sözkonusu olması, tıpkı ülkemizde görülen kan davası gibi olaylara karşı ortak bir tavır benimsenmesini gerektirmiştir. **Tönnies**, kuramını irade kavramı üzerine temellendirerek toplumsal ve bireysel olmak üzere iradeyi ikiye ayırmıştır. İradeleri bu şekilde sınıflandıran **Tönnies**, bunları birbirleri ile ilişkilendirerek toplumsal irade biçimlerinden Topluluk ile bireysel

⁷⁵ Richard SENNETT, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, (Çev: Serpil Durak), Ayrıntı Yayınları, 1996, İst., s. 179

⁷⁶ Suna Tekel, **a.g.m.**, s. 6

irade biçimlerinden doğal irade, toplumsal irade biçimlerinden toplum ile de bireysel irade biçimlerinden akılcı irade arasında birbirleriyle koşullu bir ilişki kurmuştur. **Tönnies**'in topluluk toplumsal iradenin doğal iradeyi, toplum toplumsal iradesinin ise akılcı birey iradesini gerektirdiği görüşü, kan davalarının görüldüğü yerlerdeki cemaat yapılanmasındaki doğal iradeye bağlı başlayan olayları desteklemesi bakımından oldukça önemlidir.⁷⁷

Cemaat hayatında belirleyici unsurun mahiyet iradesi olduğunu belirten **Tönnies**, cemiyet hayatında ise belirleyici etmenin serbest irade olduğunu söyleyerek cemaatin birey iradesi üzerine olan etkisini vurgulamıştır. Organik özellikler arz eden cemaat hayatı içinde gözünü açan bir insan, yerleşik örf ve adetlere uyduğunda, kendini cemaatin yardımlaşma ve koruma çeperi içinde güvende hissettiğinde ve cemaatin temelini teşkil eden inanç ve kabullere bağlılık gösterdiğinde, ne herhangi bir seçme özgürlüğüne sahip olur ne de tutum ve davranışlarında rasyonel davranır. Dolayısıyla bireyin bağımlı davranışları ve ailenin bireyin seçme özgürlüğünü kısıtlaması kan davasında en çok görülen sebepler olarak cemaat yaşantısının olduğu yerlerde ortaya çıkmaktadır.⁷⁸

Birey iradesi üzerinde etkisi oldukça hissedilen cemaatlerde bireyin kendini ifade etme özgürlüğünün olmaması, bireyi cemaate bağımlı bir hale getirerek kan davaları olaylarında bireyi özne ve akılcı bir çözüm bulma yolundan uzaklaştırmaktadır. Kan akıtarak vicdanlarını rahatlatmak isteyen gelenek yöneltimli olan insanlar özellikle gelenekleri etrafında örgütlenmiş bir sosyal kurgunun üyeleri olarak benzerlik, istikrarlı bir tutum, davranış formlarını inşa ederler. Toplumun egemen anlayışı bireylerin hayat tasarımlarında ve evren kurgularından belirleyici olurken, bu etkilenme ise toplumda ortak düşünüş ve tepki olarak ortaya çıkar. Toplum dayanışması olarak beliren bu olgu ise kan davalarında en sık görülen gruplar arası çatışmaların dayanağını oluşturur.

Durkheim, mekanik ve farklılaşmaya dayalı organik dayanışma tiplerini sosyal hayatı belirleyen iki önemli unsur olarak ele almıştır. Ona göre, mekanik dayanışma gelişmemiş toplumlarda görülürken, organik dayanışma ise gelişmiş

⁷⁷ Suna Tekel, **a.g.m.**, s. 4

⁷⁸ Suna Tekel, **a.g.m.**, s. 5

toplumlarda görülür. Mekanik dayanışmada bireysel bilinçler benzeştiği için bir toplumsal bütünlük meydana gelir. Birbirine benzeyen kişilerin dayanışması tam bir bütünleşme ve uyum şeklinde ortaya çıkar. Dayanışma, insanlar birbirine benzedikçe artar.⁷⁹ Dayanışma ortamında ortak kültürün elemanları olarak birbirlerine benzeyen insanlar, hasımlarının en zayıf anını kollayarak görevini yerine getirme bilinciyle ve bu dayanışmada ben de varım, demek için gözlerini kırpmadan bu tür olaylara karışmaktadır. “Özellikle kültürel ve ekonomik bakımdan içine kapalı, küçük köylerde açıkça göze çarpan bu tip dayanışmada bireyler, örf ve adetlerin çemberi içinde hep aynı davranışlara sevk edilmekle tıpkı bir makinenin hep aynı hareketleri yapan parçaları durumuna düşmektedirler.”⁸⁰

İbn-i Haldun'da ise dayanışma anlayışının temelinde bütün çalışmalarının özünü oluşturan asabiyet⁸¹ kavramı yatar. Göçebe toplumda düzeni oluşturan sosyal ilişki aynı gruba ve kültüre mensup olmanın, yani asabiye'nin dayanışmacı ruhunun bir görünüşüdür. Bu dayanışmanın temelinde ise akrabalık ilişkileri yatmaktadır. Asabiyet, güçlü olmayı da içermektedir. Böylece güçlü olma hissi kendilerinden olmayanlara kötü davranmaya, onların mallarına el koymaya ve onları öldürmeye olanak tanıyarak olası bir kan davasının başlamasına vesile olur. “Sosyal hayatta bir arada bulunma, hareket etme ve dayanışmayı ifade eden asabiyet olgusu, kan bağına dayalı soy asabiyeti biçiminde tezahür edebileceği gibi kazanılmış asabiyet biçiminde de tezahür edebilir. Birincisinde aynı sülaleden gelenlerin dayanışmayı devam ettirerek iktidarlarını sürdürmeleri söz konusu olurken, ikincisinde ise yeni bir asabiye'nin ortaya çıkmasıyla iktidarın el değiştirmesi gerçekleşir. Asabiyet bir enerji kaynağıdır...”⁸²

Dayanışma ve işbirliği **İbn-i Haldun**'un toplumsal ilişkilerde temel aldığı en önemli ilkelerdir. Ona göre asabiyet, bir soyun, kabilenin veya bir inancın yüceliğine duyulan inancın, toplumun tüm fertlerince gönülden benimsenmesini

⁷⁹ Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, (Çev: Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınları, 2004 Ankara, s. 226)

⁸⁰ Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN, **Sosyoloji**, MEB Yayınları, 1980, İstanbul, s. 33

⁸¹ **Asabiyet**: Bir topluluk, cemaat veya toplumun bireyleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan, direnme ve atılım yapabilmeyi mümkün kılan sosyal bağlılık duygusu, (Mustafa Acar & Ömer Demir, “Asabiyet”, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, 1992, İstanbul)

⁸² A. K. BİLGİSEVEN, **a.g.e.**, s. 63

ve bu değerlere bir saldırı halinde tereddütsüz ve hep birden şiddetle karşı konulmasını ifade etmektedir. Kan davaları kırsal alanlarda bu asabiyeye uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Namus cinayetlerinin faili genellikle tek kişi olurken kan davalarında taraflar arasında bir işbirliği ve dayanışma oluşturularak olaylara müdahale söz konusu olmaktadır.⁸³

Toplum tanımlarını ve ayrımlarını farklı şekillerde değerlendiren **Tönnies**, **Durkheim** ve **İbn-i Haldun** gibi toplumbilimciler bugün ülkemizde yerel kültürlerin bir türlü vazgeçemedikleri, kan akıtarak, manevi huzur sağlama istencinin temelinde yatan kan davası gibi toplumsal sorunlarda dayanışmanın ne kadar önemli bir kavram olduğunu vurgulayarak, bu olaylarda dayanışmanın etkisini vurgulamışlardır.

1.7.1.2. Ekonomik Etmenler

Toplumsal yapıyı oluşturan ve bu yapıyı gerek olumlu, gerekse de olumsuz yönde etkileyen etkenlerden bir diğeri de ekonomik etmenlerdir. Bilim ve tekniğin son birkaç yüzyıl içerisinde kaydettiği ilerlemeler içinde yaşadığımız 20. yüzyılın son çeyreğine erişmiş bulunan günümüz toplumlarında uzay ve bigi çağlarının açılmasıyla yeni boyutlara ulaşılırken, insanlık tarihi ise dünyanın her yerinde benzer hız ve oranlarda bir değişme gerçekleştirememiştir. Bu süreçte ekonomik kalkınmayla birlikte merkez devletler daha da güçlenirken onlara kaynak sağlayan yeni çevrelerin oluşması ise dünyada önemli köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişiklikler sadece bilimsel ve teknolojik alanda kalmamış, aynı zamanda toplumların ekonomik, demokratik ve sosyo-kültürel yapılarında da önemli değişmelere yol açmıştır.

18. yüzyılda ortaya çıkan sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin dinamiği ile eski yaşam tarzları sarsılıp yeni şekillere bürünürken, öte yandan toplum içinde sosyal hayatın en hakim noktasında bulunan din de ister istemez bu değişimlerden etkilenmiştir. Batı toplumunda Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan dini ve sosyal değişmeler, büyük coğrafi keşifler, matbaanın icadı,

⁸³ İ. Erol KOZAK, **İbn-i Haldun'a göre İnsan Toplum İktisat**, Pınar Yayınları, 1984, İstanbul, s. 111

musbet bilimlerdeki ilerlemeler insanların maddi şartlarını iyileştirmekle kalmamış, özellikle toplumun sosyal-ekonomik ve kültürel yapılarında, kişilerin sosyal davranışları ve zihniyetlerinde köklü değişiklikler yaparak baskıcı din ve sosyal yaşantılara karşı başkaldırı gerçekleştirmiştir. Makineleşmenin ortaya çıkması, üretimin nitel ve nicel olarak artması, insanların gereksinimlerini karşılamak için seçeneklerin artması sonunda ticari mala karşı talepte artış olması, bu talep artışının ise insanlar arasında mücadele ve rekabet ortaya çıkarması daha önceki toplum aşamasında olan cemaat çıkarları ve ortak çıkarlar ve biz bilinci yerine, birey bilinci ve ben bilincini hakim kılmıştır. Bu durum ise kan davalarına benzer kolektif iradenin ürünü olan olayların toplumların gelişimiyle birlikte azaldığını göstermiştir.⁸⁴

Toplumsal alanda meydana gelen erozyonlar, geleneksel cemaat yapılarının ve toplumsal kurumların çöküşüyle yeni bir boyut kazanmıştır. Gücün merkezileşmesi ve toplum üyelerinin bireyselleşmesi birbirine paralel süreçlerde cereyan etmiştir. **Tönnies**'e göre bu değişimler topluluk biçiminden toplum biçimine geçişin işaretleri olmuştur. Böylece bir nevi sözleşme örgütlenmesi haline gelen toplum, modern/endüstriyel toplumların gelişimine paralel olarak *Gemeinschaft* (cemaat) ilişkileri, yerini *Gesellschaft* (topluma) bırakmıştır.⁸⁵ Böylece modern Batı toplumunda, toplumsal yaşamda uyulması gereken normlar devlet örgütlenmesinin yasama birimlerince resmi bir biçimde ortaya konulan yazılı yasalarla toplumsal sorunların önüne geçmiştir. Gelenekselliklerini devam ettiren çevre ülkelerde ise gelişmelere ayak uydurulamaması, toplumumuzda da görüldüğü gibi biz bilincinin ürünü olan ortak çıkar kavgalarından kan davalarının devam etmesini desteklemiştir. Böylelikle modernleşme hareketleri ile özellikle Batı toplumlarında eski yaşam tarzlarının kökten değişmesinde önemli ivmeler yaşanmıştır.

Toplumların yapı değişikliğinde önemli yeri olan teknolojik ilerlemeler başta ekonomi olmak üzere birçok alanda insanların yararına olmuştur. Bilgi teknolojilerinin ülkelerin ekonomisini doğrudan etkilediği bu çağda gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen yıllık gelir 10-15 bin dolar olarak ifade edilirken,

⁸⁴ Suna Tekel, **a.g.m.**, s. 6

⁸⁵ Veysel Bozkurt, **Sanal Cemaatler**, [www..stratigma.com](http://www.stratigma.com) (09-09-2003)

düşük ve orta gelirli ülkelerde ise bu rakam 800-1000 dolara, az gelişmiş ülkelerde ise 300-400 dolara kadar düşmektedir. Dünyanın bu genel görünümü çerçevesinde Türkiye'ye bakıldığında ise fert başına milli gelirin 4000-5000 dolar aralığında seyretmekte olduğunu görülmektedir.⁸⁶ Özellikle, 1991 sonrasında günümüze kadar geçen yaklaşık on yılda bu rakamların aşılammaması; bu süre zarfında dünyadaki gelişmekte olan ülkelerin tamamına yakınının milli gelirlerini iki-üç kat artırdığı gerçeği karşısında, Türkiye'de son on yılın siyasi istikrarsızlığının da beraberinde getirdiği ekonomik istikrarsızlıklarla zaman harcayan bir ülke olmaktan kendisini kurtaramamıştır. Türkiye son elli yılda olduğu gibi gelişmiş bir ülke değil, hala gelişmekte olan ülkeler arasında sayılmaktadır. 50 yıllık bir süreçte gelişmekte olan ülkeler sıralamasından, gelişmiş ülkeler kategorisine sıçrayamayan Türkiye, bu olumsuzluğunu sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda sıkıntılarını aşamayışının temel kaynağı olarak muhafaza etmiştir. Azgelişmişliğin ürünlerinden olan kan davasının bu süreçte ortaya çıkması ise kaçınılmaz hale gelmiştir.

Kan davaları, ülkemizde özellikle insanlar arasında ekonomik eşitsizliğin bulunduğu, adaletsiz bir şekilde toprak dağılımının olduğu, sınırlı kaynakları paylaşmak zorunda kalan grupların birbirleriyle mücadelesi ve çatışmalarının bir ürünü olarak ekonomik yönden yeterli olamayan yerlerde meydana gelmektedir. Kuşkusuz ekonomik sıkıntılar, hiçbir gerek yokken tabiatı gereği normdan sapma türünde çeşitli davranışlara neden olmakta ve böylece işi gücü olmayanlar tarafından işlenen suçlarda belirleyici unsur olmaktadır. Kişinin şahsiyeti ve işsizliğin uzun sürmesine dayalı olarak beliren depresif ve saldırgan tepkiler bireyi suçluluğa yöneltebilir. İşsiz kişi kendisini toplumda mağdur olarak görmekte ve toplumdan kendisine yapılanın öcünü almak istemektedir.

Mala karşı işlenen suçlar ile gasp suçu bu türden düşünce veya tepkinin ürünü olmaktadır. Bu bağlamda **J.J. Rousseau**, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağının en önemli sebebinin mülkiyet sorunu olduğunu vurgulamıştır. **Rousseau**, "İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağında tarihsel durumu açıklamak için kurduğu doğa durumundan uygar topluma geçiş kuramında,

⁸⁶ www.die.gov.tr

mülkiyetin, maden işletmeciliğinin ve tarımın çıkıp gelişmesinin zamanla doğa durumunun eşitliğini bozduğunu söyler. Maden işletmeciliğinin bazı insanların silahlanmalarına yol açtığını; tarımın bazı kimselerin topraklar üzerinde tekel kurmalarına, mülkiyet kurumunun yaratılarak, insanlık tarihini kana bulayan, hırsızlıklara, cinayetlere savaşılar yol açan gelişmelerinde başlatıcısı olduğunu söylemiştir. Ona göre Mülkiyet, toplumdaki barışa son vermiş savaş durumunu yaratmıştır.”⁸⁷ İnsanların özel mülkiyete sahip olması, ben bilincinin gelişmesine paralel gerçekleşmiştir. Böylece bu durum insanların mala ve menfaata dayalı tutumlarını da değiştirmiştir. Güçlü olma isteği, daha fazla toprağa ve mala sahip olmayla bir tutularak başkalarına karşı şiddet kullanmanın yolunu açmıştır.

Geleneksel ilişki ve normların korunması, mülkiyet ortaklığı, daha doğrusu ataerkil bir anlayışın mülkiyeti yönlendirmesi, diğer bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ile mümkün olmaktadır. Güçlüler ise topraklarında kendi istekleri doğrultusunda bir mülkiyet eşitsizliğini sağlayarak kan davası gibi olaylarda belirleyici olmaktadır. Arazinin büyüklüğü, geleneksel geniş ailelerin yapı ve işlevlerinin sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Büyük topraklara sahip olan grupların birarada bulunması geniş aile normunu devam ettiren etkenlerdendir. Ülkemizde zenginlik göstergesi olarak fazla topraklara sahip olmak ve bunu korumak için de birarada bulunma durumu, kimi zaman alt gruplara karşı otorite sağlanması bakımından kan davalarını engellerken, bazen de şiddetli çatışmalarla birlikte kan davalarını tetikleyebilmektedir. Özellikle büyük toprak sahipleri topraklarından yararlanmak isteyen köylüleri kan bağı kökenli birlikelikle engellemektedirler; kan bağı bulunmayanlar ise bir araya gelerek söz konusu birlikteliğe karşı bir blok oluşturmaktadırlar. Bu durum ise muhtemel çatışma durumları sonrasında kan davalarına davetiye çıkartabilmektedir.

1.7.1.3. Eğitim ve Öğretim Faktörü

İnsanların tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileyen etmenlerden en önemli olanı eğitimidir. Bireyde, istenilen yönde davranış geliştirme süreci olarak tanımlanan eğitimin kişisel gelişiminde, toplumların kalkınmasında ve ülkelerin ilerlemesinde ne kadar önemli bir fonksiyona sahip olduğu tartışma götürmez bir

⁸⁷ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2004, Ankara, s. 359-360

gerçekdir. Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler bütünüdür. Bu süreç bireyin hem ailesinin yanında hem de okul dışında ve içinde yaşam boyu edinilen öğrenmelerin bütününe kapsar. Bilgi ve kültür naklinin en kolay yapılabileceği eğitim yoluyla bireye bir takım kültür unsurları verilebildiği gibi, aynı zamanda birey de aldığı eğitim sayesinde farklı düşünebilme özelliği ve daha akılcı davranışlar sergiler.⁸⁸

Eğitimin toplumdaki bireyler üzerinde olumlu yansıması, kan davası gibi büyük sorun haline gelmiş bir olgu karşısında bireylere akılcı bir şekilde çözüm yolu getirebilmesidir. Çünkü eğitilmiş birey bu tür olaylara sağduyu ile yaklaşarak hem kendisini hem de kendi dışındaki bireyleri bilinçlendirerek kan gütme olaylarını sonlandırılabilir. “Eğitim, yetişkinlerce gençler ve çocuklar üzerine uygulanması gereken eylemdir. Bu eylem, geçmişin ve ataların kalıtını onlara aktarmayı içerir. Yine bu eylem gençlere ve çocuklara, yaşamasını sürdürecekleri topluma daha iyi uyabilmeleri için fikirler ve gelenekler vermeyi içerir.”⁸⁹ Bilim ve teknolojinin üretimi, bilimsel bilginin dolaşımı, yaratıcı potansiyeli yüksek bireylerin yetiştirilmeleri sonucu gelişmiş ülkeler, ekonomik ve siyasi yönden köklü değişimlere uğrarken toplumsal değişimlerini de beraberinde getirerek yerellik ve geleneklerinden hızla uzaklaşarak yenileşme ve gelişme eğilimlerini hızlandırmıştır.

Eğitimin sosyal faydaları; bireyin daha fazla gelir etmesi, daha az suç oranı, demokratikleşme ve yönetime katılma, bireysel sağlığını koruma olarak özetlenebilir. Tüm bunlar eğitilmiş bireyin uzlaşmacı, katılımcı ve ekonomik bakımdan güçlü bireyler olarak olaylara daha sağduyulu yaklaşmasını gerektirir. Suçun eğitimle ilişkisini ekonomik gelir, kültür, çevre, akılcılık olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü eğitilmiş insanın, yeterli ekonomik gelire sahip, akılcı düşünebilen, belli bir kültür birikimi ve çevreye sahip olduğu düşünülmektedir. Eğitilmiş insanların karşılaştıkları sorunları akılcı yaklaşımlarla çözmeye eğilimli olmaları onların suça eğilimlerini azaltmaktadır.

⁸⁸ Mahmut Tezcan, **Eğitim Sosyolojisi**, Zirve Ofset, 1992, Ankara, s. 142

⁸⁹ Doğan Ergün, **Sosyoloji ve Eğitim**, İlke Kitabevi, 1995, Ankara, s. 37

DİE'nin verilerine göre Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde eğitim düzeyi oldukça düşük olup, öğretmen sayısı ise yeterli düzeyde değildir. Kan davalarının söz konusu bölgelerde meydana gelmesi ya da olaya karışanların bu bölge kökenli olmaları bir tesadüf değildir. Nihayetinde, eğitim sadece bireylerin kişisel gelişmelerinde önemli bir etken olmakla kalmayıp sosyo-ekonomik gelişmenin önemli bir itici gücü ve verimlilik artışının da önemli bir unsurdur.

Eğitim düzeyi ile kalkınmanın unsurlarından olan ekonomik büyüme ile siyasal ve toplumsal gelişme arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu göstergelerin düşük olduğu ülkelere bakıldığında kan davası gibi genellikle töreye bağlı işlenen cinayetlerle, cinayetleri işleyen bireylerin eğitim düzeylerinin düşük olmasında paralellik görülmüştür. Eğitimin sosyal faydaları üzerine Avrupa Yatırım Bankasının, 22 OECD ülkesi ve Asya, Afrika ve Latin Amerika olmak üzere toplan 78 ülkeyi kapsayan araştırma sonucunda, eğitimin sosyal faydaları; gelirlerdeki artış, halk sağlığı, düşük doğurganlık oranı, demokratikleşme, yoksulluğun ve eşitsizliğin azalması, çevre bilincinin artması ve suç oranında düşme olarak belirlenmiştir.⁹⁰ Ancak Türkiye'de nüfusun eğitim durumu, ekonomik ve toplumsal göstergeleri ile AB ülkelerinin verileri karşılaştırıldığında, bu göstergeler AB ortalamalarının oldukça altında seyretmektedirler. Türkiye nüfusunun ortalama eğitim süresi, 11.7 yıl olan AB ortalamasının çok altındadır. Bununla birlikte eğitime ayrılan bütçe ve öğrenci başına düşen harcamalar da AB ortalamasına ulaşamamıştır. Eğitim alanındaki tüm bu olumsuzluklar ise meydana gelen suçların ana kaynağını oluşturmaktadır. Yeterli bir eğitim almış ve sosyal çevresi içinde farklı düşünebilme özelliği kazanmış birey, bu tür olaylara daha muhafazakar bakan ailelerini etkileyerek olayların azalmasına yardımcı olabilmektedir.

Eğitim etkinliklerinin nitelik düzeyinin bireyin yaşadığı toplumun ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişiminin niteliği üzerine etki ettiği kabul edilmektedir. Grupsal çatışmalara ve karşılıklı ölümlere sebebiyet veren kan davaları, başta ekonomik sebeplere dayalı olmakla birlikte dolaylı olarak da eğitim yetersizliği ve

⁹⁰ Fatih Türkmen, **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları**, DPT yaylığı, 2002, Ankara, s. 4

eksikliği gibi etmenlerle bir suç türü olarak toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Bir çok etmenin etkisinde olan kan davalarının sayısı bireylerin almış oldukları eğitim düzeyi ile yakın bir ilişki halindedir. Ekonomik, politik demografik, yapısal , bireysel ve psikolojik nedenlerin bir araya gelmesiyle suçlu davranışlar meydana gelmektedir.⁹¹ Eğitim düzeyinin artması, bireyin kişisel gelişimine katkıda bulunduğu gibi ailelere ve içinde yaşanılan topluma da genel bir yarar sağlar. Bu ise kan davaları ya da benzer olayların sıklıkla görüldüğü geleneksel toplumlarda bu tür olayları sona erdirebilecek önemli sosyal faktörlerden olur.

1.7.1.4. Türk Hukuk Sisteminin Kan Davası Üzerindeki Etkisi

Kan davasının önemli nedenlerinden bir diğeri de suç ile ceza arasındaki niteliksel eşitsizlik ve suçluya verilen cezanın, bireylerin adalet duygularını tatmin etmesinden uzak oluşudur. Bir insanın haksız yere veya kasıtlı öldürülmesi, öldüren kişinin birkaç yıl sonra cezaevinden salınması gibi etkenler ister istemez intikam duygularını harekete geçirmektedir. İnsanların adaleti bireysel olarak kendilerinin gerçekleştirme eğiliminin sonucunda katilin öldürülmesi ile başlayan kan davaları, bütün önlemlere rağmen sonlandırılmamaktadır.⁹²

Kan davaları, hukuk sistemine güvenmeyen, haksızlığa uğrayarak kinle dolmuş insanların şehir ya da ülke değiştirmelerine rağmen gittikleri yerlere taşınan psikolojik bir yılgınlık haline gelmiştir. Osmanlılar'da kan davaları özel yasalar yoluyla engellenmeye çalışılmaktaydı. Tanzimat sonrasında Batılı ülkelerin hukuku uygulanmaya çalışılsa da bu tür olaylarda şeriatın kısas ve diyet hükümleri uygulanıyordu. 1840 yılında getirilen bir değişiklik ile bu tür olaylarda kan parasının yanı sıra ağır hapis cezası da getirilmişti. "Kan parası ödeyenler için hapis cezası 7 yıl öngörülmüştü. Eğer bu para ödenmezse, suçlu 15 yıl hapis yatmak zorundaydı."⁹³ 1858'de hazırlanan ceza kanunu ise Fransız hukuku esas alınarak hazırlanmıştı. Bu kanun, adam öldürme cezasını öngörüyordu. O dönemler özellikle Arnavutluk'da görülen kan davalarının önlenmesi için 1908 yılında çıkarılan kanun hükmüyle 'Müşalahat-ı Dem' diye anılan uzlaşma

⁹¹ Timur Demirtaş, **Kriminoloji**, Seçkin Yayınları, 2001, Ankara, s. 93

⁹² Recep Cengiz, **a.g.m.**, s. 75

⁹³ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 39

komisyonları kurulmuştu. Bunlar aileleri barıştırma, ödenecek kan parasını saptama, zorunluluk halinde ailelerden birini uzak bir yerleşim yerine gönderme yetkisine sahipti. Bu komisyonlar kan davalarını hen önleyici, hem de bastırıcı önlemler almakla yükümlüydüler.

Osmanlı Hanedanlığının varlığına son veren Türkiye Cumhuriyeti'nde yalnız siyasal alanda devlet biçimi değiştirilmekle kalınmamış, aynı zamanda çağının en ileri ve gelişmiş metinleri de yeni hukuk sistemine kazandırılmıştı. Latin, Cermen hukukunun sentezinden ve düşünce akımlarından beslenen İsviçre, Alman, İtalyan ve Fransız kanunlarından yararlanılarak bütünlüklü bir hukuk sistemi kurulmuştur. Böylelikle önemli ölçüde yararlanılan İtalyan Ceza Kanunun bir yansıması olarak 1926 yılında 765 sayılı Ceza kanunu yürürlüğe girmiştir.⁹⁴ Ancak farklı ekonomik, sosyal, kültürel yapılara sahip topluların yaptığı kanunların başka toplumlarda birebir uygulanması ise çok kolay olmamıştır. Bu dönemde kan davalarının önlenmesi özel bir yasa çıkartılarak uygulanmaya çalışılmıştır. Kan gütme olaylarının önlenmesi için kanuni yönden çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu olayların ortaya çıkardığı vahim sonuçlar karşısında kanun koyucu, bir önleme tedbiri olarak 1937 yılında 3236 sayılı yasayı çıkarmıştır.⁹⁵

Kan gütme olaylarının önlenmesi amacıyla çıkarılan 3236 sayılı kanunda kan davasına taraf olan ailelerin Bakanlar Kurulunca belirlenen yerlere zorunlu naklini öngören hükümler içermektedir. “1923’de Cumhuriyet rejimini kabul eden modern Türkiye’de de devlet kan davası sorunu ile ilgilenmiştir. Hükümet 1937 yılında kan davasının yerel toplum düzeni açısından bir tehlike oluşturduğu durumlarda, İdare’ye düşman ailelerden birini en az 500 km uzak bir yere göçe zorlama yetkisi veren bir yasa tasarısını TBMM’den geçirmiştir.”⁹⁶ Olaylara sonradan müdahale anlamı taşıyan bu önlemler kan davasının sürdürülmesine engel olamamıştır. Çünkü bütün bu önlemler yalnızca adaletin yerine getirilmesini sağlamaya yeterli olmamış, yalnızca adaletsiz bir uygulamanın sürdürülmesi amacına yönelik müeyyideler niteliği taşımıştı. 1964 yılında Anayasa mahkemesinin verdiği kararlar 1937’deki bu yasanın ‘cezaların kişiselliği ilkesini’

⁹⁴ Aydın Erdoğan, “Yeni TCK üzerine Tartışmalar”, www.kas.de, 29/04/2005

⁹⁵ Mahmut Tezcan, **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi**, A.Ü.E.F. Yayınları, 1972, Ankara, s. 72

⁹⁶ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 40

çığnediği sonucuna vararak bu yasa Anayasaya aykırı bulunmuştur. 1954'de yasa koyucular TCK'nın 450. maddesine 10. maddeyi ekleyerek bu cinayetleri idamla cezalandırabilecek suçlar kategorisine koymuştur. Yargıçların hafifletici sebeplerle bu cezayı, ömür boyu hapse çevirdikleri sıklıkla uygulan bir uygulama olmuştur.⁹⁷

Eski TCK'ya göre kan davası kökenli cinayetler normal cinayetlere göre daha sert bir biçimde cezalandırılmaktaydı. Kanunun 450. maddesinin 10. bendi kan gütme yoluyla cinayeti, adam öldürme suçunun ağırlaştırıcı nedeni saymakta ve ölüm cezası getirmekteydi. 450. maddesinin 10. bendi kan gütme yoluyla cinayeti, adam öldürme suçunun ağırlaştırıcı nedeni sayarken, 448. maddeye göre kasten adam öldürme; 24 yıl hapis öngörürken hafifletici sebeplerle bu tür cezalar 20 yıla kadar inmekteydi. Ancak 450. maddenin 10. fıkrasında kan davasının intikam alma şeklinde olmasını caydırmak için kan davaları saikiyle işlenen cinayetler ölümle cezalandırılır.⁹⁸ TCK'nın 450/10'uncu maddesinde genellikle kan davalarına paralel olarak cereyan eden arazi anlaşmazlıkları ya da tahrike sebebiyet verme gibi nedenlerle 448. maddeye uyarlanmaktaydı. Çünkü şeref ve namusu korumak için işlenen suçlar kan davalarına göre daha anlayışlı karşılanmaktadır.

Toplumlar dinamik bir yapıya sahiptir. Bu dinamik yapı ise zamanla ihtiyaçlara cevap veremez hale gelen kanunların değiştirilmesini gerektirir. Türkiye insanlığın ortak değerlerinden beslenen ve günümüzde en ileri organizasyon olan AB'ye üye olmak için çaba gösterirken, üye ülkelerle ortak bir hukuk kaynağına sahip olmak için toplumun ihtiyaçları doğrultusunda birtakım hukuki değişikliklere ihtiyaç duymuştur. 1920'li yıllarda oluşturulan hukuk sisteminin gelişen toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermekte zorlanması ve son yıllarda töre ve namus yüzünden işlen olayların gündeme oturması ile yasa koyucuların bu ölümle sonuçlan olayları tekrar değerlendirmeleri yeni düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliğine üyelik başvuru yapılmasından sonra hukuk sisteminin AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekliliği, yasaların yenilenmesi sürecini daha da hızlandırmıştır. Bunun sonucunda da 62 kez değişiklik yapılan 765 sayılı

⁹⁷ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s.4

⁹⁸ Emin Artuk, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, Alkım Yayınevi, 1998, İstanbul

eski Ceza Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu adıyla 2005 Nisan ayından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁹

Düzenlenen yeni Türk Ceza Kanunu, özellikle töre ve kan gütme saikiyle işlenen cinayetlere daha caydırıcı hükümler getirmiştir. Erkek egemenliğine dayalı düzenlenmiş olan 765 sayılı TCK, kadını bağımsız kişiliği olan bir birey değil, erkeğe ait olan erkeğin namusu olarak görmüştü. Bu ayrıma yeni kanunla son verilmesi insan haklarındaki gelişmelerin ve değişimin önemli bir işareti olmuştur. Yine öldürme suçunun töre saiki ya da kan gütme saiki ile işlenmesi, suçun nitelikli hali sayılmıştır.¹⁰⁰ Hayata karşı işlenen suç olayları ile ilgili olarak 5237 sayılı TCK'nın 81. maddesine göre; bir insanı kasten öldüren kişi müebbet hapis cezasına çarptırılırken, kasten öldürme suçunun kan gütme veya töre saikiyle işlenmesi, nitelikli suçlar kapsamına alınmış olup, kişiye verilecek ceza ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükmü ile 82. maddede yerini almıştır.

Eski kanunun 53-55. maddelerinin varlığı, çocuk mahkemelerinin kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri hakkındaki kanunun 11-12 maddeleri uyarınca ceza sorumluluğu bulunmayan veya daha az cezaya tabi tutulan 18 yaşından küçükler töre ya da kan davaları olaylarında kullanılmaktaydı. Bu tür suç faillerinin belirlenip yakalanamaması, yakalanıp cezalandırıldığında da diğer cezalarda olduğu gibi şartlı salıverme uygulamasına tabi tutulması ve çıkarılan afların etkisiyle belirlenenden daha az ceza ile kurtulmaları gibi nedenler, bu tür suçların işlenmesinde teşvik edici bir rol oynuyordu.¹⁰¹

5237 sayılı TCK'da suça iştirak ve azmettirme ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. 38. madde; başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır hükmünü getirmiştir. Bu suçu işleyen 12 yaşın altındaki çocuğun işlediği suçun bilincinde olmaması kanaatinden hareketle onu azmettiren kişinin işlenen suçun karşılığında 37/2. maddeye göre kusur yeteneği olmayanları suçun işlenmesinde araç olarak kullandığı için, cezası üçte birden yarısına kadar artırılmıştır. Yeni TCK'da 31/1. maddeye göre fiili işlediği sırada

⁹⁹ Aydın Erdoğan, **a.g.m.**, s 2-3

¹⁰⁰ Aydın Erdoğan, **a.g.m.**, s.11-12

¹⁰¹ Recep Gülşen, **“Türk Ceza Kanununda Namus ve Töre Cinayetlerinin Cezalandırılabilirliği”**, Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, 2003, Diyarbakır, s. 105

oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. 31/2 maddede ise failin, fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış ise işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan onbir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz. 31/3. madde ise fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde onsekiz yıldan yirmidört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası oniki yıldan fazla olamaz.¹⁰²

1.7.1.5. Silahlanma Kültürü

Türk milletinin kendine has olan özelliklerinden birisi, ateşli silahlara karşı olan bağlılığıdır. At, avrat, silah anlayışı tüm modern gelişmelere rağmen Anadolu insanı için yaşatılan bir gelenekler silsilesi olmaya devam etmektedir. Basit bir tartışmada bile bu anlayışının ürünü olan silaha sarılarak olayları çözme girişimi, birçok problemi de beraberinde getirmektedir.

Kırsala özgü olan bu deyimdeki at kentlerde yerini arabayla, avrat ise sevgili ile değiştirirken üçüncü kavram olan silahın yeri ise bir türlü doldurulamamıştır. Ülkenin batısından doğusuna kadar insanların silaha olan tutkusu, özellikle düğünlerde coşkuyu gösterme aracı olarak kullanılırken, cesaret timsali olarak da başkalarına gözdağı vermek amacıyla toplum kültürüyle özdeş hale gelmiştir. Bu meseleye silah bulundurmaktan çok, insanların, neden daha çok suça yönelmeye

¹⁰² **Anayasa ve Ceza Kanunları**, Adil Yayınevi, 2005, Ankara

başladığı ve neden silah taşıma ihtiyacı hissettiği açısından bakmak gerekir. Silah kullanma eylemin gerçekleşmesinin nedeni tek bir etmenle açıklanmayıp meselenin psikolojik ve sosyal yönü vardır. Bir çok olumsuz etkenin baskısını üstünde hisseden bireyin olaylara karşı düşünmeden hareket etmesi ve bir anda kullandığı silahın hem kendisini hem de kendinden sonra gelen insanların kaderini belirlemesinde etkisi oldukça derin olmaktadır.

Kan davasıyla sonuçlanan eylemlerin büyük bir çoğunluğunun silahla gerçekleştirilmiş olması, ülkemizde silahın ne kadar kolay temin edilebilen bir araç olduğunu gözler önüne sermektedir. 1953 yılında çıkartılan Ateşli silahlar yasasında bile silahlanma teşvik edilerek dönemin koşullarına göre 21 yaşını bitirenlere silah ruhsatına müracaat etme hakkı tanınmış ve avcılıkla ilgili kanunda ise ruhsat alma yaşı 18 olarak düzenlenmiştir. Avukat, hakim, işadamları ve esnaf gibi meslek gruplarından olanlara ise ruhsat verilmesi son derece kolaylaştırılmıştır. Kırsalda genellikle çocuk yaşta denilecek bireylerin elinde bulunan ruhsatsız silahlar, aşılabilir sorunlara davetiye çıkarmaktadır. Ruhsatlı bir silahla bir suçun işlenmesi, ruhsatsız olanla suç işlenmesinden haliyle daha zordur. Bu yüzden kan davaları olaylarında sıklıkla ruhsatsız silahlar kullanılmaktadır.

DİE'nin verileri de silahla yaralamaların %70'inin ruhsatsız silahlarla meydana geldiğini göstererek bunu doğrulamaktadır. Ülkemizde jandarma ve polis bölgesi olmak üzere 2005 yılı itibarıyla yaklaşık olarak toplam ruhsatlı silah sayısı 2.145.000'dur. Umut Vakfı verilerine göre ise ülkede (güvenlik güçlerinin elindekiler hariç) çoğu ruhsatsız 7 milyon silah vardır. Yani her 4 evin birinde bir silah ve her on kişiden birinin elinin altında tabanca ya da tüfek bulunmaktadır. 2005 yılının ilk ayında şahsa karşı meydana gelen suç sayısı 115,377 ve kasten adam öldürme suç sayısı ise 1,219 ve olaylarda ele geçirilen ruhsatlı silah sayısı 1,447 iken ruhsatsız silah sayısının ise 6,711 olması ülke genelinde bireysel silahlanmanın boyutları görülmektedir. Türkiye'de son sekiz yılda satılan silah sayısı %358 oranında artış gösterirken son 10 yılda sadece polis bölgelerinde ele geçirilen ruhsatsız silah sayısı ise 95,114'tür. Emniyet'e göre 2000-2003 yılları

arasında işlenen suçların %5'inde ateşli silah ve %70'inde ise ruhsatsız silah kullanılmıştır.¹⁰³

Psikiyatri uzmanı olarak silah almak isteyenler üzerinde 2,5 yıldır araştırma yapan Uzman Dr. Ayhan Akcan Türkiye'de silah taşımak ve bulundurmanın sosyal bir olay olduğunu ve sosyo-kültürel seviye düştükçe sosyal statü kazanmak için silahlanıldığını tespit etmiştir. Duygusal yönden hassas insanlar tarafından kullanılması bilinçsizce kullanılması, özellikle birbirleri arasında husumet bulunan insanlar arasında sonu gelmez olayların da başlatıcı nedeni olabilmektedir. Türkiye silah almak isteyenlerin başında Karadeniz ve Doğu bölgesi kökenliler gelirken, kan davalarının da sıklıkla buralarda görülmesi bireysel silahlanmanın bu olayları tetiklemesi bakımından oldukça önem taşır.

1.7.1.6. Psikolojik Etmenler

Bireyi çevresi içerisinde yaşayan canlı bir organizma olarak gören ekolojik sistem yaklaşımına göre kişi; ailesi, arkadaşları, sosyal hayatı, inanç sistemi gibi sistemlerle sürekli etkileşim halinde bulunan canlı bir varlıktır. Birey ile onun fiziksel ve sosyal çevresi arasındaki fonksiyonel olmayan karşılıklı bir etkileşim vardır. Davranış bilimlerinde yaşanan gelişmelerin yanında çevresel yapıda meydana gelen değişimler insan davranışının yalnızca kişisel özelliklere bağlı olarak açıklanamayacağını gösterir.¹⁰⁴

Davranışlar, soyut olarak kendi başına değil, bireyin başkaları tarafından etkilenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir kişinin tutum ya da davranışı bir başkası ya da başkalarının varlığıyla etkilenebilmektedir. Davranışın oluşumunda kişisel faktörler kadar çevresel faktörler de etkili olmaktadır. Bireyin çevresi, kültürel çevre ve sosyal çevre olmak üzere iki düzeyde oluşur. Birey, içinde bulunduğu toplumun, ait olduğu sosyal sınıfın değerlerini benimser, sosyal kabullerini ve davranış kalıplarını örnek alır. Değerler ve normlar kültürel çevreyi

¹⁰³ umut.org.tr

¹⁰⁴ Zafer Danış, “**Davranış Bilimlerine Ekolojik Sistem Yaklaşımı**”, Aile ve Toplum Dergisi, Sayı:9, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005, Ankara, s.47

oluştururken insan ilişkileri ise sosyal çevreyi meydana getirir. İnsan davranışının oluşumunda sosyo-kültürel yapı öğeleri (örf, adet, gelenek, görenekler), sahip olunan siyasal düşünce ve inanç sistemleri önemli derecede rol oynamaktadır.¹⁰⁵

Sosyal bir varlık olan insan kendini bildiğinden beri bir toplum içinde yaşar, toplum gerçeğini bilir ve içinde yaşadığı toplumdan etkilenir. Ülkemizin Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde halen devam eden kan davaları, sosyo-kültürel yapı ve siyasal düşünce farklılıklarının insan davranışı üzerindeki etkilerine somut birer örnektir. Bireyin içinde bulunduğu grup ile girmiş olduğu sosyal etkileşim ve bireyin topluma göre uymak zorunda kaldığı normların hem bireye hem de toplum üstüne olan etkisi kan davalarının önemli nedenleri arasındadır. İnsan davranışlarının büyük bir kısmı sosyaldır ve günlük olayların hepsinde benzer sosyal davranışlar görülür. Çünkü bu olaylardaki ortak nokta sosyal etkidir.

Etrafımıza baktığımız zaman insanların hem birbirlerinden çok farklı, hem de birbirlerine çok benzer olduklarını görürüz. Bir kişide toplanan çeşitli eğilimler, tutum ve davranışlar bütünü o kişiye has bir görünüme sahiptir ve başka hiç kimsede aynen görünmez. Aynı evde büyüyen, yaşayan kardeşler bile hiç bir zaman bir birbirleriyle aynı değildirler. Çeşitli sosyal tabakalara, değişik yörelere ve özellikle farklı etnik, din ve ulusal guruplara ait insanlar arasında bu farklılık ve çeşitlilik daha fazladır. Bütün bu farklılıklara rağmen insanların birbirine benzedikleri de bir gerçektir. Toplum içinde yaşayan insan davranışlarının çoğu benzer davranışlardır. Belirli bir ülkede yaşayanlar çoğunlukla aynı dile, dine sahiptirler ve bunların benzer tutum ile inançları vardır. Bunlar olaylara da doğal olarak benzer tepkiler gösterirler.

İnsan davranışları zihinsel bir arka plana sahiptir. Davranışlar bilinçli tavırlar olarak bir takım prensiplere ve inançlara göre oluşur. Bunlar genel bir ifade ile bilinç ya da zihniyet olarak adlandırılır. Başka deyişle davranışların temellendiği düşünsel öbek, gerçekte bir zihinsel inşa formudur. Tutum, davranış, vaziyet alış yaşam biçimi hepsi kişinin sahip olduğu bu bilinç durumunun izlerini taşır.

¹⁰⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınları, 2004, İstanbul, s. 67

Bundan dolayı davranışlarımız, bilincimizin gözle görülebilen tezahürleri sayılabilir. Her toplumda, grupta, çete ya da akran grubunda belirli spesifik davranış kalıpları mevcuttur. Bu, topluluğun kısmi ya da mikro bilinç dökümünün olduğunu gösterir. Kişilerin davranışlarına, vaziyet alışlarına, hayat tasarımlarına, insanı, toplumu ve evreni yeniden kurma çabalarına kılavuzluk ederler. Olaylara benzer tepki gösteren insanların tutum ya da davranışların ortaya çıkmasında sosyal bir etkileşim süreci söz konusudur. Kan davasının uzun sürmesinin altında yatan önemli sebeplerden birisi, grupla ortak bir hayatı yaşayan bireyin yaşadıkları grupla girmiş olduğu etkileşim sonucunda grubun baskısına dayanamayarak kendisini bu tür olayların içinde bulmasıdır.¹⁰⁶

Kan davalarının özellikle dar mekanlı toplumlarda bulunan bireyler arasında görülmesi de bu etkileşimin sonucudur. Diğer insanlarla birlikte olan birey, başkalarının varlığından ve baskısından etkilenmektedir. Bu nedenlerin temelinde ise sosyal etki olayları yatmaktadır. Sosyal etki sonucu meydana gelen gruba uyma davranışı, kişilerin benzerliğini ve dolayısıyla sosyal davranış düzenliliğini yaratır. Sosyal davranışın düzenli olması sonucunda ise bireyler başkalarının davranışını önceden tahmin ederler ve kendi davranışlarını ona göre ayarlayabilirler. Bugün klasik olarak kabul edilen **Sherif**, **Asch** ve **Milgram**'ın üç ayrı sosyal etki araştırması, özellikle kan davaları gibi insanların birbirlerini kolaylıkla etkileyebildiği bir olayda, bireyin grup karşısında nasıl normlar geliştirdiği, onlara neden uymak zorunda olduğunu ve etkilendiğini göstermesi gibi yönleriyle psikolojik bağlamda önem taşır.

Sherif, 'otokinetik etki' diye bilinen görsel algı yanılgısından faydalanarak yaptığı 'grup normunun oluşması' deneyinde birbirinden farklı standart geliştirmiş kişilerin biraraya geldiklerinde bu standartlarından vazgeçerek grup halinde tek bir standart oluşturdıklarını gözlemlenmiştir. Sherif'in bu araştırmasında belirsiz fiziksel gerçeğin yerini sosyal gerçek almış, grubun normu bireylere gerçek olarak kabul edildiğinden bu norma uyma davranışı ortaya çıkmıştır. Araştırmadaki denek fiziksel gerçeğin belirsizliğine karşın, gerçeği tanımlamak için grup kararına muhtaçtır. Birey, grubun fikrine doğru olduğuna inandığı için uyar ve bu

¹⁰⁶ Ömer Aytaç, "Bilincin Sosyolojik Analizi", www.e-sosder.com, 2003

uyma davranışının altında fikren kabul etme, tutum değiştirme olayı yatmaktadır. Kendi başlarına birer yargı standardı geliştirmiş olan bireyler, grup halindeyken, ortak bir standarda, bir yargıya doğru yönelmekte, bu şekilde bireysel olarak geliştirdikleri subjektif gerçeğin yerine grubun gerçekleştirdiği sosyal gerçek geçmektedir. Belirli bir konuda, bir grup normunun nasıl oluştuğunu gösteren bu deneyde, grup içinde önce tek bir norm yokken böyle bir norm bir kere oluşunca, bu norm o grubu meydana getiren bireyler tarafından benimsenmekte ve gerçeği yansıttığına inanılmaktadır.¹⁰⁷

Sherif'in deneyinde birey, fiziksel gerçeğin belirsizliğine karşın grubun fikrine onların doğru olduğunu düşündüğü için uyma davranışı gösterir. Bu uyma davranışının altında fikren kabul etme ya da tutumunu grubun görüşüne göre değiştirme olayı yatmaktadır. Böylece grup normu standardı kişi tarafından benimsenmekte, kendine mal edinmektedir. Tıpkı kan davalarında olduğu gibi ortaya çıkan bir normun toplumdaki diğer insanları nasıl etki altına aldığını bu deney desteklemektedir.¹⁰⁸ Sherif'in deneyinde hiç yoktan bir grup normunun oluşumu incelenirken, diğer önemli bir psikolog olan Asch ise deneyinde var olan, yerleşmiş bir grup normuna uyma olayını incelemiştir.

Asch, deneyinde 'insan doğru bildiğini sandığı şeyin tersini iddia eden bir grupla karşılaşır ne yapar?' sorusunu araştırmıştır. Araştırmadaki bir grupta bulunan insanlara çeşitli sorular sorulmuş ve denek sıra kendisine gelene kadar sıra ile herkesin yanlış cevap vermesinden rahatsız olmasına rağmen sıra kendisine gelince diğerlerinin söylediklerini tekrarlamıştır. İnsanların %35'i gruba uyarak apaçık gördükleri şeyin tersini söylemeleri bu araştırmada gerçekten önemli bir bulgu olup denek grubun fikrine yanlış olmasına rağmen uyma davranışı göstermiştir. Asch'in deneyinde, uyma, davranış düzeyinde oluşmakta, daha derine inen bir tutum değiştirme söz konusu olmamıştır. Bu deney ise grup kararının yanlış olduğu bilinmesine rağmen bireylerin yanlış normlara uyma davranışı göstermesi bakımından kan davalarının işlenmesinde birey üzerindeki etkisini gösterir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni insan ve insanlar**, Evrim Yayınları, 2004, İstanbul, s-65

¹⁰⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 66-67

¹⁰⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 68

Milgram'ın sosyal etki araştırması ise 'insanlar sosyal etkiye ne derece boyun eğgerler' sorusunu araştırarak, itaatin insanlar üzerine olan etkisini incelemiştir. Bir sosyal etki olayı olarak otorite etkisinin aşırı itaati nasıl oluşturduğu gözlenmiştir. İtaat sonucunda uyma davranışının temelinde uyulanın, uyan üstündeki gücü ya da kontrolü vardır. İnsanların uyma davranışını etkileyen ortamsal etkenler ise yapılan deneyde (Gerard, Wilhelmy&Connolley) artan grup sayısının bireyin uyma davranışında itici güç olduğunu gösteren grubun büyüklüğü, algılanan mevki ne kadar yüksekse bireylerde meydana getirdiği uyma davranışı da o kadar fazlalaştıran mevkinin ve saygınlığın etkisi, grubun sözbirliğinin ve yüzyüze olmanın birey üstündeki etkileridir. Uyma davranışını meydana getiren bu mikro düzeydeki etkenlerin dışında geniş sosyal çevrenin ve kültürün de etkisi vardır. Araştırmalar bireyci ve toplulukçu kültürden olanların uyma davranışlarında farklılık gösterdiğini işaret etmiştir. Bireyci kültürlerde kişinin çıkarları grup çıkarlarından daha önemli iken, toplulukçu kültürlerde grup çıkarları bireylerin düşünce ve davranışlarını yönlendirir.¹¹⁰

Kağıtçıbaşı'nın toplulukçu kültürleri 'beraberlik kültürü' ve bireyci kültürleri ise 'ayrışıklık kültürü' olarak belirlediği araştırmasında, ayrışıklık kültürden olan bir kişi gruptan özerk olma ve birey olma gereksinimine daha fazla sahipken, toplulukçu olan kişilerin bireyci kültürden olan kişilere oranla daha fazla uyma davranışı göstermesi söz konusudur. **Hofstede**, toplulukçu bir kültürün üyeleri olarak Türk toplumunun iç grupları olan aile ve mahalleye daha fazla uyma davranışı gösterdiğini vurgular.¹¹¹

Kan davalarının özellikle kırsal kesimde geniş aile ve kan akrabalığının görüldüğü yerlerde devam eden bir olgu olarak varlığının sürdürmesi, sosyal etkileşimin ve uyma davranışının kan davaları üzerine etkisini desteklemektedir. Gruplar arası ilişkilere bakıldığında kan davalarına karışmış bireyleri en fazla etkileyen etmenler; otoritenin baskıcı gücü, olayların devam etmesini isteyenlerin çokluğu ve törelerin önlenemez kısıkcıdır. Birey, bu tür olaylardan uzaklaşmaya çalışsa dahi grup baskısını üzerinde hissetmektedir.

¹¹⁰ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 69

¹¹¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 65-70

İKİNCİ BÖLÜM

2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu çalışma, Bismil yerleşmesinde 70'li yıllardan günümüze kadar uzanan süre içerisinde gerçekleşen kan davaları üzerine yoğunlaştırılmıştır. Araştırmada kan davalarına maruz kalan bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılarak elde edilen bilgiler ışığında Bismil ve çevresinde görülen kan davalarının nedenleri ve olayların sürekliliğine sebep olan faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Bismil'in Sosyo-Ekonomik Yapısı

Bismil, nüfus ve yüz ölçümü itibarı ile Diyarbakır'ın en büyük ilçesidir. İlçenin kırsal alanında az nüfuslu, ama çok sayıda dağınık yerleşim alanları mevcuttur. Yerleşme düzenini genellikle mezra, kom gibi köyaltı yerleşim birimleri oluşturmuştur. Bölgede oldukça yoğun görülen yerleşim alanlarının dağınıklığı yüzünden alt yapı ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılamaması bölgenin genelinde olduğu gibi Bimil ve kırsalı için de söz konusu olmaktadır.

Yaklaşık 300 yıllık bir mazisi olan Bismil, Diyarbakır'ın diğer ilçelerinden apayrı bir kültürel yapıya sahiptir. Bismil adlı bir kişinin önderliğinde, Bağdat ve Musul'dan gelen Türkmenler tarafından kurulan bu ilçenin yerlilerini Cumhuriyet döneminde ise özellikle Bulgaristan muhacirleri ile Konya'dan gelen Türkan aşiretine mensup olanlar oluşturmuştur. Azeri lehçesine yakın olan bir lehçenin kullanıldığı Bismil'de Türkmenacı, Köseli, Tezekli, Darlı, Seyithasan, Ambar, Korukçu, Babahaki, Çöltepe, Yukarı Kengerli, Şarabi, Karaahmetli, Mollafeyat ve Baharlı gibi köy yerleşim yerlerinde halen Türkmenler bulunmaktadır.¹¹²

108 köyü ve 92 mezrası bulunan Bismil ilçesine 70'li yıllardan itibaren büyük bir göç başlamıştır. Son 10 yıl içinde bölgenin özellikle Sason, Kulp, Kozluk, Lice ve Savur ilçeleri ve köylerinden Bismil'e yoğun göçler yaşanmıştır. Bu durum ise ilçenin demografik yapısında oldukça önemli değişiklikler yapmıştır. 1980 yılında nüfusu 19.600 olan ilçenin 2000 nüfus sayımında toplam nüfusu 126.885

¹¹² www.bismilfmses.com

olmuştur. Nüfusun % 48'i ilçe Merkezinde yaşarken, % 52' si köy ve beldelerde yaşamaktadır. Bismil'de gelir seviyesi çok yüksek olanlarla asgari standartların altında hayatlarını sürdürenler bir arada bulunmaktadır. İlçenin bu kozmopolit yapısı ise yoğun olmamakla birlikte bazen çıkar çatışmalarına sebebiyet verebilmektedir.

Tarımda yarı-feodal yapı, hayvancılıkta geleneksellik ve yarı-göçerlik Bismil'in en önemli sosyo-ekonomik örgütlenme biçimlerini oluşturur. Bismil kırsalında yaşayanların büyük bir bölümü tarıma dayalı buğday, arpa, mercimek ve pamuk üretimi ile uğraşırken bunun yanında hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Merkez ilçenin planlı bölümünde ticari ve sosyal hayat oldukça canlı olmasına rağmen, gecekondu bölgeleri göç edenlerin geldiği yerlere göre daha önce kurulu bulunan mahallelerden kapalı bir görüntü arz etmektedir. İlçe merkezindeki kenar mahalleler ve gecekonduarda oturan vatandaşlar geçimlerini vasıfsız işçi olarak tarımsal alanlarda çalışarak sağlamaktadırlar. Bismil'in de içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sınırlı toprak ve su kaynaklarına bağlı olan bağlı köy yerleşmelerinin büyük bir çoğunda kan davaları, hemen hemen benzer sebeplerle süreklilik göstermektedir.

2.2. Bismil Yöresindeki Kan Davalarının Nedenleri

Kan davalarına dünya üzerinde daha çok Güney Asya, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz ülkelerinde rastlanırken, ülkemizde ise bu olaylar sıklıkla Doğu Anadolu, Güneydoğu ve Karadeniz Bölgeleri gibi kapalı bir toplum yapısına sahip bölgelerde görülmektedir. Bir şiddet biçimi olarak kan davaları, toplumumuzun kültüründen, özellikle de değer sisteminden kaynaklanır. Bu olgunun kökeni ise kırsal kesim kültürü olan tarım toplumu olmasıdır.

Türkiye, yerel kültür çeşitliliğinin oldukça fazla olduğu ender ülkelerden birisidir. Bu çeşitlilik, küresel toplumla bütünleşme sağlayamamış olan köy ve köylülükle birlikte insanları, özellikle Bismil ve bağlı bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde farklı gruplara ayırabilmektedir. Herbir grup ise kendi içerisinde bir dayanışma oluşturarak kan davası ya da benzeri olaylarda kolektif bir ruhla kendi çıkarlarını korumak için hasımlarıyla çatışabilmektedirler.

Türkiye'nin Kuzeyi, Batısı ya da Orta Bölgelerinde yer alan yerleşim yerleri ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan yerler arasında sosyo-kültürel anlamda çok sayıda benzer noktalar bulunmamaktadır. Bu nedenle olayların farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi ve olaylara farklı tepkiler verilmesi ise doğaldır. Özellikle kırsal kesimde konservatif toplum yapıları bireylerin üzerinde baskı unsuru olarak kan davalarının sürekliliğinde etkili olmaktadır. Yörede yaygın olan kan bağına dayalı geleneksel aile ya da aşiretler, bireysel davranışların önüne set çekerek kişileri ait oldukları gruplara bağlı kılmakta, böylece birey üzerinde etkin olmaktadır.¹¹³

Ülke çapında meydana gelen hızlı gelişmelere rağmen Anadolu'da köyler yarı-özerk yapılarını bugün hala korumaktadırlar. Modern toplumlarda köyler yerlerini büyük yerleşim yerlerine bırakarak toplumsal çözülmeye yardımcı olurken, Türkiye'de ise köy sayısında Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana büyük bir artış olmuştur. Köylerde yaşam tarzı değişmeye yüz tutmasına rağmen bir takım töre, gelenek ve görenekler devam etmiştir. Oluşan güç ilişkilerinin yazılı olmayan kurallarını koyan gelenekler kırsal bölgelerde yerel bir kültüre bağlı olan bireylerin davranışlarını şekillendirirken, kan hısımlığına dayalı geleneksel yapıların da koruyuculuğunu yaparlar. Kırsalda her şeye meşruiyet kazandıran, anlam katan kutsallaştırılan ana öge olan gelenekler, birey davranışlarını şekillendirir.

Ortak uyaranlara bağlılık ve kolektif irade ise Bismî'de yaşayanlar üzerinde etkili bir denetim mekanizması kurarak, benzer tavır ve düşünme tarzları oluşturur. Bireylerin hayat kurgularında, toplumun egemen görüşü daha belirleyici olmaktadır. Ortak bilinç ya da kolektif akıl, bireylerin hem yaşam tarzlarını örneklemekte hem de ortak duygu, tepki, coşku ve korkular üretmektedir. Kolektif bilincin bu belirleyiciliği, ortak düşünüş ve tepki olarak ortaya çıkarken kan gütme olaylarında ise süreklilik unsuru olur. Kolektif bilincin ürünü olan gelenekler de kan davaları üzerinde geçmişin mirası üzerinde yükselen, hayatı ve insanları çevreleyen direngen yapılar olarak özellikle kırsal alanda toplumsal sürekliliği sağlayıcı sabit, istikrarlı ve kararlı bilinç yapılarını oluşturur.

¹¹³ Birsan Gökçe, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayın, 2004, Ank, s.280

Geleneklere bağılılık ve geleneklerin örgütlediği bir toplumsal ilişkiler matrisinin egemen olduğu Bismil ve kırsalında da geleneksellik, insan, toplum, hayat ve evren algılarını oluşturmada etkin bir öğedir. Riesman'ın ifadesiyle gelenek-yöneltimli olan toplumun insanları da gelenek-yöneltimli insanlardır. Özellikle kan davalarında gelenekler, insani ve sosyal ilişkiler için meşrulaştırıcı, yönlendirici bir işleve sahip öğe olarak en direngen faktör olmaya devam etmektedir.¹¹⁴

Kırsal bir görüngü olan kan davaları, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda yarı-feodal yapılanmanın hüküm sürdüğü Güneydoğu kırsalında pek çok etmenin etkisi altındadır. Modern bir ülkede ekonomik, sosyal, siyasal ve endüstriyel gelişmelere rağmen sürüp giden ve özellikle küresel toplumun davranış normlarına meydan okuyarak canlılığını koruyan kan gütme olaylarına rekabet, gerginlik ve aileler arası güvensizliğin eksik olmadığı kırsal kesimlerde doğal olarak daha çok rastlanmaktadır. Töre¹¹⁵ ve kan davaları üzerine yapılmış olan kısmi araştırma sonuçlarına göre, bu olayların başlama nedenleri büyük bir çoğunlukla ekonomik temelli olup, genellikle toprak anlaşmazlıklarından kaynaklanmaktadır. Aynı toprak mülkiyeti üzerinde olan iddialar, tarlaların sınır anlaşmazlıkları, otlaklardan ve sınırlı su kaynaklarından yararlanma üzerine çıkan anlaşmazlıklar kan davalarında en sık görülen nedenlerdir.

Kan bağılılıklarını sürdüren toplumlarda olduğu gibi Bismilde de ortak tepkinin ürünü olan kan davalarının altında yatan nedenlerde çoğunlukla, insanların içinde bulunduğu toplumun sosyo-ekonomik durumuyla orantılı bir ilişki vardır. Cezai uygulamalarına rağmen bireyin kendini ve ailesini karşı taraftan alacağı canla tatmin etmek ve bulunduğu toplumda itibarını korumak, saygınlığına halel getirmemek ve göz dağı vermek düşüncelerle, toplumun birtakım güçlü gelenek ve göreneklerin eşliğinde Bismil'de kan davaları sürmektedir.

Bölge halkı, kapalı bir toplumda yetişmenin verdiği kabalık ve kindarlıklarla birbirlerine dış geçirmeye çalışmaktadır. Basit bir olay, sözgelimi çocuklar arasında meydana gelen bir kavga, köpeklerin dalaşması, başkasının arazisinde

¹¹⁴ Ömer Aytaç, **a.g.m.**, s. 11

¹¹⁵ **Töre:** Toplum üyelerinin çoğunluğunun inandığı terbiye standartlarını sağlayan temel ahlak kuralları ve davranış biçimi (Kudret Emiroğlu,**a.g.e.**,)

hayvan otlatmak, vs. sonucunda anlamsız ve sonu gelmeyen anlaşmazlıklar başlayabilmektedir.¹¹⁶ Yine bunun yanısıra bölgenin eğitim durumu ve fakirlik, yoksulluk gibi sosyal sebepler ile birbirlerine üstünlük sağlama anlayışı olayları körüklemektedir.

Kan davaları Bismil ve kırsalında büyük çoğunlukla köylü aileler arasında geçmektedir. Oldukça radikal kuralları olan köy ortamında kurbanın ailesi zamanında öç almazsa düşman aile tarafından aşağılanmaya, toplum tarafından ise hor görülme endişesi ile hemen karşılık verme zorunluluğu hissetmektedir. Çünkü karşı grubun atağını bastıramama durumunda zayıf düşen tarafın köyü terketmekten başka bir çözümü yoktur. Gruplar arasında laf taşıyarak olayları körükleyen çevreler, psikolojik baskılar ile olayların ateşleyici unsuru olarak kırsalda çalışmaktadırlar. Bu durum köyü terk edenlerin arkasından onların sahip oldukları toprakları ele geçirmeye çalışan insanların arzuladıklarını bir şey olarak Bismil'de kan davalarında görülen örneklerdendir.

1962 yılında Amerikalı uzman **Frederic W. Frey**'in 458 köy ve 6000'den fazla köylü üzerinde DTP adına Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizin sosyal yapısı için yapmış olduğu araştırma, bu bölgelerin Türkiye'nin ortalamasından 1/3 oranında geri kaldığını göstermiştir. **Frey**, özellikle yoksulluk, köylerin dış dünyayla kısmen ilişkilerinin kesilmiş olması ve bu insanların yalnızlık içine itilmiş olmaları, hareketsizlik, okur-yazar oranının düşük olması ve tevekküle dayalı kadercı bir dünya görüşünün fertlerde hakim olması gibi unsurları bu geri kalmışlığın baş aktörü olarak sıralamıştır. Kan gütmeyi zorunluluk olarak gören yerlerin başında gelen Güneydoğu ve Bismil'de de bu tür sorunlara dayanan cinayetlerin işlendiği yapılan araştırma bulgularından ortaya çıkarken, **Frey**'in bölge için yapmış olduğu yerinde teşhisleri de doğrulamaktadır.¹¹⁷

¹¹⁶ "10 yıl sonra kan davası: 15'indeki genç katil oldu. Araziye hayvanların girmesi meselesi yüzünden tartıştığı Mehmet K.'yı öldürdü. Öldürülen Duran'ın ailesi, katil zanlısı ve ailesine kin gütmeye başladı. 10 yıllık bu kin, dün otogarda işlenen cinayetle son buldu." **SABAHA Gazetesi** (23/07/2004)

¹¹⁷ Orhan Türkdöğün, **Güneydoğu Kimliği**, Alfa Basım Yayım, 1998, İstanbul, s. 123

2.2.1. Köy Kültürü, Köy Ortamı ve Kan Davası

İlkel toplumların yenilik ve değişimlere açılması ile zümreler arasındaki ekonomik ilişkiler, onların daha karmaşık toplumlar meydana getirmelerine sebep olurken, bu toplumlarda kolektif ve sınırsız öç alma biçimi ise cana karşılık can biçiminde sınırlı öç alma yani kısas biçimini doğurmuştur. Değişim sığası düşük olan ve hareketlilik sağlayıcı unsurlara da kapalı kırsaldaki toplum, az farklılaşmış, düşük işbölümüne sahip, farklılaştırıcı unsurları bünyelerinde çok fazla yer vermez. Bunlar sosyal kontrolün güçlü olduğu geleneksel yapıyı muhafaza eden kemikleşmiş yapıları oluştururlar. Bu muhafazakarlık durumu ise insanları kan davaları sorununun çözümü için atalarından öğrendikleri şekilde çözme yoluna itmektedir.¹¹⁸

Köy ortamları, çağdaşlığın karşısında, sosyal yaşamın üretim ve denetim işlevlerini korumak için ülkemizde olduğu gibi Bismil’de de başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Küresel topluma karşı direnen kırsaldaki yerel kültür sosyo-ekonomik ve siyasal yapıları, aile ve akrabalık ilişkileri, görenekleri ve dinsel davranışlarına bağlı yaşamları ile sisteme karşı direnç göstermektedir. Kent merkezlerinin yaşam tarzından ve koşullarından çok farklı olan kırsal kesim, tüm topluma göre bir alt kültür¹¹⁹ oluşturmaktadır. Bu alt kültürler de herbiri kendine özgü çeşitli kültürel, dinsel ve etnik özellikleriyle farklılaşan yöresel kültürlerle ayrılır. Yöresel kültür üyelerinin şiddete dönük eğilimlerini belirleyen ise bu bölgesel farklılıklardır. Kırsallık dışında ortak bir yanı olmayan alt kültürlerin her birinin kendine has bir yapısı vardır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin tarihten gelen kendine özgü bazı özellikleri vardır. Doğu ve Güneydoğu bölgesi bin yıllık cemaat tipini devam ettirmektedir. Batılı araştırmacıların klan dedikleri bu sosyal yapılanma ülkemizde Doğu toplumunun kalıntılarını taşımaktadır. Aşiret ve Kabile yapısı Bismil’in de içinde bulunduğu bölgenin en belirgin özelliğidir. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren

¹¹⁸ Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 24

¹¹⁹ **Alt kültür:** Bütünlük arz ettiği düşünülen bir kültür sistemi içinde, sistemin bütünlüğünü tehdit etmeyen ama sistemin bütünüyle tamamen örtüşmeyen ayırıcı özelliklere sahip kültürel varoluş (Kudret Emiroğlu, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

başlayan, 17. ve 18. yüzyıllarda devlet için büyük bir problem haline gelen iç karışıklıklar sonucunda devlet otoritesinin zayıflaması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu, bir takım misyonları yerine getirmesi için birçok yerleşik aşiret yapılanmalarını kendi eliyle yapmıştır. Başbakanlık arşivlerinde de Osmanlı imparatorluğunda 7230 oymak, aşiret ve cemaatin özellikle Doğu ve Güneydoğu'da olduğu yer almaktadır. Bölge, Osmanlılar zamanından bu yana kendi içinde etnik ve dilsel farklılıklar nedeniyle güçlü bir feodal sistem yaratmıştır. Yaratılan bu feodal yapı ise herbiri birbirinden farklı olan gruplar haline gelerek toplum içinde ayrıklık doğurmuştur.¹²⁰

Bismil kırsalında görülen sosyal oluşumlar ülkenin Doğu ve Güneydoğusu içinde geçerli olan kapalı gelenekli ya da yarı-kapalı intikal toplum kategorisine daha yakındır. Azgelişmişlik, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve kapalı cemaat yapısıyla Bismil, öteki bölgelere göre farklı bir derecelenmeyi ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde başlatılan okullaşma, idari örgütlenme ve belli orandaki sanayileşme ile kalkınma projeleri bölgede istenilen sosyo-kültürel entegrasyonu sağlayamamıştır. Bismil ve kırsalında aşiret bilinci ve mensubiyetliği anlayışı zayıflamış olsa bile yöredeki kimselerin kendilerini bir cemaat kuruluşu içinde görmek istedikleri gözlenmiştir. Aşiret bir nevi yerini büyük ailelere bırakmıştır.¹²¹ Gerek aşiretler gerekse de nüfuzlu aileler, kapalı ve kan akrabalığına dayalı cemaat türü kuruluşlar olduğu için modernleşme eğilimlerine yatkınlık normları zayıf olarak gözlenmiştir.

Geleneksel yapının korunmuş olması da Bismil'deki toplum yapısını büyük oranda etkilemiştir. Bölge geneline has olan bu ayırıcı özellikler, toplumsal yaşamın bir çok alanında olduğu gibi, aile yapısını üzerinde baskındır. Kan bağıyla birbirine bağlı olan feodal aşiretler kırsal kesimde hem ekonomik, hem de toplumsal bir birliktelik oluşturmuşlardır. Bu tür kapalı toplumlar, yeniliklere karşı sert kültür normları ortaya koyarken, kan davası gibi ilkel olaylarda ise sahip oldukları normları kolaylıkla uygulayabilmektedirler. Bu durum feodal ilişkilerin Bismil için ne kadar önemli olduğunun açık bir göstergesidir.

¹²⁰ Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 68 & 249

¹²¹ Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 251

Bismil ve çevresindeki ortamın farklı bir özelliği de topluluk dayanışmasının aile-birey ile topluluk-aile arasında olmasıdır. Güneydoğu dışında yer alan bölgelerdeki aile yapıları genellikle soy aile tanımına uyarken, bu bölgede ise yarı-feodal yapı hala varlığını sürdürmektedir. Bu bakımdan aile yapısı ferdi aile modelinden ziyade baba ve baba soyuna dayalı geniş aile türünü yansıtmaktadır. Aile, sosyal sistemin bir parçası durumundadır. Bismil ilçesinde ailelerin büyük çoğunluğu çekirdek aile olduğu halde, geleneksel ilişkilerin halen yaygın olması ve benimsenen ilişkiler biçimi ile ilgili değer ve normlar açısından ideal olarak görülen aile biçiminin, geleneksel geniş aile olduğu gözlenmiştir. Yakın akrabalık ilişkilerinin bulunduğu yerlerde aileler çocukları ile çekirdek aile hayatı yaşarken, hasımlarından birinin saldırısı karşısında bütünleşerek kalabalık ve güçlü aileyi meydana getirirler. Nesiller arası ilişkilerde ekonomik bağımlılık azalsa bile duygusal bağımlılık devam etmektedir. Bu durum ise geleneksel ilişkilerin benimsendiğinin bir göstergesi olarak kan davası töresinin de gelenekselleşmesinde etkili olmuştur.

Ataerkil geniş aile ferdi dünya görüşünü, inanç ve değer sistemini etkilediği gibi bu kültür sisteminin de nesilden nesile intikal etmesini sağlar. Bu durum ise kan davaları ya da benzer çatışma durumlarının yıllarca sürmesinde etkili olur. Bismil de gözlemlenen ailelerde kan akrabalığı yanında akrabalık, kirvelik gibi kurumlar da önemli bir yer tutar. Bu ilişkiler ağı ise grubun birlikte hareket etmesini sağlar.

Kapalı toplumlarda namus, şeref gibi kavramlar, dinsel dogmaların bile önüne geçmiştir. Aile meclislerinde bu olayların sürdürülmesine yönelik verilen destekle birlikte kan davaları devam etmektedir. Olayların içinde olan bireyler hukuk yasalarına rağmen yakınlarından birinin öldürülmesini içlerine sindirememektedir. Bastırılmayan bu öç alma duygusu, olayların üzerinden onlarca yıl geçmesine rağmen failin hapisten çıkmasını beklemekte ya da failin yakınlarından birini cezalandırarak olayların genişlemesine yardımcı olmaktadır.

Kan davası cinayetlerinin bugün köy dışında kentlere, hatta sınırları aşarak Avrupa'ya bile taşınması zamana meydan okuyan yerel kültürel değerlerin modern toplumun değerlerine nasıl direnç gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Eski davranış normları, gidilen yerlere aynen taşınarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. **Ünsal**'a göre kan davası, kırsal kesimin geri kalmışlığının ve merkezi otoritenin zayıflıklarının doğurduğu toplumsal bir olgu olarak ele alınmalıdır. Köy ortamında yaşayan gruplar sakin bir ortamda bile her zaman tetikte bekler vaziyettirler. Çünkü bilinçaltında bastırılmış olarak yatan husumet duygusu, basit bir bahaneyle bile şiddet olarak kendini göstermekten kaçınmaz.¹²²

Gelenekler, yarı-feodal ve aşiret düzenine dayalı toplumsal yapının sosyo-ekonomik gelişmesi önündeki en belirgin sosyal kısıtlarındandır. İnsani eylemleri düzenleyen pratikler ve kurumlar gerçekleşir gerçekleşmez yok olurken, gelenekler geçmişten günümüze intikal ettirilen bir miras olarak eylemlerimiz üzerinde etkili olur. Doğu ve Güneydoğu'da sosyal yaşamı düzenleyen gelenek ve görenekler, ortak alışkanlıklar ve davranış biçimlerinden oluşan feodal yasalar, töre olarak adlandırılmaktadır. Köy ortamının kendine özgü olan töreleri Bismil ve kırsalında da bir nevi anayasa gibi işlemektedir.

Töreler genel anlamıyla Türk Ceza Yasası'na ters düşen bazı çağdışı gelenek ve göreneklerden oluşmaktadır. "Aşiretlerin kan davası, kız kaçırma, kocaya kaçma gibi olaylara karşı nasıl tavır alacağını belirleyen töreler, Urfa Valiliği'nin 1927'de yayımladığı Salname'de 'aşiret kanunları' diye yer almıştır. Urfa Valiliği'nin 1927'de yayımladığı ve gazeteci Kemal Kapaklı'nın Osmanlıca'dan çevirdiği 'Salname'nin 'Aşiretlerin örf ve adetleri' bölümünün girişinde, toplu yaşama mecburiyetini hisseden insanların içtimai hayatı, aşiretleri de birtakım kanunlarla yaşamaya sevk etmiştir ki, bundan örf ve adetler doğmuştur.' denilir. Arazi, mal, mülk gibi konulardaki anlaşmazlıkların da yer aldığı bölümde, Doğuda yaygın olan kan davasına karşı nasıl bir uygulamaya gidileceği şöyle anlatılıyor: 'Aşirete mensup iki şahıstan biri diğerini katlettiği taktirde katil taraf, maktulün akrabasına aşiret örf ve adeti gereğince diyetini vermedikçe, katil ya da en yakın akrabasından herhangi biri derhal katledilir...Cinayet anı ve sonrasında maktulün akraba ve oymağı katilin ve akrabasının eşyasını yağma eder...Buna 'kan tuzu' ismi verilir. Yağma aşiretler diyetince bir haktır!' Töre diye dayanak alınan cinayet

¹²² Artun Ünsal, *a.g.e.*, s.130

kuralları ise Salname'ye şu şekilde tarif edilmektedir: 'Aşirete mensup bir kız bir gence kaçarsa veli ve vasilerine karşı kız ve erkek ölüme mahkum olurlar...Aralarında nikah yapılsa bile kızın akrabasına başlık namıyla bir şey verilmez ve bir sulh yapılmazsa kızı kaçıran hakkında katillere tatbik edilen usul tatbik edilir...Kocalı bir kadın bir erkekle kaçarsa ikisi takipten uzak bölgelerde hayatlarını geçirmeye mecburdurlar. Kadını kaçıran, bu kadının akrabası ve kocası tarafından takip olunur. Bu cinayette erkek ve kadına yönelik öldürme hakkı daima bakidir!' Aşiretler, siyasal, toplumsal ve ekonomik rant uğruna egemenliklerini korumakta ısrar ederken şüphesiz ki Salname'yi bir el kitabı olarak yanlarında taşıymıyor ancak uygulamalarını ise buna temellendiriyorlar.”¹²³

Güneydoğu Anadolu'da egemen olan yarı-feodal ilişkiler bağlamında, yalnız ailesel ve sosyal çıkarlar değil, bir çok ekonomik ve siyasal çıkar çekişmeleri iç içe girmiştir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde devlet otoritesi olayları engellemek için yeteri kadar caydırıcı olamamıştır. Kırsalda devlet otoritesinin, birkaç grup ya da aşiret tarafından sağlanmak istenmesi bu olayları körüklemektedir. Kan davası faillerinin büyük çoğunluğunun köy kökenli oluşu ve bu tür olayların birbirleriyle rastlaşmak zorunda kaldıkları köy ortamında gerçekleşmesi, köy ortamının bu olaylara katkıda bulunmasını doğrular niteliktedir. Devletin yapması gerekeni büyük aileler kendi çıkarları doğrultusunda yapmaktadır.

Devlet otoritesinin uygulamada yetersiz olduğu az gelişmiş bölgelerde büyük toprak sahipleri ve ağalar daha etkin bir haldedir. Özellikle Bismil kırsalında görülen bu ataerkil aile grupları dışa kapalı olarak yaşamaktadır. Bu gruplar, bireylerin bağımsız kişiliklerini oluşturmalarının önündeki en önemli engeldir. Toprak reformunun adilane bir biçimde yapılamamış olması, kırsal kesimde toprak sahiplerin lehine işleyerek aşiret dayanışmasının varlığını devam ettirmiştir. Bunların dışında kalan köylünün ekonomik yönden zayıf olması ise onların toplumdaki statüsünü etkilemiştir. Eşit olmayan arazi paylaşımları toprak sahiplerine haksız bir dokunulmazlık sağlarken, yakınlarına ise psikolojik güç sağlamaktadır.

¹²³ Mehmet Faraç, “Feodalite’nin Kan Kuralları”, www.mehmetfarac.com, 09-02-2005

Egemenliklerini korumak isteyen ağaların ve güçlü grupların yerel kültürün intikam mekanizmasını başkalarına karşı bir caydırma ve denge aracı olarak kullanmaları da kan davalarının sürmesine sebebiyet vermektedir. Çok hassas güç dengelerinin bulunduğu köy ortamında tarım işçisi veya maraba olarak çalışan insanların bu adaletsiz durum karşısında toprak sahiplerine karşı kin ve öfke beslemesi ise her an kan davasına davetiye çıkarabilmektedir. Başlayabilecek bir olay ise hamuru kin ve intikamla yoğrulmuş bölgenin kabadayı insanlarında ise bitmez tükenmez bir hırs yaparak sonu gelmeyen olaylar silsilesine meydan vermektedir.

Yoksulluk, dış dünyadan alakasını keserek yalnızlığa itilmişlik hissi, hareketsizlik, okur-yazarlık oranının düşük olması ve tevekküle dayalı bir dünya görüşünün bölge insanı üzerindeki varlığı gibi insanların kaderini etkileyen bu unsurlar, cemaatçı ve kapalı bir yapıya sahip olan Bölge ve Bismil için kan davaları gibi bir sorunun ana kaynağını oluşturmaktadır. Doğu bölgelerinde devleti temsil eden yetkililerin bölge insanı için yaptıkları şu tespit çok yerindedir. Yetkililer sınırlı kaynakların bulunduğu bu coğrafyada halkın yoksul olduğu için menfaatlerine aşırı ölçüde bağlı olduklarından birbirlerine karşı bir çekememezlik beslediklerini bunun da kan davalarının başlamasında ateşleyici bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Bunun gibi yöre insanının kendiliklerinden iş yapma yeteneklerinin ve kendi aralarında bir birlik duygusunun oldukça zayıf olması, bölgedeki nüfuzlu kişilerin yanında yer almak istemeleri ve devletin kendilerini terk edilmiş görme algılamaları her türlü sosyal değişim ve teknolojik ilerlemelere karşı güçlü bir mukavemet sağlamaktadır. Tüm bunlar Bismil'in de içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kapalı cemaatçı yapısının, kan davalarında nasıl belirleyici temel faktör olduğunu göstermektedir.¹²⁴

2.2.2. Fonksiyonel Bağımlılık ve Kan Davası

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgesi hala aşiret ve kabile kimliğini devam ettiren, göçebe, yarı-göçebe ve yerleşik bir hayat tarzı süren millet altı diyebileceğimiz bir birim bünyesindedir. Her aşiret kendi cemaatini ağası, toprağı

¹²⁴ Orhan Türkdoğan, **a.g.e.**, s. 302

ve bir mahiyeti bulunan küçük bir devletçik olarak görmektedir. Bismil ve kırsalındaki aşiretler de içe dönük, savunma örgütlü, gelenekli ve tutucu özellikleri olan bir kurum olarak kan davalarında etkin olmaktadır.¹²⁵

Hans Freyer'e göre, cemiyet öncesi cemaat yapılarında üç ana faktör, bir cemaat hayatının ortaya çıkmasında kesin olarak belirleyici roller oynuyordu. Bunlardan ilki, dış ve tehdit edici fiziki şartların baskın etkisinde teşekkül eden biz duygusu; diğeri cemaat hayatının yüzlerce sene nesilden nesile aktardığı ve artık kesin olarak yerleşik hal almış bulunan kültür, örf ve adetler; üçüncüsü de cemaat üyeleri arasında bir iktidar ve egemenlik duygusunun ortaya çıkmamış olması. Bunlar ortak bir mekanın paylaşılması sonucu teşekkül eden komşuluk ilişkisi; demografik açıdan birkaç yüz aileyi geçmeyen cemaat üyelerinin birbirleriyle kan ve akrabalık bağıyla bağlı olması; ve bunların sonucunda ortaklaşa paylaşılan köklü bir zihniyetin teşekkülü ile yakından ilgilidir. Yani modern toplum öncesinde tarihsel olarak rastladığımız cemaat yapılarında bir tür kader alemi içinde teşekkül eden ve bireyselleşmeye hiçbir şekilde imkan vermeyen biz duygusu, cemaatin manevi şahsiyetini temsil eder. Bu biz duygusu ise Bismil'de kolektif tasavvurlar oluşmasına yardımcı olarak kan davalarına sadece bir tek bireyi değil, bir topluluğu çekerek etkide bulunur.¹²⁶

Biz duygusu ve biz bilinci kırsal kesimdeki bireyler için köklü bir duygudur. Aidiyet ve mensubiyet, bu duygunun kuvvetli ve sürekli olmasına bağlıdır. Toprağa olan bağımlılık, konservatif yapının sürmesinde etkili olmuştur. Böyle yerlerde insanların rolleri ve sorumlulukları biyolojik hiyerarşi tarafından belirlendiği için bireysellik kadar özgür seçimler de minimize edilmiştir. Herkes açıkça tanımlanmış bir role sahiptir ve ne yapmakla yükümlü olduğunu ve karşılığında diğerlerinin ne yapması gerektiğini bilir.

Hollandalı Bruinessen, 1980'lerden itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu üzerine yapmış olduğu çalışmalar sonucunda, bu bölgelerde üçlü bir aşiretleşme yapısına dikkat çekmiştir. Ona göre bu üçlemenin ilk ayağında soylu aşiretler, ikinci ayağında aşiretten yoksun köylülük ve üçüncüsünü ise ikisi arasında yer

¹²⁵ Orhan Türkdoğan, *a.g.e.*, s. 30

¹²⁶ Ali Bulaç, "Cemaatin Modern Karakteri", Zaman Gazetesi 16/ 09/2000

alan yanaşma aşiretler oluşturmaktadır. Bismil ve kırsalında görülen kan davaları Bruinessen'in yaptığı bu tasniflerde ki gibi bu üçe ayrılan grupların birbirleriyle çatışmalarıyla başlamaktadır. Çatışmalar sıklıkla aşiret olmayan ancak nüfus olarak sayıca fazla olan gruplar arasında olurken aşiretlerin aşiretlerle ya da köylülerle çatışmalarına nadir de olsa rastlanmaktadır.¹²⁷ Gazete haberlerine de yansıdığı gibi Bismil'e bağlı Sinan köyünde, köylüler ile köyün ağası ve onun taraftarları arasında toprak yüzünden ölümle sonuçlanan olaylar yaşanmıştır.¹²⁸

Özgün bireysel davranışların Bismil ve kırsalında oldukça sınırlı olmasının nedenleri genellikle 'aile, aşiret yapısı, din ve köy ağası'¹²⁹ gibi etmenler olabilmektedir. Bu faktörlerden birincisi olan aşiretler; bireysel davranışlar üzerinde toprak mülkiyetinin büyük bir kısmına sahip olarak kendi egemenliklerini devam ettirmek ve kendilerine tehlike teşkil edebilecek başka yapılanmaların önüne geçebilmek için feodal oluşumları desteklemektedirler. Kırsal kesimde diğer bir baskı unsuru olan şeyhlik kurumu ise toplumsal ilişkilerden, siyasi tercihlere kadar geniş bir yelpazede etkin olan dinsel bir otoritedir. Bu otorite biçimi dinsel alt gruplaşmalar oluşturarak toplumsal bütünlüğü engelleyici rol oynar. Bunun yanı sıra, bölgede yoğun bir biçimde görülen ağalık düzeni ise toprak mülkiyetinden kaynaklanan ekonomik bir güç olarak insanlar üstünde bir baskı unsurudur.

Hacettepe Nüfus Araştırma Enstitüsünün geliştirdiği hesaplamalara göre Türkiye nüfusunun %5'ini aşiret oluşumuna sahip bir sosyal yapıyı ortaya koymaktadır. Bunların çoğunluğu ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde varlıklarını sürdürürler. Diyarbakır'da ki başlıca aşiretler Bekirhan, Milli, Badikan, Çaruma, Dodikan, Hancuk, Hasani, Hevedan, Hiyan ve İzollar olup Bismilde ise aşiretten çok geniş aileler vardır. Bismil ilçesinde ise Kahramanlar, Aslanlar, Şorşuplular, Avinalılar, Ciliniler ve Merdanoğulları bu tip bir yapılanma içindedirler. Bismil'de varlık bulan bu informal normlar köylüler üzerinde etkin bir

¹²⁷ Orhan Türkdoğan, *a.g.e.*, s. 246

¹²⁸ 'Köylüler ağaya karşı yürüdü', www.ntvmsnbc.com, 23-Ağu-2004

¹²⁹ **Aile:** Ebeveyn ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim, **Aşiret:** İletişimin ortak bir dille sağlayan, aynı ya da benzer kültür özelliği gösteren, birlikteliklerini kan bağı (biyolojik temelli kan akrabalığı) ile açıklayan iki ya da daha çok birliktelik durumu, **Din:** Doğaüstü varlıklar ve güçlere ilişkin zihinsel tutum ve davranış örüntüsü, **Köy ağalığı:** Toprak sahipliğine dayalı efendilik biçimi (Kudret Emiroğlu, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara)

otorite sağladığı gibi, eski geleneklerin sürmesini de destekleyen unsurların başında gelmektedir.¹³⁰ Ağa, bey reis, şeyh gibi sosyal statü basamaklarını gösteren lider kişiler temsil ettikleri topluluklar üzerinde etkinliklerini sürdürmektedirler. Bunlar bir bütünleşmeden çok klan yaşantısını sürdürerek gruplar arasında ayrışmalara sebebiyet vermişlerdir. Zaman zaman aşiretler arası derin ihtilaflar kan davaları ve benzeri çatışmalar ise kanayan bir yara halini almıştır. Bu durum ise çoğu zaman kan davalarını önleyici olmaktan çok, onları teşvik edici rol oynamaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde, bireylerin tutum ve davranışlarının denetlenmesinden onların ibadetlerine kadar olan tüm toplumsal etkinliklerde aileler çok önemli bir yer tutmaktadır. Bölge genelinde ve Bismil kesimde modern toplumların aile tipi olarak bilinen çekirdek ailenin karşısında geniş geleneksel aileler vardır. Geniş aile genellikle köysel ve geleneksel toplumların bir kurumu, ekonomik ve siyasi bir birliği olarak düşünülür. Kişinin özgürlüğünü kısıtlama ve toplumsal gelişmeyi önleme suçlamaları daha çok bu aile tipinde görülür. Aile dayanışmasına bağlı olarak gelişen kan davalarına bakıldığında Bismil'de bu dayanışmanın birey üzerinde oldukça güçlü bir şekilde tesir ettiği göze çarpmaktadır.

Geleneksel geniş ailelerin görüldüğü toplum yapısında, aileler sürekli bir yaşayış biçimi olarak değil, ilişkiler biçimi olarak önem taşırlar. Osmanlılar'ın merkezi ve güçlü bir otoriteye sahip olması, devletin baba gibi görülmesinde etkili olmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında millet olarak Türk toplumunun en temel özelliği otoriteye olan bağlılığıdır. Bu bağlılık, toplumun kendi yapmaları gereken görevlerini ve gereksinimlerini hep birinden, bir liderden bekler olma anlayışında kendini göstermiştir. Geleneksel aile ilişkilerinde baba ya da en yaşlı aile bireyi otoriteyi elinde tutarken kırsal kesimde ise büyük topraklara ve zengin maddi olanaklara sahip ağalar yetki, otorite ve güç sahibidir. Ailelerde yaşlı egemenliğinin varlığı, olaylar karşısında aile içi itirazı engellediği için subjektif değerlendirmelerin devam etmesinde de belirleyici olur. Aile biçimlerinin çeşitliliği bireysel davranışlar ve tercihler üzerinde etkindir.

¹³⁰ Orhan Türkdoğan, **Aşiret Kültürü İnsan**, Alfa Basın Yayım, 1998, İstanbul, s. 29

Kongar'a göre özellikle az gelişmiş ülkelerin ekonomisi tarıma dayalı olduğundan, tarım kültürlerinin belirgin niteliği olan birincil grup ilişkiler, bir diğer deyişle ailesel ilişkiler, toplumsal örgütlenmenin en önemli öğeleri arasındadır. **Kongar**, ailenin toplumun temel kurumlarından biri olarak bir ülkenin toplumsal örgütlenmesinde önemli bir yer tuttuğunu ve ailenin bireyler üzerindeki olumlu etkisini vurgular. Bölge genelinde ataerkil ailenin otoritesi hiyerarşik olarak baba ya da kocanın elinde toplanmıştır.¹³¹

Doğu bölgelerinde aile yapısına bakıldığında, geleneksel toplumlarda olduğu gibi, bölgede aile içi otoritenin kişisel yeteneklerden çok özellikle, yaş ve cinsiyet gibi fizyolojik özellikler ve konumsal niteliklerden kaynaklandığı görülmektedir. Toplum içinde insanların halen birbirlerine abi, abla, dayı teyze gibi hitaplar birincil ilişkilerin devam ettirilme eğiliminin bir göstergesidir. Aile, komşuluk, akrabalık, hemşehrilik bağlılığı canlı olarak varlığının korumakta ve geleneksel ilişkilere önem verilmektedir.¹³² Aileler çocuklarını okula göndermek yerine onları aile içinde tutarak hem ekonomik olarak güç sağlarken hem de kan davalarında güç elde etmeyi yeğlemektedirler. Diğer taraftan, kırsal topluluklarda ve kentlerin gecekondu bölgelerinde sürüp giden insan ilişkilerinde de birincil gruplara bağlılık olgusuyla karşılaşılması, kan davasının ortak bir mücadele şeklinde güdülmesinin bir yansımasıdır.

Kan davaları yüzünden Bismil ve kırsalında ortaya çıkan problemleri akrabalık, cemaat veya hemşerilik gibi ilişkiler aracılığıyla çözme alışkanlığı hukukun kurumsallaşmasını engelleyerek bir çeşit tampon mekanizmasının oluşmasına yol açmıştır. Kırsal topluluklarda devletin kurumsallaşamaması geçmişten gelen bir dizi alışkanlıkların sürmesine yardımcı olmuş ve bu durum ise devletin otoritesi yerine kırsalda tampon mekanizma olarak işlevlilik kazanan bağımsız güçlü yerel yapılanmaları doğurmuştur. Tüm bunlar ise bugün hala gruplara bağlı olarak işlenen kan davalarının sürdürülmesine referans olmaktadır.

Arazinin büyüklüğü, geleneksel geniş ailelerin yapı ve işlevlerinin korunması ve sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel ilişki ve normların

¹³¹ Emre Kongar, **Aile Yazıları II**, A. A.K.B. Yayınları, 1991, Ankara

¹³² Birsan Gökçe, **a.g.e.**, s. 306

korunması, mülkiyet ortaklığı, daha doğrusu ataerkil bir anlayışın mülkiyeti yönlendirmesi ile mümkün olmaktadır. Geleneksel geniş aile normunun devam ettiği ülkemizde zenginlik göstergesi olarak birarada bulunma durumu, kimi zaman alt gruplara karşı otorite sağlaması bakımından kan davalarını engellerken, bazen de şiddetli çatışmalarla birlikte kan davalarının yakıtı olmaktadır. Geniş ailelerin yoğun olarak yaşadığı Bismil için de halen geniş aile normunun taşınmasında köklü geleneksel anlayış ve geleneksel ilişkilerin yaşatılması etkili olmaktadır.

Aşiretlere bağlılık, toplumu bütünleştirici olmaktan çok, toplumu ayırıcı bir etken olarak Bismil’de farklı karşıt grupların oluşmasına meydan vermektedir. Ortak değer, çıkar ve amaçların ifade ettiği anlamlar ise grubun diğer üyelerini seferber etmeyi kolaylaştırmaktadır. Belli bir aşirete mensup akrabalarından oluşan, kabilesel yapıların devam ettiği kırsal kesimde dayanışmanın dışa vurumu olarak kan davası geleneği bir kültürel miras olarak sonraki kuşaklara bu kan bağıyla aktarılmaktadır. “Kan davası töresi, köylü alt kültürü düzeyinde akrabalık sistemine yakından bağlıdır: Burada aile, daima toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin temeli ve aynı zamanda geleneksel değerlerin kaynağı ve bekçisidir.”¹³³ Babaerkil ailenin mutlak gücü de ülkemizde gözardı edilmeyecek kadar önemli bir yer tutar. Kırsalda halen erkeğin otoritesi devam etmektedir. Aile biçimleri nasıl olursa olsun, ailenin ve fertlerin nasıl şekilleceği otorite bakımından ataerkil ilişkiler ağıyla örülmektedir. Yani köylerde çekirdek ailedeki otorite örüntüsünde kocanın, geleneksel geniş ailelerde baba otoritesinin, egemen olduğu görülmektedir.

Bismil’de kan bağına dayalı olan babaerkil geniş ailelerdeki akrabalık düzeni, toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin temeli, geleneksel değerlerin de kaynağıdır. Herkesin görevinin belirlenerek en hayati sosyal sorumluluklar konusunda özen gösterildiği bir müessese olan akrabalık etrafında örgütlenmiş topluluklarda diğer toplumlarda olmayan bir dostluk ve bağlılık vardır. Toplumun bütün bireyleri arasına bulunan bu ortak duygu, inanç ve bağlılık bütününe **Durkheim**, kolektif bilinç demektir. Bu bağlılık ve dayanışma şiddeti haklı

¹³³ Artun Ünsal, a.g.e., s. 130

kılacak bir neden olmamasına rağmen köylü ailesinin bireylerini öç almaya itebilmektedir.

Bireylerin karşılıklı olarak bağılıklarının farkında olduğu bu yapı, temel değer yargıları ve grubun kaderiyle ilgili emel ve endişeler olarak kolektif tasavvurlar şeklinde toplumun bütün bireylerinin kişiliğine işlenerek bireyleri ait olduğu grupla tek vücut haline getirmiştir. Fert, bütün yetişme süreci sırasında bunları, etrafında hazır bulmuş, benimsemiş ve sonunda kendi öz kanaati haline getirmiştir. Kişinin nerde, nasıl, ne şekilde hareket edeceğine ilişkin tasarımları da büyük ölçüde geliştirdiği bütünlüklü anlam çerçevesini referans alır. Bireyler bu kavrayışlarından yola çıkarak kan davaları bir olayda gibi ortak hareket ederler. Günlük gazetelere da yansıyan olaylardan olan Bismil'in Sinan köyünde yaşanan olaylar bu tür bir dayanışmaya örnektir. Köylülerin ağaya karşı başlattıkları bu başkaldırının temelinde, 1970 yılında babalarının ağaya karşı çıkması sonucunda köylülerin de ağaya karşı gelmesi yatmaktadır. Olay sonrasında ağa köyden ayrılırken, köylüler de onun topraklarını kullanmaya başlamışlardı. Devletin köylülere doğrudan gelir desteği vereceği dönemde, köylülerin hiçbir toprağın üzerlerinde hakkı olmadıklarını öğrenmeleriyle haberlere de yansıyan bu olay patlak vermiştir.

Kan davalarının devam etmesinde özellikle kadınların çektikleri acılar ve bu acının doğurduğu hınçla çocuklarını yönlendirmelerinin önemli bir rolü vardır. Kan davaları sonucu kocasını, erkek kardeşini veya oğlunu kaybedenler hep kadınlardır; kadının çektiği derin acılar ise ağıtlar ve kışkırtmalar olarak açığa çıkar ve böylece sonraki olayların yakıtını sağlar. Yıllarca süren ağıtlar ve kışkırtmalar, çocukların intikam ateşi ile büyütülmeleri, kadınların kan davalarının sürmesinde etkili olduğu unsurları oluşturur. İntikam ateşinin sürekli olarak taze tutulması ailenin diğer fertlerini olumsuz etkiler ve bireylerde intikam ateşini ancak alacağı canla söndürme düşüncesini hakim kılar. Yıllar sonra bile olsa da bu intikam duygusu açığa çıkacak günü kollamaktadır. Kan davası, çocukların işlediği en ciddi suçlardandır. Kan davasında kurbanın baba, büyük ağabey ve ya erkek çocuk olarak seçilmesi, soya karşı işlenmiş bir vaka olarak algılandığı için

bu olaylar sonu gelmez bir çıkmaza girmektedir. Gazetelere yansıyan bu haber ailedeki bireylerin nasıl güçlü bir dayanışma içinde olduğunu göstermektedir.¹³⁴

Kırsal topluluklarda çocuk aile için ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle erkek çocuğa atfedilen ailenin devamını sağlama, gelecekte ailenin yaşlı üyelerine bakma ve ailenin ekonomik sorumluluğunu yüklenme gibi değer ve statüler köy ailesinde erkek çocuğunun kutsal sayılarak kız çocuğundan farklılığını ortaya koymaktadır. “Diyarbakır’ın Bismil ilçesine bağlı bir köyde Çelebi klanından bir köylünün kullandığı traktörün, kazayla Gülseven klanından bir erkek çocuğu ezmesiyle başlayan meydan savaşı 50 yılı aşkın bir süredir devam etmiştir.”¹³⁵ Anne-babanın, geleceğinin sigortası olarak gördüğü erkek çocuklarıyla olumlu ilişkiler içinde olması kadın için de önemlidir. Çünkü kadınlar aile içerisindeki statülerini erkek çocuk aracılığıyla kazanmaktadırlar. Erkek çocuğunun ekonomik değeri yanında psikolojik değerinin de çok önemli bir yer tuttuğu kırsal kesimde, erkek çocuğa karşı yapılan olası bir kan davası özellikle kadın otoritesinin baskısının bu tür olaylarda etkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2.2.3. Paylaşılamayan Sınırlı Kaynaklar ve Kan Davası

Tarım topraklarının işletmesinde ve mülkiyetlerinde dengesiz bir dağılımın söz konusu olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Bismil’de kan davaları, eşitsizliğe dayalı toprak paylaşımı, kısıtlı olan sınırlı kaynaklar, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik temelli sebeplerle paralel bir şekilde gelişmiştir. Genelde bölgede, özelde ise Bismil’de toprak sorunu halen çözülememiş olup ve toprakların çoğunluğu ise sorunlu, itirazlı ya da davalıdır. Bu belirsizlik durumu da topraklar üzerinde hak talep eden grupları karşı karşıya getirerek olası kan davalarının başlamasına mahal verebilmektedir.

¹³⁴ “İki aile arasındaki kan davası ilköğretim okulunda öğrenci olan çocuklarına sıçradı. Anadolu İlköğretim Okulu 7’inci sınıf öğrencisi K.U. (12) aynı okulda öğrenim gören Mehmet Aytiş’i (12) teneffüste başından vurarak öldürdü. Öldürülen Kemal U’nun kardeşi K.U., ağabeyinin intikamını almak için akıl almaz bir plan yaptı...”, **SABAH Gazetesi** 19/10/2004

¹³⁵ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 107

Platon, *Cumhuriyet* adlı eserinde ‘fakirliğin olduğu toplumlarda suçlular da olacak’ derken **Aristo**, siyasette fakirliğin ihtilallere ve suça yönelttiğini ileri sürmüştür, **Thomas Moore** ise, *Ütopya* adlı eserinde ekonomik kalkınmanın suça ve sosyal huzursuzluğa nasıl neden olabileceğini anlatmıştır. 1825 yılından itibaren Fransa’da, sonra ise Avrupa’da her yıl yayınlanan suç istatistikleri ile ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiler üzerinde yapılan araştırmalar suçluluğu tespit edilmiş olan kişilerin ne oranda toplumun fakir ve işsiz kesiminden geldiklerini gösteren önemli araştırmalardandır. Bu araştırmalarda ekonomik koşullar ile suç arasında ilişki olduğu teyid edilmiş, suçluların büyük yüzdesinin işsiz veya düşük ücretli işlerin egemen olduğu toplumun alt tabakasından geldiği gözlenmiştir.

Çulha’ya göre fakirlik, insanları suça iten sosyal faktörlerin başında gelmektedir. Fakirliğin göstergeleri arasında, özellikle, işsizlik ve taşınamaz mülkiyetin dağılımı gelir. Özellikle bölgede toprak darlığı, toprağın ve dolayısıyla mülkiyetin insan sevgisinden daha değerli olmasına yol açarken, sinirli, çabuk öfkelen, inatçı, dahası kültürel eksikliklerin kişilik şekillenmesinde büyük rol oynadığı bir insan tipi yaratmıştır.¹³⁶ Fakirlik ve yoksulluk durumu insanları intikam almaya teşvik etmektedir. Kırsalda kutsallaştırılarak yaşamın bir parçası haline getirilen intikam alma hırsı ile birey, malını ve mülkünü kaybetme riskine rağmen bu emelini gerçekleştirmekten de çekinmemektedir.

Az gelişmişliğin ürünlerinden kabul edilen kan davalarının, sosyo-ekonomik gelişim düzeyinin düşük olduğu yerlerde daha çok görüldüğü varsayımından hareketle, özellikle Karadeniz ve Doğu bölgelerinde ortaya çıkması bu tezi doğrular niteliktedir. DİE verileri ve gazetelerde yayınlanan haberlere göre kan davaları az gelişmiş bölgelerde çok daha sık görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, gelir ve refah düzeyini gösteren sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından yedi bölge içinde altıncı sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olması bir çok problemi de beraberinde getirmektedir. Diyarbakır, söz konusu olumsuzlukların yoğunlaştığı bir merkez olarak, 2003 yılı

¹³⁶ ÜNSAL Artun, a.g.e., s. 5

DPT verilerine göre Türkiye'nin 81 ili içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 63. sıradadır. Yakın dönemdeki çalışmalar ise Diyarbakır'ın 65. sıraya gerilediğini göstermektedir. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'nın 2002 verilerine göre, Diyarbakırda 28.000 çalışana karşılık 312.000 kişi iş ararken, il genelindeki işsizlik oranı %70'e varmaktadır. İşsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk ise özellikle kırsal kesimde bir takım sorunlara gebe olmaktadır. Eğitimsel, kültürel, siyasal ve ekonomik olarak ülkenin en sıkıntılı illerinden olan Diyarbakır ve kırsalında ortak bir dava olarak kan gütmeğe yol açan ortamları bölge şartlarına göre değerlendirmek gerekir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi *

İli	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (81 il içinde)
ADİYAMAN	65
BATMAN	70
DİYARBAKIR	63
GAZİANTEP	20
KİLİS	54
MARDİN	72
SİİRT	73
ŞANLIURFA	68
ŞIRNAK	78

* DiE, 2003

Kolektif bir yaşamdan, ben merkezli bir hayata geçiş aşamasında en önemli etmen mülkiyet bilincinin gelişmesi olmuştur. Toplumlarda mülkiyet olgusunun gelişmesiyle birlikte bir takım çıkar çatışmaları ise kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Kırsal kesimde en çok görülen anlaşmazlıklar köy ekonomisinde üretim

aracı olarak yaşamsal değer taşıyan toprak mülkiyetine ilişkin olmasından kaynaklanır.¹³⁷

Kırsal bölge deyince insanın aklına ilk gelen uçsuz bucaksız araziler ve bolluk gelmektedir. Ancak durum hiç de öyle görüldüğü gibi değildir. **Foster**'in dediği gibi buralarda sınırlı varlık söz konusudur. "Toprak, zenginlik, sağlık, dostluk ve sevgi, erkeklik ve şeref, saygı ve saygınlık, güç ve etki, güvenlik ve güvenilirlik gibi, yaşamda arzulanan herşey ancak sınırlı miktarda vardır ve bunlar her zaman yetersiz kalır."¹³⁸ Sınırlı olan herşeyin paylaşılmasından kaynaklanan husumet durumu kırsal bölgelerde insanların birbirlerini dışlamasına olanak verir. Her iyi şeyin sınırlı olduğu kırsal kesimdeki darlık ortamı, insanların kendi paylarına düşen miktarı arttırmak içinde başkalarıyla uğraşmak zorunda kalmasına sebebiyet verirken şiddeti körükleyen husumetler de çatışmalara dönüşebilmektedir. Kendine ait herhangi bir malın başkası tarafından ele geçirilmesinin hoş karşılanmadığı bu gruplar karşılıklı olarak birbirlerinin malına zarar verme anlayışı ile kan davasını körüklemektedirler.

Ülkenin de en önemli sorunlardan olan işsizlik, Bismil ve çevresinde daha yoğun olarak görülürken, bu işsizlik durumu kan gütme olaylarının sürmesini etkileyen nedenlerden olur. Belirli ve sürekli bir işle uğraşanların bu tür olayları daha akılcı bir şekilde değerlendirmeleri, bu tür olayların yeniden başlayıp canlanmasını önlemektedir. Yapacak bir işi olmayan kimsenin ise boş zamanlarında eski olayları gündeme getirmeleri bu olayların tekrar canlanmasına yol açar. Bunun yanısıra işsizliğin yarattığı sinir gerginliği ise bireylerin ağız kavgası şeklinde başlayan atışmalarını bir anda kanlı dövüş haline getirebilmektedir. Yoksulluk, fakirlik gibi ekonomik kaynaklı etmenler kan gütme olaylarının sürekliliğini sağlayan önemli ekonomik nedenlerdir. Bismil yöresindeki kan davası cinayetlerinin kökeninde, Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi darlık ortamında paylaşılan pastanın küçüklüğü nedeniyle, yoksul bir çevrede yaşayan hasım aileler arasında zarar giderici intikam süreci çok önemli bir rol oynar.

¹³⁷ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 101

¹³⁸ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 48

Ekonomik nedenli olarak ortaya çıkan çatışmalar genellikle, arazi ya da su ve otlaklarının paylaşılması, yasal mülkiyet belgesi bulunmayan topraklar üstündeki uyuşmazlıklar, rakip grupların birbirlerinin ürününe zarar vererek onları ekonomik yönden zor durumda bırakması şeklinde görülür. Güneydoğu'da görülen kan davalarının çoğu günlük gazetelere de yansımaktadır.¹³⁹ Diğer bir haber de benzer şekilde arazi anlaşmazlığından kaynaklanmış ve kan davasına dönüşmüştür.¹⁴⁰ Bu mücadeleler genellikle hemen hemen aynı yapıda ve güçte olan grupların birbirlerine üstünlük sağlamak istemelerinden kaynaklanan çıkar çatışmalarına dayalı olarak gerçekleşmektedir.

Denk kuvvette olan gruplar arasındaki çatışmalardan sonra genellikle barış sağlanmaz ve olaylar büyüyerek sürdürülür. Ayrıca büyük toprak sahibi aşiretlere karşı birlik ve dayanışma kurarak ayaklanan köylüler ile ağalar arasında da çatışmalar söz konusu olabilmektedir. Olaylara karışanlardan güç kaybetmiş olarak çıkan gruplar bulundukları ortamı terk ederek kan davalarını yanlarında götürürler. Olayların başlangıç nedenlerinin birbirine benzediği bölgede arazi anlaşmazlığı ve su kaynaklarının eşit bir biçimde paylaşılabilmesiyle başlayan husumet durumu karşıt grupların sahip olduğu koyunların kumları dağıtması, tavukların soğan tarlasına girmesi, ot yığınlarının kasten yakılması yüzünden hayvanların kışın yiyeceksiz kalması ve ya çocukları arasındaki top ya da oyun yüzünden başlayan kavgalar gibi basit nedenlerle bir anda kan davasına dönüşerek taraflar kanlı çatışmalara girmektedir.

Bismil'e bağlı olan bir köyde son dönemde meydana gelen bir olayda mezradaki devlet hazinesine ait olan toprakların kullanımı yüzünden meydana gelen çatışmada her iki taraftan da birer kişi ölmüştür. Bu olay kan davası haline gelirken ağaya bağlı olan grup, köylülere tarım arazilerini kullandırtmayarak onlara göz dağı verirken, köylüler ise mezrada ağalık düzenine karşı kolektif bir

¹³⁹ "Adliyede arazi cinneti: 5 ölü Bismil'de arazi anlaşmazlığı nedeniyle mahkemelik olan üç ailenin adliyede başlayan kavgası silahlı sokak savaşına döndü. Güçlü ailesinden dört, Kutluay ailesinden bir kişi yaşamını yitirdi.", **SABAH Gazetesi** 13/11/2004

¹⁴⁰ "Diyarbakır Adliyesi'nde görülen kan davası duruşmasından çıkan 12 kişi silahlı çatışmaya girdi. Biri kadın 4 kişi öldü, 4 kişi de yaralandı. Diyarbakır'ın Hazro ilçesine bağlı İncekavak köyünde oturan Duran, Tatlı ve Güden Aileleri arasında 5 yıl önce arazi anlaşmazlığı nedeniyle kavga çıktı. Kavga, tarafların birbirlerinden adam yaralaması nedeniyle kan davasına dönüştü.", **SABAH Gazetesi** 27/03/1999

dayanışmaya girmişlerdir. Buna benzer bir başka olay ise koruculuk sistemini kabul eden bir grubun, devletin vermiş olduğu silah gücünü ve desteğini amacı dışında kullanarak, bu sistemi kabul etmeyen kimi grupların toprağını gasp etmek yolunda kullanması ve bunun sonucunda olayın gruplar arasında kan davası haline gelmiş olmasıdır.

Ülke geneline nazaran bölgede daha çok görülen kıskançlık ve insanların birbirlerini çekememeziği, hasımlarının özellikle ekonomik yönden güçlenmesini hazmedememeleri durumunda grupların birbirleriyle çatışmalarını kaçınılmaz hale getirebilmektedir.¹⁴¹ Yine kırsalda şiddet ve kargaşalık isteyenler günlük yaşamda diğer insanlarla iç içe bulunmaktadır. Görünürde şiddete karşı olupta başkalarının zayıflıklarından kendilerine pay çıkartmaya çalışan dedikodu fırsatçıları ise çatışma halindeki ailelerin mallarını ucuza kapatmak ya da ele geçirmek için laf taşıyarak aileler arasında düşmanlıkları körüklemektedirler. Başlayan olaylar sonrasında çatışan gruplardan bir kısmı topraklarını terkedip giderken, suçu işleyenlerin ise otorite ve saygınlığının azalması laf taşıyan insanların işine gelmektedir. Bunlar gruplar arasında baş gösteren çatışmalar sonrasında kırsaldan ayrılanların topraklarına el koyarak olası yeni bir kan davasının başlamasına da meydan vermektedirler. Olaya karışanların toprağını kullanma fırsatını ele geçirmeye çalışanların uyguladığı bu yöntem, kıskançlığın hüküm sürdüğü yerlerde kan davasına katkıda bulunan önemli sebeplerdendir.

2.2.4. Siyasal Terörizm ve Kan Davası

Güneydoğu Anadolu'nun tarihten gelen kendine özgü bazı gelenekleri vardır. Etnik ve dilsel farklılık temeline dayanan aşiretler Osmanlılar'da yerel bir özerklik kazanarak feodal yapıyı güçlendirmişti. Ağalık düzeni ve aşiretlerin desteklenmesi Osmanlılar zamanında başlamış olup, bu bölgelerde çok başlılığı

¹⁴¹ “Diyarbakır Ağaçlıdere Köyü'nde kan davası yüzünden bölgeyi terk eden Yıldırım Ailesi'nin arazisini satın almak isteyen beş kişi Yıldırımlar'ın para kazanmasını önlemek isteyen Alkan Ailesi'nin silahlı saldırısına uğradı. Alkanlar'dan üç kişinin, Yıldırım Ailesi'nden de bir kişinin öldürülmesinin ardından köyü terk eden Yıldırımlar'ın satışa çıkardığı bin dönüme yakın araziye talip olan beş kişi inceleme için dün köye geldi. Ancak Yıldırımlar'a ekonomik zarar vermek isteyen Alkanlar, alıcılardan Mehmet Şerif, İrfan Cünsen, Mehmet Koçer ve Mustafa Avar'ı öldürdü, Mustafa Avuk'u da yaraladı.”, **SABAH Gazetesi** 22/10/2004

engellemek ve güvenliğı sağlamak gibi sebeplerle devletin de uyguladığı önemli politiklardan olmuştur. Halkın kendi içinde gruplara bölünerek çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan bu anlayış zamanla farklı görüşte olan siyasi güçlerin üzerinde anlaşılamadığı politik mesele haline gelmiştir.

GAP idaresinin yaptığı bir çalışmada, çözümme sürecine girmiş olmakla birlikte bölgede geleneksel örgütlenme ve bağlılık biçimlerinden olan aşiretçilik, varlığını ve etkinliğini sürdürmektedir. Aşiret örgütlenmesinin bulunduğu köylerin oranı Mardin'de %83, Adıyaman'da %60, Şanlıurfa'da %55.5, Diyarbakır'da ise %37.5 dir. Hane reislerinin %47'si kendini bir aşirete mensup olarak görürken, kırsal kesimde bu oran %57 kentsel alanlarda da %33 olmaktadır. Bismil ve çevresinde aşiret örgütlenmesi kırsal kesimde daha yoğun görülürken, aşiretler yerlerini artık ilçede büyük ve geniş ailelere bırakmıştır.

Bölgede bir tarafta bulunduğu coğrafyanın her türlü nimetlerinden yararlanan, güçlü siyasi ilişkiler kurarak kendilerine ait olmayan hazine arazilerini kiralayan ve kullanan ağalık düzeni ve bu düzenin hüküm sürmesini destekleyen siyasi anlayış, diğer tarafta ise siyasi çekişmelerden ötürü düzene karşı muhalefet partilerinin ağalık düzeni karşısında köylülerin tarafında yer almak suretiyle olayların büyümesine zemin hazırlamaları, siyasetin kan davaları üzerindeki etkisini gösterir. Kırsaldaki insanlar arasında olan bu ikililik, kendini ezik hissedenlerin güçlü olan ağalık düzenine karşı bir kolektif bilinç oluşmasını sağlamıştır. Kolektif bilinçle yetişen bireyler böylece düzene ve doğal olarak ağalık düzenine karşı bilenip, ağaya yakın olan grup içindeki en tarafsız insanlardan bile birini hedef seçerek bastırılmış güdülerini dışa vurabilmektedirler.

Güneydoğu'da uzun yıllardan beri süren çatışmalar, aralarında anlaşmazlık bulunan ve kan davası güden grupları farklı politik kutuplara itmiştir. Bölgedeki otorite eksikliği, belli bir grubun işine gelirken bunun dışında kalanlar ise bu grup tarafından köylerini terk ettirmeye varacak kadar siyasi olayların içinde kalmışlardır. Doğu'daki güvenlik sorunları nedeniyle devletin yerli halk arasından seçerek oluşturduğu korucuların, kendi çıkarları için koruculuk mekanizmasını

silah zoruyla kullandıklarına medyada sıklıkla rastlanmıştır.¹⁴² Korucuların silah gücüyle aralarında önceden husumet bulunan gruplara baskı uygulayarak onların mallarına el koymak istemesi, bu grupların köyden göç etmelerine neden olmuştur.¹⁴³ Bölgedeki olumlu havanın da etkisiyle köylerine geri dönmek isteyenlerin topraklarını geri almak istemeleri ve buna direnen korucular arasındaki çatışmalar kan davası olaylarını tekrar gündeme taşımıştır. 2002 yılında Bismil’de meydana gelen bir olayda daha önce de aralarında kan davası olan insanlar arasında, köylerinden göçe zorlanan bir grubun tekrar köye dönerek topraklarını kullanmak istemeleri karşısında köyde koruculuğu seçerek başkalarının topraklarına el koyan grup arasında çatışma çıkmış ve iki kişi yaşamını kaybetmiştir.

Kırsalda toplumsal veya siyasal çekişmelerle, ekonomik nitelikteki anlaşmazlıklar birbirine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Kan davalarını doğuran diğer bir etmen de muhtarlık veya belediye başkanlığı gibi siyasal düşmanlığın kaynağı olan seçimlerdir. Daha seçimler olmadan bile kırsaldaki bu siyasi arenayı kaptırmamak için gruplar arasında ufak çaplı çatışmalar görülmektedir. Kazanana hem belli bir mevki kazandırması hem de kişiye otorite sağlaması bakımından kırsal kesimde seçimler oldukça çekişmeli geçmektedir. Yörece önemli ve hassas statülerin taraflardan birinin eline geçmesi gruplar için büyük bir kozdur. “Köyde muhtarlık veya küçük bir kasabada belediye başkanlığını elinde bulundurmak, kuşkusuz bir aileye saygınlığını artırma olanağı sağladığı gibi, bazı durumlarda da siyasal ve ekonomik pek çok avantaj da getirir.”¹⁴⁴ Bireyin kendine ve yakınlarına, oturduğu makamın sağlamış olduğu avantajları verilmiş bir hak olarak algılaması ve kendine yakın olanlara köyün kaynaklarını aktarması, oluşan rekabetle çıkarları zarara uğrayan karşıt fikirdekiler arasında anlaşmazlıklar olarak belirir ve çatışma olarak kendini gösterir.¹⁴⁵

¹⁴² “20 yıldır bölgede bulunan ve sayıları 90 bini bulan korucuların adları Genelkurmay’ın raporuna göre, 18 yılda 4821 korucunun 60 ayrı suça karıştı.”, www.evrensel.net 03/11/2004

¹⁴³ “Medina Aşireti’nin lideri Mehmet Kaya, uydurma bir kan davası yaratılarak aşiretinin dağıtıldığını, korucu olan düşmanları tarafından köylerinin talan edildiğini ve köylerinden göçe zorlandıklarını söylüyor.” **SABAH Gazetesi** 06/01/2004

¹⁴⁴ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 103

¹⁴⁵ “2 Eylül 1994’te ANAP’lı eski Belediye Başkanı M. Ali Yücebağ ile dönemin SHP’li Belediye Başkanı M. Sıddık Çetinkaya’nın ailesi arasında çıkan olaylarda, aralarında Çetinkaya’nın da bulunduğu 6 kişi öldü, 17 kişi yaralandı. Olaydan sonra iki aile kendilerine göre bir sınır belirledi.”, **MİLLİYET Gazetesi** 23/03/2004

Demokrasi kültürünün istenilen düzeyde olmaması ve özellikle kırsal bölgelerde güvenlik önlemlerinin de yeteri kadar alınamaması, kırsal bölgelerde seçimlerle başlayan gerillimli havanın seçimler sonrasında da çatışmalara mahal verebilmektedir. Çünkü kırsalda mevki sahibi olmanın psikolojik güç de sağladığı inancı vardır. Devlet otoritesini kendinde gören gruplar kan davası güttükleri hasımlarına karşı bu siyasi gücü kendi çıkarlarına göre kullanmak isterken bu da olası kan dökmelerin ateşleyicisi olur.

2.2.5. Namus, Şeref, Haysiyet ve Kan Davası

Namus, içeriği toplumdan topluma değişen bir kavramdır. Bu kavramın genel veya etimolojik tanımını yapmaktan çok, namusun yaşanan toplumda ne anlama geldiğini belirtmek sorunların çözümü açısından daha önemlidir. Türkiye gibi geniş ailenin yaygın ve aile bağlarının da kuvvetli olduğu toplumlarda kişinin namusunun sadece kendi davranışlarından değil, diğer aile bireylerinin davranışlarından da etkilendiğine inanılmaktadır. Ülkemizde namus cinayetleri ile kan davaları iç içe girmiş bir şekilde devam etmektedir.

Ataerkil toplumlarda egemen olan erkek olduğu için, aileden ve ailenin namusundan erkek sorumlu kılınmıştır. Geleneklerin günümüze kadar taşıdığı güç ilişkileri toplumda bütün erkekleri ve bu ilişkilerin destekçisi, aktarıcısı konumundaki yaşlı kadınları namusun koruyucusu ve sözcüsü yapmaktadır. Oluşmuş güç ilişkilerinin yazılı olmayan kurallarını koyan gelenekler, oluşan problemlere de bu güç ilişkilerini koruyucu çözümler getirir. Namus cinayetleri için de benzer uygulamaya gidilmektedir. Aile namusunun kirlenmesi ile ilgili bir algı oluştuğunda, belirli bir zaman içerisinde namusun temizlenmesi için yapılması gereken girişim konusunda ailede karar verici konumundaki kişiler arasında bir karar alınmaktadır. Bu karar bir cinayet işlemeyi gerektiriyorsa, bu görev aileden bir erkeğe verilmektedir. Böylece görevlendirilen, kendi ailesinden olan kadını ortadan kaldırarak namusunu temizlediğini düşünürken olaya karışan erkeği de ortadan kaldırma girişimi ile kan davaları başlayabilmektedir. Olayın bir kısmı bireysel olarak, failin kendi iradesi ile veya etrafından gördüğü toplumsal baskı

sonucu işlenmektedir. Bu durumda kişiyi yönlendiren töre değil aslında namus kavramı olmaktadır. Doğu toplumlarında olduğu gibi Bismil kırsalında da cemaatçı ve kapalı toplum yapı karakteri, kan davası olaylarında, halkın yaşayışında ve cemaat düzeninde namus ve şeref gibi değer yargılarını belirlemektedir. Toplum, bu kurallar üzerine inşa edilmiş gibidir. Cemaat bilinci, kendi normlarına ters düşen bir durum karşısında suçlunun cezalandırılmasını emreder.

Namus, şeref ve töre gibi simgeleştirilen değerler, kan davalarının güdülmesinde en önemli dayanaklar olarak toplumumuzda tartışmaya kapalı bir tabu haline getirilmiştir. Kan davalarında ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan sebepler kadar önemli bir husus da namus konusudur. Namus ve şeref toplum içinde insanın canından bile daha değerli görülmektedir. Köy topluluklarında bireyin ailesinden birine karşı gelebilecek bir olay ya da laf atma, namusa leke süren olay olarak algılanarak evin erkeğini her türlü suça yöneltecek hareketlere sevkeder. “Genellikle örf ve adetler insanları iyi fiil ve hareketlere sevk ettiği halde, bazan da suçların işlenmesine ve anti-sosyal fiil ve hareketlerin doğumuna sebep olmaktadır. İntikam almanın şerefsizlik sayılması, bu olumsuz yönlerden birisidir.”¹⁴⁶

Toplumun adetlerine, törelerine, kültürel yaptırımlarına ve uygulamalarına ters düşen değerlere bağlı işlenen kan davalarının sosyolojik yönü kadar insanın kendi ürünü olan bazı dogmatik değerlerin de bu olaylara etkisi söz konusudur. Meleklerden bile kendisi önünde eğilmesi istenecek kadar şerefli bir şekilde yaratılan insan daha sonra kendi değerlerine göre algıladığı namus ve haysiyet gibi kavramları tabulaştırmış ve hayatın bunlara göre şekillendirmiştir. Kişinin evine hırsızın girmesi bile o kişinin haysiyetini çiğneme olarak algılandığı için bu olay bile namus meselesi olarak görülür. Kan davasının temelinde bu tür anlayışlar önemli etkenlerdendir. Toplumu şekillendiren, davranış kalıplarımızı belirleyen ve itici bir güç olarak da kan davalarının sürüp gitmesinin başlıca nedenleri olan bu değerleri, kuralları insan nasıl ortaya koyup, benimsemiştir.

¹⁴⁶ Mahmut Tezcan, a.g.e., s. 54

Toplumsal yaşantımızda örf ve adetler suçu etkileyen ve anomik davranışlara yol açan önemli etmenler olarak karşımıza çıkar. Aileden birinin öldürülmesi ile başlayan olaylarda intikamını almayan şahıslar şerefli ve haysiyetli olarak çevrelerinde yaşayamazlar. İntikam alınmaz veya vazgeçilirse içinde bulunduğu topluluk tarafından intikam almayanlar ayıplanır. Kamusal alandaki sosyal statü ve görünürlük olarakta algılanan şeref, kırsalda erkeklik göstergesi sayılır. Bir erkeğin namusu ise büyük ölçüde toplumsal yaşam ve akrabalarının davranışları tarafından belirlenir.

Bismil ilçesinde namus, şeref ve saygınlık değerler sisteminin en üstünde yer alır; bunlar kimi zaman köylünün toprağına başkasının girmesi, hasmının hayvanlarını kendi toprağında otlatması, kimi zaman ise ailedeki kız ferdinin kaçırılması veya kendi isteğıyle kaçması, en yüce değerler sayılan şerefe ve şana leke olarak algılanır. Kendi ailesinin bayan fertlerine karşı gelebilecek herhangi bir laf atma ya da dedikodu olayları karşısında namusu temizlemek için gerektiğinde hayatları pahasına da olsa suç işleyebilmektedir. Namus anlayışında mutaassıp olanlar bunu bir onur meselesi haline getirerek namus ve şerefi kurtarmak için öç almayı bir görev haline getirir. Bu durum ise kan gütme olayına yol açar.

Daha önceleri ataerkil bir yapıya sahip olan yöre, babaerkil aile yapısına geçerken kadının önemi ve itibarı doğu toplumunda oldukça azalmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde bir çok farklı çeşitlemeyle varlığını sürdüren geleneksel namus kalıplarına göre kadınların hal ve tavırları ailenin şerefini lekeleme konusunda en büyük potansiyeli taşır. Kırsal kesimde kadınlara karşı kaba ve uygunsuz teklifler, kız kaçırma, ırza geçme gibi ahlakdışı davranışlar namus meselesi olarak görülür. Kadınlarının ya da kızlarının namusundan kendilerini sorumlu tutan aileler törelerin de etkisiyle kendi içlerinde varlığının bile olup olmamasının farkında olmadıkları bu fertleri ancak namus kisvesi altında hatırlarlar. Namus bekçileri bir anlık öfkeyle kendilerini bir anda cinayete karışmış bulabilirler.¹⁴⁷

¹⁴⁷ “Yaklaşık beşer bin ferdi olan Boran Aşireti ile Ayaz Aşireti, 36 yıl önce bozuşmuşlar. Uzaktan akraba olan iki aşiretin oğlu ve kızı evlendirilmiş. Bir süre sonra gelin baba evine "kocam beni dövüyor" diye haber salmış. Hüsamettin Boran erkek kardeşini olaya bakması için göndermiş. Akşam üstüne doğru kardeşinin öldürüldüğü haberi gelmiş.”, **SABAHA Gazetesi** 28/11/2004

Kan davalarında görülen cinayetler genellikle bireysel tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Bismil kırsalında Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi herhangi bir hakarete, dedikoduya, söylentiye hedef olan aile fertleri bu durumu bir leke olarak görüp bu lekeyi hem maddi, hem de manevi açıdan temizlenmesi gereken kir sayarlar. Bu sözlü hakaretler önce tartışmaya, kavgaya daha sonra ise ölümlü çatışmalara kadar gidebilecek bir dizi olaya mahal verir.

Başlık töresinin bazı bölgelerde devam etmesi kan davalarını etkileyen diğer önemli bir etmendir. Kız çocuğu, kırsal kesimde hem toplumsal, hem de ekonomik getirisi olan bir mal, varlık olarak görülmektedir. Doğu bölgelerinde tarımla uğraşan ailelerin topraklarını işlemek için kız çocuklarını okula göndermeyip onlardan tarım işçisi olarak faydalanmaları kırsalda sıklıkla başvurulan bir uygulamadır. Kız çocuğu evlilik çağına girdiğinde istenen başlık parası ise bir kazanç kapısı olarak görülür. Ekonomik yönden zayıf durumda bulunan aileler bu amaçla kızlarını mümkün olduğu kadar korumaya çalışır.

Kız kaçırmalardan dolayı ortaya çıkan olaylar kan davalarında toplumsal bir neden olarak görülmektedir. Kan güdülen bölgelerdeki başlık miktarının belirlenmesinde, kız evi tarafından düğün için istenilen hediyelerin ve isteklerinin fazla oluşu, kız ailesinin kızlarını onun istediği kimseye vermemesi, kız kaçırmaları doğurmakta ve böylece kaçırın tarafla kız ailesi silahlı çatışmalara girişerek kan gütmeye yol açmaktadırlar. Ailenin rızası olmadan kızın bir başkası tarafından kaçırılması ailenin saygınlığına laf getirebileceği gibi, geleneklerine göre kız çocuğunun kaçırılması ve ya kızın kendi isteğiyle gitmesi aile için bir utanç kaynağı olur. Ayrıca alınabilecek başlık parasıdan olmada kinin ve cezanın hemen uygulanmasına salık vererek kan davasının başlamasına katkıda bulunur. Köydeki dedikoduların başlamasıyla birlikte töreler devreye girerek olaya taraf aileler karşı karşıya gelirler. Kızın kaçırılması şeklinde meydana gelen bir olaydan sonra erkeğin kız tarafı yakınlarından birinin saldırısı sonucunda öldürölme olayında erkek tarafının da namus algılayışı aynı paralellikte olduğu için bu tür olaylarda erkek tarafı olayı kan davası olarak genellikle güdmemektedir. Ancak bazen de öldürölünenin ailesi bu tür olayları ender olarak da olsa kan davası haline getirir.

Prof. **Aytekin Sır**'ın kırsal kesimden göçün kent merkezine yoğun olarak yaşandığı yerleşme yerlerinde yapmış olduğu bir araştırma sonucunda ortaya çıkan bazı çarpıcı gerçekler, namusa dayalı başlayan kan davalarında toplumun namus algılamasının önemini yansıtmıştır. Prof.Sır anketinde sormuş olduğu soruların karşılığında oldukça ilginç yanıtlar almıştır.¹⁴⁸

“Namus nedir?” sorusuna katılanların %32.9 karım, bacım, annemdir, %18.4 dinin emrettiğidir, %13.7 erkeğin şerefidir derken,

“Töre nedir?” sorusuna ise, %57.2-atalarımızın koyduğu kurallardır. %17.7 dini kurallardır, diye yanıtlamışlardır.

“Kadının görevi nedir?” % 49.9 -korunmaktır-, %28.6-söz dinlemektir,

“Erkeğin görevi nedir?” %70-sahip çıkmaktır-, % 13.9 denetim altında tutmaktır.

“Namusu korumak kimin görevidir?” %23.9 babanın, ağabeyin. %21.0 ailedeki tüm erkeklerin. % 20.1 kendinin.

“Cezalandırılmalı mı?”. % 83.7 evet.

“Ne ceza verilmeli?” % 37.4 öldürülmeli. %25.8 boşanmalı. % 3.3 kendini öldürmesini sağlamalı.

“Cezasını kim vermeli?”. %64.3 kocası. %5.4 hukuk. % 3.3 şariat. % 2.6 ağabeyi.

Görüldüğü üzere gelenek ve görenekler kırsal kesimde sınır tanımamaktadır. Bu olaylar karşısında kırsalda öç almak, bir şeref meselesi olarak görülür. Herşeyin üstünde görülen bu değerler yığını dinin bile önüne geçmiştir. Hukuğun vereceği ceza hükümleri beklenmeden, bireyler kendi bildikleri yollarla olayları çözmek istemektedirler. Verilen cevaplar göstermektedir ki kadının namusu toplumun tüm kesiminde eğitim durumu ne olursa olsun tartışılmayacak kadar önemlidir. Bu durum karşısında toplum genelinde verilen tepki ise genellikle benzer özellikler taşır.

Emniyet verilerine göre Diyarbakır ve kırsalında 2004 yılında meydana gelen töreye bağlı olarak gerçekleşmiş 12 olayda beşer olay kan davaları ve namus

¹⁴⁸ ucansupurge.org

cinayetiyle sonuçlanmışken, 2005 yılında ise 19 olay gerçekleşmiştir. Bunlardan namus cinayetiyle beş, kan davasıyla 6 ve aile içi sorunlarla ise 4 olay meydana gelmiştir.¹⁴⁹ Tüm bu veriler namus, şeref ve haysiyetin bölge insanı için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Böyle bir olayla yüzyüze gelen bireylerin eğitim ya da sosyal statülerindeki farklılıklar olaylara bakış açısını pek fazla değiştirmemektedir.

2.2.6. Eğitimin Etkisi ve Kan Davası

Eğitim grup yapılarının, halkın yaşantısının cemaaten cemiyete yani kapalı bir toplumdan açık topluma geçişinde önemli bir motivasyondur. İlkel toplumlarda görülen şiddet ve saldırganlık eğilimi günümüzde daha çok eğitimsiz kişilerde hak arama ve sorun çözme yöntemi olarak seçilmiştir. Alt kültüre özgü geleneksel değerlerin rolünü daha da güçlendirdiği görülen eğitim yetersizliği kan davalarının görüldüğü yerlerde cinayeti işleyen faillerin genel karakterini özetler. Genellikle rasyonelliğe önem vermeyen, muhakeme ile değil de içgüdüleri ile hareket eden kişilerin kan davaları gibi cinayetle sonuçlanan olaylara karıştıkları Bismil kırsalında da sık sık olmaktadır. Haksızlığa uğrayan eğitilmiş bir kişi olaylara daha sağlıklı yaklaşarak ortamı yumuşatma eğilimine girerken, eğitimsiz bir kişi ise böyle bir durumda güdüleriyle hareket ederek kaba kuvvete, şiddete başvurmaktadır.

“Eğitim eksikliği ve sosyal çevrenin baskısının da yardımıyla birey, bir hedef ararken, üstünlüğünün gücünü ortaya koymak için en uygun yolun rakibi öldürmek olduğunu sanacaktır.”¹⁵⁰ Eğitimin birey üstündeki en önemli katkısı bireye objektiflik sağlayarak, bireyin çevresinin şartlandırmalarına boyun eğmesini önlemektir. Töre, namus ve kan davası gibi cinayetlere karışanların büyük çoğunluğunun eğitimsiz ya da alt düzeyde eğitim almış olması, kan davalarının eğitim yetersizliği ile orantılı bir şekilde olduğunu göstermektedir. Köylü alt kültürlerinde kişisel adalet geleneğinin halen devam etmesi toplum üyelerinin eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Baba otoritesinden ve geleneksel

¹⁴⁹ **Dişarbakı Emniyet Müdürlüğü** (Asayiş Şube Başkanlığı)

¹⁵⁰ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 54

koşullardan kurtulma, bireysel girişim gücü gibi değer sistemleriyle, öğrenim düzeyi arasında bir ilişki bulunduğu ve bunun da geleneksel geniş ailenin çözülmesi ve çekirdek aileye geçiş eğilimi ile yakından ilişki olduğu ileri sürülmektedir

Eğitim seviyesinin artması geniş aileden, bireyin önem kazandığı çekirdek aileye geçişi kolaylaştırır. Kırsal bölgelerde çekirdek aileye pek rastlanmaması ve düşük öğrenim düzeyine sahip hane halkından olanların sayıca fazla olması, olası bir kan davasına sebep olan basit bir olayda bu tür çatışmaların devam etmesini destekleyici bir potansiyel oluşturmaktadır. Küresel toplum değerlerinin taşıyıcısı olarak eğitim seviyesinin yükselmesi aynı zamanda çekirdek aile oranını da arttırır. Geniş geleneksel aileye oranla çekirdek aileler kan davası olaylarına sağduyuyla ve mantıklı bir şekilde yaklaşır. Geleneklerin baskısını üzerinde hissetmeyen çekirdek ailenin eğitilmiş bireyleri kan gütme olayları karşısında sübjektif düşünceden kurtularak akılcı bir yol izlerler ve böylece eski gelenekler, töreler karşısında güçlü bir engelleyici etmen olurlar.

Yıl	Bölge	Okuryazarlık ve eğitim durumu göre nüfus (6 ve yukarı yaştaki nüfus) : Toplam nüfus	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul bitiren	Ortaokulu bitiren	Liseyi bitiren	Yüksek öğretim bitiren	Lise mezunlarına kadar olan nüfus toplamı	Lise mezunlarına kadar olanların oranı (%)
1990	Türkiye	49163110	9587981	7817536	22681303	3714984	3818149	1497345	43801804	89,1
1990	Güneydoğu	4160008	1645058	753937	1327996	199046	176395	55806	3926037	94.4
1990	Diyarbakır	883921	386585	152288	241556	44326	44703	14262	824755	93.3
1990	Bismil	79751	35972	14349	22582	3609	2572	648	76512	95.9
2000	Türkiye	59859243	7589657	12886331	22166827	4308030	8013507	3151964	46950845	78,4
2000	Güneydoğu	5429482	1452060	1518463	1449906	277558	457432	134481	4697987	86.5
2000	Diyarbakır	1122376	341295	322321	243930	54055	102137	30313	961601	85.7
2000	Bismil	102783	34768	31760	23267	4108	5144	1200	93903	91.4

Kaynak: tuik.gov.tr

Yukarıdaki tablo 1990 ve 2000 yıllarında belli bir eğitim düzeyi almış bireylerin sayısını göstermektedir. Tablo'dan da görüleceği üzere 10 yıl içerisinde Diyarbakır'ın nüfusu göçlerle yaklaşık olarak yüzde 22 artmıştır. Eğitim göstergelerine bakıldığı zaman ise bölgenin eğitim seviyesinde yüzde 10'luk gibi bir artış sözkonusudur ancak ülke çapında lise düzeyine kadar eğitim almış bireylerin ortalamasının çok daha üstünde bir oranda bireyi hem bu bölge hem de Diyarbakır barındırmaktadır. Kan davaları sayısının yoğunluğu bakımından önde gelen bölgesi konumundaki Güneydoğu Anadolu ve özellikle Diyarbakır ve yine Bismildeki eğitim seviyesi bu olayların neden sayıca fazla olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü eğitimsiz birey kolektif vicdana ve sürü psikolojisine en fazla uyan çevreyi oluşturmaktadır. 30 yıl öncesine kadar bölgede daha yoğun görülen kan davaları bu eğitilmiş birey sayısının artması ile azalmıştır. Yinede bireye yön veren aile, grup üyelerinin yaşlı insanları bu olayların güdülmesi yönünde faaliyet göstermekteir.¹⁵¹ Tüm bunlar göstermiştir ki bölgede görülen kan davalarında eğitim seviyesinin düşüklüğü önemli etkindir.

** Eğitim durumuna göre cezaevine giren hükümlüler*

EĞİTİM DÜZEYİ	1999	2000	2001	2002	2003
Okur Yazar olmayan	1968	2241	2555	2784	2976
Okur-yazar / okul bitirmeyen	3259	2653	2614	2405	2442
İlkokul	60899	71265	80562	68819	68150
İlköğretim					82
Ortaokul ve dengi	8315	10733	12607	11899	12579
Lise ve dengi	7419	9943	11644	10896	11334
Üniversite	1606	2134	2255	2152	2313

** Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2005*

¹⁵¹ www.tuik.gov.tr

Tablodan da görüleceği üzere, eğitim ile suç işleme oranları arasında orantılı bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça suç işleme eğilimi azalmaktadır. Suçun eğitimle ilişkisini, ekonomik gelir, kültür, akılcılık vb. olarak ta yorumlamak mümkündür. Eğitimli insanın, yeterli ekonomik gelire sahip, akılcı düşünebilen, belli bir kültür birikimine sahip olduğu düşünülmektedir. Eğitimli insanın sorunlarını akılcı yaklaşımlarla çözmeye eğilimli olması suça eğilimi azaltmaktadır. Kan davalarını eski ananelerine göre devam ettirmek isteyenlerin büyük bir çoğunluğunun eğitim seviyesi düşük olan insanlardan oluştuğu gerçeği ise cehaletin bu olayların sürmesinde ne kadar önemli ve belirleyici bir etmen olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Bismil kırsalında meydana gelen kan davası faillerinin büyük bir oranı okuma yazma bile bilmeyen ya da ilkokul düzeyi üstünde eğitim görmemiş kişilerdir. Bu durum eğitim düzeyinin intikam alma ile yatkınlığı arasındaki ilintisini de açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü aileler çocuklarından hem topraklarını işlemek için onların emeğinden yararlanarak ekonomik bir gelişme sağlarken hem de çevresindeki hasımlarına karşı güçlü, kalabalık imajı vermek için özellikle çocuklarını okula göndermek istememektedir. Bu durum ise her şeyi kaba kuvvetle çözüme fikrinde olan eğitimsiz bireyi kan davası gütmeye potansiyel hale getirmektedir. Kanı kanla temizleme anlayışının hâkim olduğu bölgelerde aile bireylerinden birinin öldürülmesi durumunda nadiren de olsa yüksek öğrenimli kişilerin bu olaylara karıştığı görülmüştür.

Tarıma dayalı ekonomik yaşamın kaygılarının eğitim olanaklarının yetersizliği ile birleşmesi kırsal kesimde yaşayan insanların toplumun benimsettiği normları tartışmasına engel olmaktadır. Ünlü bir psikanaliz teorisyeni olan Jacques Lacan 'Cehalet, yoksunluğun pasif bir durumu değildir' derken cahilliğe sebep olan tek şeyin eğitim yokluğu, ekonomik yetersizlik ya da çevrenin etkisi olmayıp bunlardan ders çıkaramayan insanların bu anlayışı aktif bir şekilde yaşadıklarının önemini vurgular. Hasımlarına karşı kolektif bir dayanışma sağlayan grupların eğitim konusunda bir birlik sağlayamamış olması cehaletin aktif bir şekilde devam ederek kan davalarını bir miras gibi sonraki nesillere taşımaktadır.

Gerçekten de ihtiras ve öç alma duygusunun nesiller boyunca kendilerinden sonra gelen kuşaklara aktarılması, ancak cehaletin aktif bir şey olduğunu kabul etmekle anlaşılabilir. Bir başka deyişle cehalet pasif bir bilincin yansıması değil; aksine, her gün yinelenen kimi yanlış inanışların bilinçteki etkisinin bir yansımasıdır. Bireyin modern hukuk sistemini ve ülkenin yasa ve toplumsal kabullerini hiçe sayması, bunlardan habersiz olması anlamında pasif şekilde cahil olmasından değil, bunları sürekli inkâr etmesi ve kendi ilkel anlayışını bunlar yerine ikame etmesi anlamında aktif bir cehaleti işaretler. Bu sorun yalnızca eğitimle düzelecek bir problem olmayıp, öğrenilmiş tüm törelerin de terk edilmesini gerektirmektedir. Ancak böylece kan gütme olaylarının son bulması mümkün olacaktır.

2.2.7. Kontrolsüz Silahlanma ve Kan Davası

Anadolu köylüleri için bir yiğidin yaşamında en önemli şey bilindiği üzere at, avrat ve silah geleneğidir. Bunlar toplumumuza bir kültür olarak yerleşmiştir. Bireydeki aşağılık kompleksi, zayıflık ya da güçlülük duygusu, utanç ve gururun birbirine karıştığı silahlanma kültürü bir şiddet göstergesi olarak birçok olayda ortaya çıktığı gibi kan davalarında da kendisini açığa vurur.

Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerimizin köylerinde köylünün güvenlik gereksiniminden ötürü, çocuklara küçük yaştan itibaren silah kullanma öğretilir. Devlet kuvvetlerinin gerektiği biçimde ulaştırılamadığı yerlerde köylü kendisini bizzat korumak için silaha sarılmaktadır.¹⁵² Kırsal alanda güvende olma bireyin kendi kendisini kollamasını ve korumasını gerektirmektedir. Her evin duvarında asılı duran tüfenkler ise kişiye olaylara karşı her zaman hazır olması gerektiğini ve düşmanı olduğunu hatırlatır. Rakiplerinden gelebilecek tepkiler karşısında temkinli olmak silahlı gezmeyi gerektirir.

Kırsal bölgede silahın çekildiği zaman kullanılması mantığı, sonu gelmez olayları başlatabilmektedir. Ruhsatsız silah taşıma cezasının bir ya da iki yıla olması da bölgede kontrolsüz silahlanmayı doğuran faktörlerdendir. Kan davası

¹⁵² Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 42

olaylarında kullanılan ateşli silahların büyük bir çoğunluğu kayıtsız olan ruhsatsız silahlar ile yapılmaktadır. Bu ise bölgede silahların ne kadar kolay temin edilebildiğinin açık bir göstergesidir. Silah taşımaya bir erkeklik göstergesi olarak görenlerin elinde bu araçların olması bir tartışma anında bile kullanılarak kan davalarını başlatabilmektedir.¹⁵³

Bölgede aşiret yapılarının varlığı tartışmasız bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Aşiretler arasındaki liderlik kavgaları, beraberinde silahlanmayı getirmiştir. Kendi çevrelerine olan güvensizlik duygusu, ateşli silah taşımaya bir gelenek haline getirmiştir. Kırsal kesimde hemen hemen her evde silahların olması ve kişinin anlık sinirlerine hâkim olamayıp hemen silahına sarılması yine eğitimsizliğin ve (**Lacan**'cı anlamda) cehaletin ürünüdür. “Bir hiç yüzünden bile kan davası dizisi başlayabilir. Bunun içi basit bir kaza yeterlidir; kırsal kesimde, düşün gecesi duyulan sevinci dışarı vurmak ve mutlu bir evlilik dilmek için havaya ateş etmek geleneği vardır. Gecenin sarhoşluğu içinde tabancadan çıkan serseri kurşun, bazen talihsizlik eseri bir insana rastlayıp onu öldürebilir. Ama aynı şekilde hedef alınan düşmana fiziksel olarak benzeyen birini yanlışlıkla öldürmek ve bir kan davasına yol açmak da olasıdır.”¹⁵⁴ Kurban'ın ailesi bunun bir kaza olduğunu bilmesine rağmen öteden beri kaynaklanan bir gerginlik ve yine yayılan dedikodu ile bu tür basit bir olay bile büyüyerek anlamsız bir sevinç göstergesinin neye mal olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Devlet eliyle güvenliği sağlamak ve köy sakinlerini korumak için bölgede silah taşımalarına izin verilen resmi görevli korucuların da kan davalarına karıştıkları görülmüştür. Aralarında kan davası veya herhangi bir çekememezlik durumunda karşı gruptaki aile fertlerine karşı acımasızca silahlı öldürme olaylarına girilmesi, bölgede görülen başıboş silahlanmanın kötü sonuçlarından birisidir. Medyaya yansıdığı gibi her üç korucudan birinin suç işlemiş olması silah ve

¹⁵³ “Aralarında kan davası bulunan 20 yaşındaki Kemal Gökay'ı sokak ortasında kurşun yağmuruna tutarak öldürdü. Olaydan sonra yakalanan genç, pişman olmadığını söyledi. Katil zanlısı gencin poliste verdiği ifadeye göre, bir yıl önce Başkale Büklümdere Köyü'nde çıkan bir kavgada Gökay'ın amcası, Doğan Karaman'ın amcasını öldürdü. Bunun üzerine iki aile arasında kan davası başladı...Karaman yanında taşıdığı ruhsatsız tabancasıyla Gökay'ı kurşun yağmuruna tuttu.”, **SABAH Gazetesi** 10/02/2004

¹⁵⁴ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 106

çekişmenin birlikte olduğu zaman ne kadar tehlikeli olduğunun açık bir göstergesidir.

Aile içinde silah kullanabilecek yaşa gelmiş küçük çocuklar arasında erkekliklerini, delikanlıklarını kanıtlama fırsatını kollayan pek çok gönüllü bu olaylara karışmaktadırlar. 18 yaşını doldurmamışlara verilen büyük bir cezanın olmaması nedeniyle aralarında anlaşmazlık bulunan kan davalı aileler kan gütme olaylarında ufak yaşta olan failleri kullanırlar. Genç yaşta çocuklarının cezaevine girmesini bile önemsemeyen aileler bu olaylarda hiç tereddüt etmeden intikam almak için her yola başvurmayı kendilerince haklı görürler.

2.2.8. Hukuk Yasalarına olan Güvensizlik ve Kan Davası

Yasalar hem toplumsal değerleri ve normları belirleme, hem de davranış biçimlerini özendirici veya caydırıcı olarak etkileme güçlerinden dolayı önemlidir. Ülkemizde kan davası gibi sorunlara yakın zamana kadar devletin yaklaşımı yetersiz kalmış, yasaların uygulanmasındaki eşitsizlik ise kan davalarının sürdürülmesini pekiştiren yönde uygulanmıştır. Bu ise başka bir deyişle toplumda yaygın olan değerleri resmileştirerek meşrulaştırmış ve pekiştirmiştir.

‘Kanunlar örümcek ağına benzer, küçük sinekler takılır, büyük sinekler de ezer geçer’. (**Platon**) İşlenen suç ile verilen ceza arasında olan eşitsizlik durumu kırsal bölgelerde yasal olmayan kuralların gelişmesini doğurmuştur. Hukuk sisteminin yetersizliği ve bunun yanında böyle bir olaya karışan güçlü grupların hukuken düşük cezalar alması, adaletin güçlünün yanında olduğu anlayışı kan davalarına götüren cinayetleri arttıran etmenlerdendir. Kan davalarında örf ve adetlere göre cezalandırma yolunun hüküm sürmesi, Anadolu insanı için hukuk ve adalete olan güvensizliğin bir eseridir. Devlet otoritesinin bölgede kendi gücünü yeteri kadar hissettirememesi bireyleri, suçlulara karşı kendilerinin cezalandırması yoluna sevketmektedir. ”Özellikle Doğu Bölgelerimizde katiller hemen cezaya çarptırılmamaktadır. Suçlular güvenlik güçlerinin yetersizliğinden

dolayı yakalanamamakta, ya da yargılanmaları yıllarca sürmektedir. Bu durum karşı tarafın hıncını ve öç alma duygusunu tahrik etmektedir.”¹⁵⁵

Birkaç yılda bir çıkartılan genel af yasaları da kan güden ailelerin duygularını tahrik ederek aileler arası çatışmaların körüklenmesine yardımcı olur. Komşu aile tarafından toprakları gasp edilen köylü, kendi toprağını işleyemediği gibi yıllarca süren mahkeme sonucunda da aleyhinde çıkan bir kararla soğukkanlılığını yitirerek alt kültürün bu geleneksel yöntemlerine başvurmaktadır. Çünkü sosyal ve ekonomik açıdan güçlü olan tarafın, mahkemeyi maddi ve psikolojik baskı altında tutarak çıkacak kararı etkileme düşüncesi sorunu kan ve ateşle çözme riskini arttırmaktadır. Önemli bir gelir kaynağından yoksun kalan aile ise bu durum karşısında suçluları kendi usullerince cezalandırmaya kalkışır. Hasımlar arasında işlenen bir cinayetin failinin delil yetersizliği ile serbest bırakılması ya da bir kaç yılla cezalandırılması, cezadan tatmin olmayan alt kültür üyelerinde adalet mekanizmasının meşruluğunu yitirmiş bir kurum olarak algılanarak hakkı kendisinin arama anlayışını doğurmuştur. Köylünün öz çıkarlarını ve can güvenliğini kendi başına savunmak istemesi, kişisel adalet sağlama yolunu açarak kan davalarını da beraberinde getirmiştir.

Yerel geleneklere göre adaleti sağlama anlayışı kan davalarının sürekliliğine katkıda olan sebeplerin başında gelir. Karşılıklı olarak yapılan misilleme hareketleri ile kan gütmede hasmına karşı öne geçme anlayışı sonu gelmez bir şekilde devam eder. Başlayan olaylarda taraflar çoğu zaman emniyet güçlerine olası bir cinayete karışan failin adını bilmelerine rağmen onu ihbar etmeyip kendileri misillemeye bulunmaya kalkışmaktadırlar. Yine böyle bir olaya maruz kalan gruplar olayın adli kurumlara işlenmemesi için ölümlerini geceleyin gömerek öldürenin hesabını uygun fırsat bulduklarında kendileri sormaya kalkışmaktadırlar. Hukuk yasalarının ailelerin kurnazlıklarına karşı yetersiz kalması kan davası cinayetlerinde adaletin en zayıf halkasını teşkil etmektedir. Hukukun işleyişinde önemli bir yeri olan yargılama süresinin uzun sürmesini fırsat bilen gruplar bu durumun eksikliğinden kendilerine pay çıkararak otorite eksikliğini kendilerinin giderdiklerine inanmaktadırlar.

¹⁵⁵ Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 44

Kan davalarının aileler arasında bir kere başlamasından sonra gerekli hukuki düzenlemelere rağmen yıllar geçse bile düşmanın kanına dökme anlayışı kırsalda artık bir norm, bir kural ve olmazsa olmaz haline dönüşmüştür. Hukuksal düzenlemelere rağmen Bismil kırsalında devam eden bu normlar halen bölge insanı üstünde büyük bir baskı kurmaktadır. Yakınını kaybeden taraflar, olayın devlet eliyle çözümlenmesini beklememek için nadiren de olsa devlet yetkililerine haber vermeden olayları kapatarak kendilerince çözüm bulma girişiminde olmuşlardır. Bir taraftan ailenin baskısı öbür taraftan ise böyle bir olayda onuru ve itibarının zayıfladığını düşünen gruplar kendi bildikleri hak arama anlayışıyla devlet otoritesine de baş kaldırmaktadırlar. Erkekliklerini ispat ederek kahraman olmak isteyen gençler kolayca bu cinayetlere karışabilmektedirler.

TCK'nın küçük yaşta olanlar için etkili bir ıslah etme çalışması sunamaması da gelişebilecek olaylara çanak tutmaktadır. Türk Ceza Kanununda 11-15 yaş arasında bulunan çocuklar en çok 15 yıl ile cezalandırılırken, 15-18 yaş arasında bulunan gençler için ise bu süre 20 yıldır. Bu durumdan dolayı, özellikle kırsaldaki kimi aileler erkek çocuklarının nüfusa geç kaydederek, yasalardaki bu boşluktan faydalanmak istemektedirler. Kan davalarının yasalara göre idamla cezalandırılmaları öngörülmesine rağmen, 1984 yılından bu yana idam cezalarının onaylanmamıştır. Siyasetçilerin seçim kaygıları nedeniyle çıkartmış oldukları genel aflarla her seferinde cezai sürelerin 1/3 oranında kısalması ile yükümlülerin az bir süre hapis yatıp çıkması kan davası gütmeyen insanların bile misilleme yaparak adaleti kendilerinin sağlaması tutkusuna kapılarak yardımcı olur.

1995 ile 2004 yılları arasında suç türünü gösteren aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere ülkenin tüm bölgelerinde suça rastlanmaktadır. Ancak Güney Doğu Anadolu Bölgesi ülkede nüfus yoğunluğu en düşük bölge olmasına rağmen toplam işlenen suçun yaklaşık olarak %7'sinin gerçekleştiği bölge olarak görülmüştür. Öte yandan Bölge'nin en büyük ili olan Diyarbakır'da ise bölgede bu suç türlerine göre meydana gelen olaylar göstermiştir ki her dört olaydan bir tanesi Diyarbakır ve bağlı yerleşim yerlerinde gerçekleşmiştir. Özellikle adam öldürme olaylarının ülke geneline göre yoğunluğunun çok fazla olması yine ateşli

silahların olaylarda fazla kullanılması bu bölgede kan davası saikiyle işlenen cinayetlerin çokluğunu doğrulayan göstergeler olarak ortaya çıkmaktadır.

YIL	YER	Suç türüne göre cezaevinden çıkan hükümlüler : Toplam	Adam öldürmek	Dövmek, yaralamak	Kız, kadın ve erkek kaçırmak	Irza geçmek ve sarkıntılık	Sövme, hakaret	Kabahatler	Ateşli silahlar
1995	Türkiye	6890	1740	3186	595	1230	139	-	-
1995	Güneydoğu	493	178	229	19	61	6	-	-
1995	Diyarbakır	126	52	53	9	10	2	-	-
1996	Türkiye	7332	2007	3264	632	1295	134	-	-
1996	Güneydoğu	436	221	162	8	43	2	-	-
1996	Diyarbakır	82	46	31	1	4	-	-	-
1997	Türkiye	10249	2188	3297	616	1422	115	460	2151
1997	Güneydoğu	873	220	190	18	73	3	11	358
1997	Diyarbakır	208	50	30	3	8	1	-	116
1998	Türkiye	11528	2663	3661	696	1398	151	460	2499
1998	Güneydoğu	833	244	164	14	50	2	9	350
1998	Diyarbakır	202	61	32	2	13	1	1	92
1999	Türkiye	11987	2791	3742	688	1497	121	503	2645
1999	Güneydoğu	810	252	162	20	49	2	17	308
1999	Diyarbakır	188	49	27	1	8	-	4	99
2000	Türkiye	22123	8948	5622	922	1815	145	977	3694
2000	Güneydoğu	1811	845	326	31	85	6	24	494
2000	Diyarbakır	429	179	79	3	11	-	7	150
2001	Türkiye	13408	3787	3674	430	1693	110	2011	1703
2001	Güneydoğu	997	378	215	17	93	1	60	233
2001	Diyarbakır	258	79	76	2	24	-	17	60
2002	Türkiye	17176	3802	5208	507	1793	204	3416	2246
2002	Güneydoğu	1080	412	243	15	76	5	117	212
2002	Diyarbakır	272	96	76	5	5	1	29	60
2003	Türkiye	17447	1659	6769	532	1678	288	4093	2428
2003	Güneydoğu	1134	156	387	30	80	3	180	298
2003	Diyarbakır	327	38	121	12	19	1	38	98
2004	Türkiye	20616	2889	8010	605	2057	308	3940	2807
2004	Güneydoğu	1452	279	512	25	99	9	191	337
2004	Diyarbakır	424	55	157	10	28	3	45	126

Kaynak: www.tuik.gov.tr

İçişleri Bakanlığı'nın özellikle kan davası cinayetlerini nedenlerine göre gruplayan bir veri tabanı bulunmamaktadır. Ancak Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bu komisyonun isteği üzerine özel bir çalışma yaparak 81 ilde işlenen cinayetler içinde namus ve töre cinayeti olarak değerlendirilen cinayetleri saptamışlardır. İl Emniyet Müdürlüklerinden 2000-2005 yıllarına ait bu kapsamda değerlendirilebilecek cinayet olaylarına ilişkin bilgiler istenmiş ve bu bilgiler ışığında da suç analiz çalışmaları yapılarak önemli sonuçlar elde edilmiştir. Ancak istatistiksel veriler düzenlenirken töre ve namus

saiki ile işlenen cinayet olaylarının nedenleri saptanırken; kan davası, kız alıp verme, aile içi uyuşmazlık, cinsel taciz, yasak ilişki, tecavüz gibi nedenlere bağlı işlenen cinayetler aynı başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu veriler ülkemizde bu konuda sahip olduğumuz ilk resmî veriler olması itibarı ile son derece önemlidir. Ancak ülkemizde bu konuda işlenen cinayetlerin bir kısmı hiç kolluk kuvvetlerine yansımaz ve istatistiklerine girmezken, kayıtlara kaza ya da intihar olarak geçen kadın ölümlerinin oldukça büyük bir kısmının da namus/töre cinayeti olduğu düşünülmektedir. Söz konusu veriler standart veri formları aracılığı ile toplanmadığı için verileri temkinli değerlendirmek gerekir.

Ülkemiz polis sorumluluk bölgesinde meydana gelen olaylara ilişkin istatistiksel veriler Türk Ceza Kanunu'nda yer alan suç terimlerine göre sınıflandırılmaya çalışılmaktadır. Meydana gelen cinayet olayları adam öldürme şeklinde istatistiklere girmektedir. Standart soruşturma formlarının olmaması ve görevli her personelin bu olaylara bakış açılarının farklı olması nedeniyle kan davası ya da benzeri olayların adlandırılmasında ve sınıflandırılmasında standardizasyon sağlanamamaktadır. Meydana gelen olaylara ilişkin özet bilgi formları taşra birimlerinden talep edilerek merkez birimleri tarafından suç analizleri yapılmakta ve istatistiksel veriler oluşturulmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkemiz polis sorumluluk bölgesinde 2000-2005 yıllarını kapsayan dönem içerisinde işlenen cinayetler içinde töre ve namus saiki ile 1091 cinayet olayının meydana geldiği görülmüştür. Emniyetin töre ve namus cinayetlerinin nedenlerine göre yaptığı çalışmada konuyla ilgili cinayetler incelendiğinde bu cinayetlerin %29'u namus, %29'u aile içi uyuşmazlık, %15'i yasak ilişki, %10'u kan davası, %3'ü tecavüz, %2'si diğer, %9'u cinsel taciz, %3'ü kız alıp verme nedeni ile işlenmiştir. Bölge olarak incelendiğinde ise meydana gelen 1091 olayda %19 oranla (212 cinayet) Marmara Bölgesinin ilk sırada olduğu, bu bölgeyi, %19 oranla (209 cinayet) Ege Bölgesinin izlediği görülmüştür. Bu ise olayların göçlerle beraber Doğu ve Güneydoğu'dan batıya taşındığını göstermektedir.

Şüpheliler, doğum yeri itibari ile bölge kapsamında incelendiğinde, %24 oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ilk sırada olduğu, bunu % 21 oranla Doğu Anadolu Bölgesinin izlediği, buradan da Batı illerimizde suç işleyen şahısların doğum yerlerinin Doğu Bölgeleri ağırlıkta olduğu, suç oranında ilk sırada yer alan Marmara Bölgesinin, şüpheli durumuna göre % 8 oranla son sırada yer aldığı görülmektedir. Şüpheliler nüfus kayıtlarına göre bölgeler baz alınarak incelendiğinde, %24 oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ilk sırada olduğu, bunu %21 oranla Doğu Anadolu Bölgesinin izlediği, buradan da Batı illerimizde suç işleyen şahısların nüfusa kayıtlı olduğu yerlerin Doğu Bölgeleri ağırlıkta olduğu, suç oranında ilk sırada yer alan Marmara Bölgesinin şüpheli durumuna göre %8 oranla son sırada yer aldığı görülmektedir.

Mağdur şahıslar üzerine yapılan araştırma içersinde, nüfusa kayıtlı oldukları yere göre bölge kapsamında incelendiğinde, %20 oranla Doğu Anadolu Bölgesinin ilk sırada olduğu, bunu % 19 oranla İç Anadolu ve % 17 oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesinin izlediği, buradan da Batı illerimizde meydana gelen olaylarda öldürülen şahısların nüfusa kayıtlı olduğu yerlerin Doğu Bölgeleri ağırlıkta olduğu, suç oranında ilk sırada yer alan Marmara Bölgesinin, mağdur durumuna göre % 9 oranla son sırada yer aldığı görülmektedir.

Töre ve namus cinayetlerinin şüphelisi olan erkeklerin yaşlarının dağılımı incelendiğinde, % 22 oranıyla 19-25 yaş grubu erkeklerin daha çok suça karıştıkları, % 18 oranıyla 26-30 yaş grubunun bunu izlediği görülmüş, 18 yaşından küçük çocukların oranının yüksekliği dikkat çekmiştir. Mağdur erkekler incelendiğinde % 20'lik oranla en fazla 46 yaş ve üstü erkeklerin olaylarda öldürüldüğü, bunu % 18'lik oranla 31-35 yaş grubu kadınların izlediği görülmüştür.

Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nden temin edilen bilgilere göre 2000-2006 yılları arasında il merkezi ve ilçelerindeki töre, namus ve kan davası gibi olaylarda töre saikiyle 78 olay meydana gelmiştir. Bu olayların 2000 yılından 2006'ya kadar yüzde 100 artış göstermesi diğer göze çarpan bir durumdur. 2000 yılında tek bir kan davası olayı varken 2005 yılında bu sayı 6'ya katlanmıştır. Son

beş yılda sadece kan davası adı altında 19 olay gerçekleşmiştir. Emniyet verilerine göre 2005 yılı içerisinde töre saikiyle işlenen cinayetlerde ise 52 kişi yaşamını kaybetmiştir. Yasak ilişkiye bağlı olarak gerçekleşen olaylar kan davasına dönüşmeden daha hızlı bir şekilde kapanırken nadir de olsa olayların devam ettiği görülmüştür. Kan davalarına bağlı olarak gerçekleşen olaylar yüzde 90 oranında mal, mülk problemleri ile arazi anlaşmazlıkları sonrasında meydana gelirken, bu olayların çoğunda ateşli silahlar kullanılmıştır. Aile içi anlaşmazlıkları en yakın akrabaları bile bir anda kan davasına sürükleyebilmektedir. Babadan ya da dededen kalan bir parça toprak parçası köy ortamında amca, teyze çocukları gibi aynı kan bağına bağlı insanlar arasında bile ölümle sonuçlanabilen olaylara neden olur. Aile içinde patlak veren olay sayısı 2005 yılı içerisinde sekizdir. Töreler her türlü teknolojik ilerlemelere ve gelişmelere rağmen en fazla uyulan informel kurallar olarak bölge halkı üstünde maalesef bir karabulut gibi çökmüştür.

***DİYARBAKIR İL MERKEZİNDE MEYDANA GELEN TÖRE VE NAMUS CİNAYETLERİ (2000 – 2005 YILLARI ARASINDAKİ İSTATİSTİKİ BİLGİLER)**

TÖRE SAİKİ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	TOPLAM
Kan Davası	1	4	3		5	6	19
Namus	6	2	4	8	5	5	30
Kız Alma-Verme Meselesi			1	1		1	3
Aile İçi uyuşmazlık	2		2			4	8
Cinsel Taciz				2	1	2	5
Yasak İlişki		1	5	2	1	1	10
Tecavüz		1		2			3
Genel Toplam	9	8	15	15	12	19	78

** Veriler D.E.M. Asayiş Şubesinin çalışmalarından temin edilmiştir.*

2.2.9. Psikolojik Baskılar ve Kan Davası

Birlikte yaşayan ve eylemde bulunan bireyler hep birlikte yaşadıkları toplumu oluşturmaktadırlar. **Marx**, toplumun bireyden önce geldiğini söylerken bu toplumlarda bireylerin birbirleriyle etkileşimlerinin ise kaçınılmaz olur. Her toplumun belli değer yargıları, kıstasları yine dini, ailevi ve ekonomik yapılar gibi toplumu şekillendiren ve toplumu oluşturan, bireylerin nasıl edimde bulunmasını belirleyen birtakım sosyal normlar vardır. Bu normlar ve değerler bütünü bireyin tüm etkileşim ve davranışlarını belirleyeceği gibi, aynı zamanda bireylerin psikolojilerini ve ferdi gelişimlerini de etkilemektedir.

“**Hesnard**’ın Suç psikolojisi’nde belirttiği gibi, ailenin toplumsal grubunda doğan birey, çocukluk çağından başlayarak, bu ailede biriken kültürel miras aracılığıyla, başkalarıyla ve başta ailesinin üyeleri ile olan ilişkilerinde uyması gereken normları alır. Yasalara göre zararlı kabul edilen davranışı, aslında onun her tutum ve davranışına egemen olan psikolojik normlar tarafından yönetilmektedir.”¹⁵⁶ Toplumsal ilişkilerde meydana gelen etkileşimler, bireylerin farklı durumlara ilişkin tutum ve tavırlarını önemli oranda etkiler. Doğu’da kan davasının erkek işi olarak algılanması, heyecanlı ve delikanlı adalet dağıtıcılarının onurlarını korumaları için psikolojik yönden daha kolay etki altına alınmasına yol açmıştır.

Otoritenin saygınlığı, grubun ya da aşiretin büyüklüğü kırsal kesimde bireyin davranışlarını etkileyerek kanın yerde kalmaması savıyla bireylerin bu olaylara daha kolay olaylara yönlendirilmelerini sağlar. Kan davalarının sürekliliğini sağlayan etmenlerin önemli olanlarından birisi de otoritenin yaptırım gücüdür. Otoriteye bağlılık; aile yaşamının doğurduğu ve gerektirdiği bir davranışın sonucudur. Bireyin kişiliğini, motivasyonunu, değer, inanç ve tutum sistemini etkileyen biyolojik, zihinsel ve toplumsal bir etmen olarak otoriteler kapalı toplumlarda büyük bir önem taşır. Bireyler de kabul görmek için otoritenin yaptırımlarına uymak zorundadır. Geleneksel ailelerde otorite saygıyı

¹⁵⁶ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 130

doğurmuştur. Özellikle köylerde, kendinden büyük herkese karşı saygı gösterilmesi de bu durumu ifade eder.

Kırsal bölgelerde ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan kişi, ailenin diğer üyeleri üzerinde otorite kurabilme şansına sahip olmaktadır. Otorite gücüne sahip olan birey gruptaki diğer bireylerin davranışını etkileyebildiği gibi, onların tutumlarını da değiştirebilme gücüne sahiptir. “Kan gütme aile adına bireyler tarafından gerçekleştirilen kolektif nitelikte bir edim olduğundan, belli yöresel kültürün üyeleri arasındaki etkileşimlerinin önemini iyi irdelemek gerekir.”¹⁵⁷ Otoritenin baskısıyla birey adalet dağıtıcısı olarak öteki ile etkileşimini ailesinden öğrendiği şekilde gerçekleştirir. Grubun uğradığı her türlü hakaret ve zararın derhal öcünün alınmasının gerekliliğini, grubun tüm üyelerine ortaklaşa düşen bir dayanışma görevi olduğunu öğreten aile normu, bireyin davranışını etkileyerek kan davasının bir görev bilinciyle işlenmesine katkıda bulunur.

Kırsal bölgelerde otoritenin yanı sıra olaylara maruz kalmış insanların başkaları tarafından bu olaylar karşısında kışkırtılması intikam alevinin sürekli canlı tutulmasına neden olur. Kan davalarında intikam içgüdüsünün altında yatan en önemli faktör gizliden gizliye beslenen öçtür. Kanın yerde kalmaması yemininin bilinçli bir şekilde canlı tutulmasıyla başlayan öç alma hazırlıkları insan ruhuna egemen olup, kişiliği baskı altında tutan ruh hali olarak kendisini beklenmedik bir anda ortaya çıkarır. “Kan gütmede diğer ruh hali kin'dir. Kin, nefretin sürekli ve daha sert bir biçimidir.”¹⁵⁸ Kin'in son bulmasındaki tek çıkar yol öç almaktır. Adler kin duygusunun açıkça ortaya çıkmayıp boş gurur gibi kendini gizleyebileceğini söyler. “Kin genellikle düşmanca bir tavır takınmış olan insanların ayırteci bir niteliği olarak ortaya çıkmaktadır. Kin duygusu bir insanın yerine getirmek zorunda olduğu çeşitli görevlere, tek tek insanlara, bir millete, bir sınıfa belli bir ırka yada karşı cinse yönelebilir.”¹⁵⁹

Çabuk öfkelenen insan tipini irdelleyen Psikiyatrist Aydoğan ise kan davasının psiko-sosyal yönü üzerinde durarak intikamı değerler yokluğunda öç almanın

¹⁵⁷ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 148

¹⁵⁸ Mahmut Tezcan, **a.g.e.**, s. 26

¹⁵⁹ Alfred Adler, **a.g.e.**, s. 373

yüceltilmesi olarak değerlendirir. "Fail tüm kanlı davranışlarda, aşağılık duygusunu değerlere ve psikolojik güvenliğe sahip olmayışını gidermeye çalışmaktadır."¹⁶⁰ Birey böylece intikam olarak kimliğini kanıtlamaya, toplumda statü kazanmaya çalışır. İhtiras, düşünce alanındaki sabit fikrin psikolojik alandaki yansımasıdır. "Kan gütme de ihtiras ve kin biçimlerindeki ruh hallerini görmek mümkündür... İhtiras dış alemin yalnız belirli bir noktasını aydınlatan ve diğer alanlarını karanlıkta bırakan, ruhsal melekelerin belirli bir doğrultudan ayrılmasına engel olan bir ruh halidir."¹⁶¹ Hasımını öldürmeyi kafasına koyan birey yakınının kanını yerde bırakmama düşüncesi ile onu fırsat bulduğunda öldürmeye yeltenebilmektedir. İntikam alma güdüsünün sadece kırsal bir kültüre ait olmadığını vurgulayan Ünsal intikam içgüdüsünün ileri toplumlarda bile seyrekte olsa tüm şiddetiyle görülebileceğini belirtmiştir.

Kan gütme olaylarında insanları çeşitli biçimlerde öç almaya teşvik eden diğer bir faktör ise çevrenin teşvikidir. Ailenin başı olan babanın ya da en yakın kan bağı olan bir akrabanın öcünü almayan kimse o çevrede şerefli ve haysiyetli olarak yaşayamaz. "Doğu Anadolu'nun bazı aşiretlerinde yiğitlik kavramı, erkeğin işlediği cinayet sayısı ile ölçülür."¹⁶² Bu insanlar çevredekiler tarafından sürekli olarak hor görülür, kınanır, ayıplanır. Toplulukça dışlanarak yiğitlikleri erkeklikleri kabul görmez. Çevrenin teşvikiyle toplumda kabul görmek isteyen bireyin kanı kanla ödemekten başka bir seçeneği kalmaz.

Ünsal'ın çizdiği intikamcı tipin portresi tarımla uğraşan, geri kalmış bölgede doğmuş, düşük eğitim düzeyli ve genellikle bekar köylü gençlerinin bu olaylar için seçilmesinin bir çok nedeni vardır. Kırsal kesimde de hukukun zaaflarını bilen aileler, bu görevi adaletle başı derde girmemiş, evlenmemiş ya da henüz çocuk yaşta denilebilecek gençlere zorlamayla aşılamlıdır. Bismil kırsalında meydana gelen kan davalarının faillerine bakıldığında bu olaylara karışanlarının genellikle gençlerden olması bunların kolay bir şekilde olaylardan etkilenebildiğini göstermektedir.

¹⁶⁰ Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 53

¹⁶¹ Faruk Erem, **a.g.e.**, s. 74

¹⁶² Artun Ünsal, **a.g.e.**, s. 121

Kan davalarının çıkmasında birincil nedenlerden olmasalar bile daha sonraki aşamada bunun devamını sağlayan unsurların başında anne, abla yani kadın gelir. Eşini ya da oğlunu kaybetmiş bir ana yıllarca sürdürdüğü ağıtları ve kışkırtmaları, çocukları üzerinde psikolojik baskı unsuru olarak onların intikam ateşi ile beslenmesini sağlar. Kişisel adalet uygulamalarında, grubun birey üzerindeki dayanışma ruhuyla bireyi etki altına alarak onun davranışlarını şekillendirmesinin yanısıra, gerek fiziksel gerekse de maddi yönden kendisini eksik hisseden bireyin içinde bulunduğu ruh haliyle hayali bir intikam davası yaratarak başlayan kan davalarına da rastlanmaktadır. Birey ekonomik yetersizlik nedeniyle ve geride kaybedecek bir şeyi kalmayacağı anlayışıyla, özellikle toprak sahiplerine karşı kin besler. Toplum içinde statü ve saygınlık kazanmak, kendi varlığını ispat etmek için ise kendinden iyi durumda olan bu insanlara karşı fırsat kollayarak kan gütmelere yol açan olayların başlatıcısı olabilmektedir.

2.2.10. Kan Davalarında Barışma

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde “tol” denilen kan gütmeye, intikam alma anlamına gelen ve aileleri yıllarca karşı karşıya getiren kan davalarının sürdürülmesini önlemek için Bismil’de aracılar yoluyla barış sağlanması nadir de olsa uygulanan yöntemlerdendir. Olayları engellemek için yörenin önde gelen insanları, saygınlığı olan yaşlı insanlar, din adamları ve devlet yetkilileri grupları barıştırmak için öncülük yaparlar. Barış talebi genellikle uzlaştırmacılar gelirken, bazen de aileler uzlaştırmacılar haber göndererek barıştırılmak istediklerini söyler. Barışma için belirlenen yerde verilen kaynaşma yemeğiyle birlikte ailelerin önde gelenleri Kur’an üzerine yemin ederek barışma konusunda anlaşılır. Çok sık görülmesi de kız alıp verme ile aileler arasında bir akrabalık ilişkisi geliştirilmeye çalışılır. Bunun yanısıra mağdur olan tarafa belirlenen bir meblağ da verilerek geçmişe dayanan anlaşmazlıklar giderilmeye çalışılır. Siyasi bir partiye bağlı olarak çalışan barış komisyonu Diyarbakır’da son 8 yılda 229 kan davası olayından 43’ünü barışla sonlandırarak olayların son bulması için toplumsal barışa büyük bir katkı sağlamıştır. Yine 80’li yıllarda Bismil’de bir partinin ilçe başkanı olarak çalışan Vedat Aydın ve ilçenin ileri gelenleri Bismil ve çevresinde bir olay dışında kan davalarının giderilmesinde etkin rol oynamışlardır.

SONUÇ

Kan davaları, toplumların değer ve normları algılayış farklılığı temelinde, özellikle homojen toplumlarda karşısındakine zarar verme ve öç alma istenciyle gerçekleşen olaylardır. Kapalı toplumlarda insanların her türlü yönelim ve davranışları gelişmişlik düzeyine ve eğitim seviyesine bağlı olarak değişebildiği gibi, bireylere manevi yönden tatminkarlık hissi sağlayan kan davaları da ülkemizde sınırlı ve yerel bir şiddet göstergesi olarak yaşanmaktadır.

Türkiye özeline baktığımızda kan davaları, töre cinayetleri ve aşiretler arası işlenen cinayetler, genellikle töre ve geleneklerine sıkıca bağlı olan grupların, birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet eylemlerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Namus davalarından farklı olarak kan davaları, manevi değerleri koruma amacından çok, grubun veya bireyin öfke ve öç alma güdüsünü bastırmak istemelerinin sonucunda görülmektedir. İster etnik, kültürel ve ideolojik grupların, isterse de kırsal kökenli aşiretler ve aileler arasında yaşanan biz ve diğerleri ayırımına dayalı çıkar çatışmalarının çözümü için şiddete başvurulması, özünde aynı sebeplere dayanmaktadır. Değişim sığınağı düşük olan toplumlarda daha sık görülebilen bu olayların merkezi yerleşim yerlerinden uzaklaştıkça bir artış göstermesi kapalı toplumlarda değerler hiyerarşisinin, ailenin ve çevrenin kan davaları üzerinde ne derece önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Kan davalarının sadece belli bölgelerde ortaya çıkması, insanların içinde bulundukları geniş toplumla bütünleşememelerini işaret eder. Dolayısıyla kan davaları, farklılaşmış sentez birimi olarak tanımlanan alt-kültürün bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte karşılaşılan hem ekonomik, hem de toplumsal sorunlar ise kan gütme olayların sürekliliğine yardımcı olmaktadır. Kanı yerde bırakmama amacıyla işlenen kan davalarının görüldüğü coğrafyaya bakıldığında bu olayların geleneksel toplum yaşantısını sürdüren Doğu toplumlarında daha fazla görülmesi, bu davaların informal normlara bağlı olarak gerçekleştirildiğini gözler önüne sermektedir.

Kan davalarının Bismil ve bağılı olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde diğer yerlere göre sık rastlanmasında devlet otoritesinin bölgede varlığını yeteri kadar hissettirememesi yatmaktadır. Mağdur durumda olan insanlar suçlunun yeteri kadar cezalandırılmadığına olan inaçlarından ötürü kendi kabuklarına çekilerek, yalnızlaşmakta ve böyle bir olayla karşılaştıkları zaman da sorunları kendi elleriyle çözme yoluna gitmektedirler. Bu durum ise karşılıklı olarak can alma yarışı haline gelerek uzun yıllar kan gütmenin sürdürülmesine neden olur. Kan davalarında, kan davalı tarafların topluca cezalandırıldığı ya da göçe zorlandıkları, yakınları öldürülenlerin psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri ve olayların ekonomik olarak ciddi olumsuzluklara neden olduğu şüphe götürmez gerçeklerdir. Olaylara karışanların aynı şartlarda, yine aynı eylemi tekrarlama eğiliminde olmaları ise bu intikam ateşiyle işlenen olayların neden uzun sürdüğünün bir göstergesidir.

Kan davalarının nasıl gerçekleştirildiği, insanların neden kan gütme istemeleri yalnızca hukukun yetersizliği ve ihlali çerçevesinden bakılarak anlaşılamaz. Bu tür eylemlerin tahlili, hukuki ve ahlaksal yönünü aşarak sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yönleri olan beşeri eylemlerle yapılmalıdır. Kan davaları, kendini kanıtlama peşinde olan bireylerin suça eğilimli yapısı gibi insana bağılı sebeplerle olduğu kadar (epidemik, nevrotik), aynı zamanda insanların içinde bulundukları ortamla ve çevresindeki diğer insanlarla da ilgili olabilir (ekolojik). Çatışmalar kırsal kesimde belirli kaynakları kullanmak zorunda kalan gruplar arasında, bu kıt kaynakların bölüşümü üzerinde yaşanan problemler ile başlayabileceği gibi, bölgede ailelere parasal olarak katkı sağlayan başlık parası uygulamalarından ötürü yaşanan kız kaçırma olayları gibi sosyo-ekonomik sebeplerden ötürü başlayabilmektedir. Ekonomik yönü olmayan namus ve şeref gibi meseleler ve çeşitli geleneklerin yaptırımları gibi toplumsal algılamalarda kan davalarının başlamasında ve güdülmesinde önemli olmaktadır. Kan davalarının sosyolojik yönlerinden birisi de çevrenin bireyi oç almaya teşvik etmesidir. Olayın meydana geldiği ortamda bulunan bireylerin toplum tarafından baskı altına alınması ile bireyler bu tür olayları gerçekleştirmektedirler. Ayrıca bu tür olaylar, toplumda mümtaz bir sınıf içinde yer alamadığını düşünen bireylerin yalnızlık psikolojisine kapılarak anlık tepkileriyle de ortaya çıkabilmektedir.

Araştırma alanı olarak seçilen Bismil’de kan davaları olgusunun altında yatan sosyal, kültürel ve ekonomik etmenler bu olayların neden bu coğrafyada daha çok ortaya çıktığını göstermektedir. Kan davalarının grup içi ilişkilerden ortaya çıkan süreçlerine bakıldığında kan davaları çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır; arazideki mahsulü diğer ailelerin mallarından ve canlarından koruma isteği; hayvanları otlatma ve orman kesim alanlarının belirsizliğinden doğan anlaşmazlıklar; muhtarlık seçimlerinin ortaya çıkardığı gerilim ile köyün birbirine muhalif iki ayrı gruba ayrılması; köy yerleşmelerinde yerel otorite paylaşımından ortaya çıkan gerilim; zengin yerleşmecilerin diğerleri tarafından istenmemesi; namus hususundaki göreceli hassasiyet vs.

Bölgenin en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından biri; tarım topraklarının işletim ve mülkiyetlerinde belirgin olarak görülen dengesiz dağılımdır. Bu durum bölgede birçok sorunun ana kaynağı olduğu gibi kan davalarında da belirleyici olmaktadır. Verimli bir tarımsal işleme el vermeyen topraklar üzerinde küçük bir azınlığın, toprakların büyük bir kısmı üzerindeki hakimiyeti ve denetimi birtakım husumetleri beraberinde getirmektedir. Toprakların mülkiyet biçimine bağlı olarak gelişen yapı ise kapalı toplumlarda bir takım sosyal bağımlılık ilişkilerini beraberinde getirmektedir. Bu durum ise az gelişmiş toplumlarda, yoksun olan bireyselleşme ve demokratikleşme hareketlerinde ise ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bölgede etkin olan geleneksel yapı, kırsal kesimde toplum yapısına büyük oranda rengini vermektedir. Kapalı toplum yapısını muhafaza eden bölge halkının uzun bir geçmişten bu yana aşiret, ağalık gibi kurumlara olan bağlılıkları toplumsal yaşamın her safhasında yansıma bularak bireyleri etkilemektedir.

Kan davaları modern toplumların değil, gelişmekte olan toplumların önemli bir sorunudur. Türk toplum yapısındaki kuvvetli dayanışma, olaylara karşı ortak tavır alma eski geleneklerin ürünüdür. Kan davaları kırsal bir olgu olduğuna göre kırsal alanın gerçekleri ile irdelenmelidir. Yasalar ve uygulamaları, olaya maruz kalan tarafların öç alma güdüsünü ortadan kaldıramamaktadır. Gelenekler, töreler bölgede yasaların bile önündedir. Bunun için söz konusu toplulukların anlam dünyalarına da inmek zorunludur. Toplum yapılarını oluşturan sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal idari koşullar, toplumsallaşma sürecinin aracılığıyla şiddete

dayalı davranış biçimlerini belirleyebilmektedir. Değişime karşı dirençli yapılarını muhafaza eden yerleşim yerlerinde aileler bireyin üstünde olup bireysel kişilikleri sindirmektedir. Aileler arasında olası bir çatışma durumu etkisini en fazla birey üzerinde hissettirir. Ortak çıkarlara karşı bir saldırı durumunda değer ve normlarla şekillenen davranış rolleri, kolektif tasavvurlar halinde tüm güçlerini bu olaylar karşısında seferber etmektedir.

Aşiretçilik, kırsalda yalnızca toplumsal bağlılığı sağlayan bir unsur değil, aynı zamanda bireysel tutumları da etkileyen bir örgütlenme biçimi olarak legal olana karşı durmaktadır. Sözkonusu bölgenin ülkenin diğer bölgelerden farkı, bölgede yaşayan toplulukların büyük bir bölümünün davranışları üzerinde kendini hissettiren ve gelenekselliğin sürekliliğini sağlayan bir gruplaşma biçimi olan aşiret bağıdır. Kırsalda yaşayanların büyük bir çoğunluğu kendisini bağlı olduğu aşiretin üyesi olarak görmektedirler ve aidiyetini böylece kurmaktadır. Kurumlaşmış bir dayanışmayı devam ettiren bu bağlılık bölgede bugün de etkinliğini korumaktadır. Güçlü aşiret bağı, insanlar için güvenlikten, barınmaya birçok alanda işlevsel olan bir toplumsallaşma düzeneği olarak görülmektedir. Bu kadar yüksek derecede ki aşiret bağlılığı, kişilerin hangi partiye oy vereceklerinden, evlilik ve daha birçok alanda belirleyici çeşitli yükümlülükler de getirmektedir. Kan bağına dayalı olması nedeniyle aşiretçilik ve geniş aile dayanışması, Bsimil’de özellikle ortak saldırı ya da savunma durumlarında belirgin şekilde yaptırım ve yükümlülükleriyle bağlayıcı bir rol oynar. Yine yaşlı olana gösterilen saygı ve hürmet, bireysel kişilikler üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Yaşlı egemenliği kan davası ve benzeri olaylarda aile içi itirazı engelleyerek, bireylerin olayları subjektif bir biçimde değerlendirmelerinin önünü kesmektedir. Bu durum ise ailede tek yönlü öç düşüncesini devam ettirerek tarafların hiç bir gerekçe sorgulamadan kan gütmelerinde etkili olur.

Kan gütme olaylarının temel nedenlerinden birisi de bölge halkının büyük bir çoğunluğunun eğitimsiz olmasıdır. Bismil ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ekonomik yönden olduğu gibi sağlık ve eğitim yönlerinden de ülkenin en geri kalmış bölgesidir. Eğitim, bireyin tutum ve davranışlarını olumlu yönde değiştiren uzun bir süreçtir. Bireyin eğitilmesi onun insanlık değerini de kavramasında itici bir güçtür. Bu güç kan gütme olaylarında suçların azalmasını sağlar. Olaya

karışanların çoğunluğu genellikle okuma-yazma bilmeyen ya da ilkokul mezunu bireylerdir. Eğitimin yetersizliği bu bireyleri kendi dar dünyalarına iterek hırçınlaştırmaktadır. Olayların gerçekleştiği yerleşim birimindeki aileler çocuklarını okula göndermek yerine onları aile içinde tutma eğilimindedirler. Böylece hem ekonomik olarak, hem de sayıca üstün hale gelerek çatışma halinde oldukları kan davalılarına karşı güç elde etmeyi yeğlerler.

Türkiye’de kontrolsüz silahlanma sonucunda ki bireysel silahlanma, kırsal alanda bireyleri cesaretlendirerek aralarında daha önceden husumet bulunan bir sebepten ötürü başlayan olaylarda kan dökülmesine yol açar. Bir çok olayda görülmüştür ki işlenen cinayetlerde resmi olmayan yollarla edinilen ateşli silahlar baş rol oynamıştır. Çünkü bölge insanı için silah en iyi dosttur ve bir defa çekildi mi kullanma zorunluluğu gerektirir. Bununla bağlantılı olarak bölge insanının karakterine işlemiş olan kabadayılık ve hırçınlık, hakaretin sözkonusu olduğu bir tartışmada kanlı çatışmalara yol açabilmektedir.

Kan davası bir şiddet eylemi olup, bu şiddet de sebepsiz değildir. Güneydoğu'nun genel yapısını oluşturan yoksulluk, köylerin dış dünya ile kısmen de izole olması, yalnızlık içine itilmiş insan yığınlarının çokluğu, durağanlık, eğitim düzeyinin düşük oluşu, tevekküle dayalı bir dünya görüşünün kırsal kesimde hakim olması gibi kan davalarına zemin hazırlayan koşullar bölgenin genelinde olduğu gibi Bismil içinde geçerlidir. Kan davası güden aileler en çok ekonomik ve sosyal yönden mağdur olurken bu davalarda en çok zarar gören ise kadınlar ve çocuklardır. Eşi öldürülen ya da kocası hapishaneye düşen kadın bu olaylar sonucunda evini geçindirmek zorunda kalırken, çocuklar ise kan davası yüzünden eğitimlerini arzu edilen düzeyde sürdürememektedirler. Öldürülme korkusu, taraf ailelerin psikolojisini bozarak kişileri saldırganlaştırıp, toplumun barış ve huzurunu tehdit edecek boyuta ulaşabilmektedir. Kendini ispat etmek isteyen bireyin bu tür bir olaya karışması kendisinden çok ailesini etkiler. Fail cezaevine girerken geride kalan ailesi ise kimi zaman bulunduğu yerden göçe zorlanmaktadır. Direnen ailelere karşı ise mağdur durumda olan taraf bunu bir gurur, otoriteye başkaldırı şeklinde algılayarak yıllarca sürebilecek olayları körüklerler.

Kan davalarında namus yüzünden işlenen cinayetlerden farklı olarak, ailenin en büyük bireyi hedef seçilir. Aileden kalan bir miras gibi kuşakları etkileyen ve intikal kan davaları, olaya maruz kalmış kişilerle birlikte başka yerlere göç etmektedir. Grup dayanışmasının köyden kente taşınmasıyla intikam alma güdüsü de yolculuk eder. Kent kültürü bu insanları ve değerlerini eritmek yerine köylünün yerel kültürüne, zevk ve değerlerine hapsolür. Böylece yerel kültür, küresel kültüre direnmeye devam ederek kan davasının varlığını yalnızca kırsalda değil metropollerde de sürdürür.

Toplum yararına yapılan bütünleştirici yayınlar insanları geleneksel yaşantılarından uzaklaştırarak, bu olaylara karşı daha akılcı, mantıklı ve bilinçli bir şekilde yaklaşılmasına katkı sağlayabilirken, toplum üzerinde önemli bir etkisi olan medya kan davaları ve töreye bağlı olan olaylarda destekleyici, özendirici rol oynamaktadır. Bugün televizyon dizileriyle özendirilen aşiret yapılanması, törelerin gücü ve etkisi gibi reyting artırma aracı olan unsurlar kan davasına karışmış olan grupların zihinlerine işlenerek bu olayların tekrar canlanmasına yardımcı olur. Görsel yayınlarda kan davalarının işlenmesi, eğitimsiz bireyler üzerinde olumsuz etki yaparak onların popüler olma duygularını kamçılar.

Sosyo-ekonomik kökenli sorunlarından olan kan davası gibi toplumda kanayan bir yaranın çözümü için tek bir yasanın çıkartılarak olayları çözümllemek olanaksızdır. 1940'lı yıllardan bu yana, yasa koyucular ve ülkenin yetkilileri bu tür olaylara daha akılcı bir şekilde yaklaşmışlardır. Doğrudan yapılan müdahaleler belli bir yere kadar başarı sağlarken, kan davalarının sadece önleyici ve cezalandırıcı önlemlerle önlenemeyeceği 1964 yılındaki genelgeyle dile getirilmiştir. Bugün hemen herkes bu kötü gelenekle mücadele için ağırlaştırılmış hukuki yaptırımlardan çok, uzun vadeli bir sosyo-ekonomik politikaların uygulanmasıyla başarı sağlanabileceği konusunda hemfikirdir.

Alan araştırmam, kan davasının sosyo-kültürel, hukuksal ve siyasal olmak üzere çeşitli boyutlarına ışık tutmak amacıyla sınırlı olup bu tür olayların bir daha yaşanmaması yolunda fikri bir çabanın ürünüdür. Elbette ki bu tür olayların çözümü için fikri çabanın ötesine geçilmelidir. İzlenecek yol öncelikle temel sorunların saptanması, bunların öncelik sırasına koyulması ve ardından da en

verimli yollarla bu olayların çözülmeye çalışılması olmalıdır. Bu tür olaylar yalnız bir kişiyi değil, başta bireyin ailesi olmak üzere, yakınlarını ve giderek tüm toplumu ve hatta tüm insanları ilgilendirir, ilgilendirmelidir. Sebepleri oldukça çeşitli olan kan davalarının çözümü için gerekli olan insan gücü, teknik donanım, yer, finansman gibi kaynaklar istenilen düzeyde değildir. Bu durum dünyanın zengin ve gelişmiş devletleri için de geçerlidir.

Kan davası ve benzeri görülen sosyal içerikli toplumsal sorunları sınırlı kaynaklarla çözümleyebilmek için imkanların en akılcı ve verimli biçimde kullanılması tartışmasız kabul görmektedir. Özellikle eğitsel olanakların artırılarak, yeni neslin eğitiminde görülen sorunlar bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Okul yaşı dışındaki yaş gruplarını da kan davalarının sürdürülmesi ile oluşacak olumsuzluklar konusunda aydınlatmak için halk eğitim merkezlerinde çalışmalar yapılmalıdır. Köylerde çıkan anlaşmazlıkların büyümemesi için, kardeşlik ve yardımlaşma gibi dini ve milli değerler beslenmelidir. Televizyon kanallarında kan davalarının sorunlarını ele alan belgesel ve dramlara yer verilerek, bu tür olayların doğuracağı kötü sonuçlara karşı insanlar bilinçlendirilmelidir. Sorunları ortaya çıkaran etmenleri tamamen ortadan kaldırma konusunda aktif bir politika izlenmelidir. Özellikle bölgede ekonomik eşitsizliği ortadan kaldıracak fırsatlar oluşturulmalıdır. Yasaların uygulanması için emniyet güçlerinin denetim mekanizması güçlendirilmeli, koruculuk sisteminde olduğu gibi devlet tarafından verilen gücün yasal olmayan şekillerde kullanılması engellenmelidir. Kan davası sorununun kökten çözülmesi yolunda atılmış bir adım olarak, araştırmama konu olan ilçenin ileri gelenlerinden, devletin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşacak bir barış komitesi oluşturularak, kan davalı ailelerin barışmaları sağlanmalı ve mağdur durumdaki ailelere yardım edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. **ACAR, Mustafa & DEMİR, Ömer**, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayınları, 1992, İstanbul
2. **ADLER, Alfred**, İnsan Tabiatını Tanıma, (Çev: Ayda Yörükkan), İşbankası Kültür Yayınları, 1997, İstanbul
3. **AİLE ve TOPLUM EĞİTİM KÜLTÜR ve ARAŞTIRMA DERGİSİ**, sayı:9, Ocak-Şubat-Mart 2006
4. **AKADER**, Sosyolojik ve Hukuksal boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyum Bildirgesi, Akademik Araştırma Derneği Yayınları, 2003, Diyarbakır
5. **ANAYASA ve CEZA KANUNLARI**, Adil Yayınevi, 2005, Ankara
6. **ARKONAÇ, Sibel**, Grup İlişkileri, Alfa Basım Yayınevi, 1993, İstanbul
7. **ARON, Raymond**, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (Çev: Korkmaz Alemdar) Bilgi Yayınları, 2004, İstanbul
8. **ARTUK, Emin**, Gerekçeli Ceza Kanunları, Alkım Yayınevi, 1998, İstanbul
9. **ATEŞ, Süleyman**, Kuran'ı Kerim ve Yüce Meali, Kılıç Yayınları, 1993, Ankara
10. **AYDIN, Mustafa**, Bilgi Sosyolojisi, Açılım Kitap, 2004, İstanbul
11. **AYDIN, Mustafa**, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayınları, 2000, Ankara
12. **AYTAÇ, Ömer**, "Bilincin Sosyolojik Analizi", e-sosder.com
13. **BAĞLI, Mazhar**, Modern Bilinç ve Mahremiyet, Perşembe Kitapları, 2000, İst.
14. **BİEHL, Janet**, Kadınlar ve Demokrasi Geleneği, (Çeviren: Sezgin Ata İskenderiye Yazıları, 2000, İstanbul, Sayı :24- 25)
15. **BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan**, Sosyoloji, MEB Yayınları, 1980, İstanbul
16. **BOZKURT, Veyssel**, "Sanal Cemaatler", www. stratigma.com, 09-09-2003
17. **CASSIRER, Ernest**, İnsan Üstüne Bir Deneme, Yapı Kredi Yayınları, (Çev: Necla Arat), 1997, İstanbul

18. **CENGİZ, Recep**, “Kan Davasının Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Sosyolojik Görünümü”, Töre ve Namus Cinayetleri Sempozyumu, 2003, D.Bakır
19. **CİHAN, Ahmet**, “Türkiye’de Modernleşme Hareketleri, Sosyoloji Y/Lisans Ders Notları”, 2004, D.Ü. Diyarbakır
20. **DANIŞ, Zafer**, “Davranış Bilimlerine Ekolojik Sistem Yaklaşımı”, Aile ve Toplum Dergisi,Sayı:9, Başbakanlık ASAGM Yayınları, 2005, Ankara
21. **DEMİRBAŞ, Timur**, Kriminoloji, Seçkin yayınları, 2001, Ankara
22. **DİKEÇLİGİL, BeylÜ, ÇİĞDEM, Ahmet**, AİLE YAZILARI -II: Temel Kavramlar, Yapı & Tarihsel Süreç, Başbakanlık Aile Araştırma Kurum Yayınları,1991, Ankara
23. **DOĞAN, Mehmet**, Büyük Türkçe Sözlük, İz Yayınları, 1996, İstanbul
24. **DÖNMEZER, Sulhi**, Sosyoloji, Savaş Yayınevi, 1982, Ankara
25. **ERDOĞAN, Aydın**, Yeni TCK üzerine Tartışmalar, www. kas .de
26. **EREM, Faruk**, Adalet Psikolojisi, Sevinç Matbaası, 1998, Ankara
27. **ERGÜN, Doğan**, Sosyoloji ve Eğitim, İlke Kitabevi, 1995, Ankara
28. **ERGÜN, Doğan**, Sosyoloji ve Tarih, Der Yayınları, 1982, İstanbul
29. **ESMAN, Milton J. & RABİNOVİCH İtamar**, Orta Doğu’da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet, (Çev: Zafer Avşar), Avesta Yayınları, 2004, İstanbul
30. **EMİROĞLU, Kudret**, Antropoloji Sözlüğü, Bilim & Sanat Yayınları, 2003, Ank
31. **FARAÇ Mehmet**, Töre Kısacında Kadın, Günizi Kitaplığı Yayınları, 2002,İst.
32. **FROLOG, İ**, Felsefe Sözlüğü, (Çev: Aziz Çalışlar), Cem Yayınevi, 1997, İst.
33. **FROMM, Erich**, Çağımızda Kişilik Sorunu İnsan Davranışının Kökenleri, Düşünen Adam Yayınları, 1993, İstanbul
34. **FUKUYAMA, Francis**, Tarihin sonu mu?, Vadi yayınları, 1999, Ankara
35. **GIDDENS, Anthony**, Sosyoloji, (Çev: Hüseyin Özel,Cemal Güzel), 2000, İst.
36. **GÖKA,Erol**, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Cilt I, 1990, İstanbul
37. **GÖKÇE, Birsen**, Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınevi, 2004, Ankara

38. **GÜLŞEN, Recep**, "Türk Ceza Kanununda Namus ve Töre Cinayetlerinin Cezalandırılabilirliği, Töre ve Namus Cinayetleri Sempozyumu, 2003, Diyarbakır
39. **GÜNAY, Ünver**, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, 1998, İstanbul
40. **HEPER Metin**, Türkiye'de Unutulan Halk ve Birey, Türk Tarih Yayınları, 1998, İstanbul
41. **HOMANS, George C.**, İnsan Grubu, T.O.D.A.İ Yayınları, Sevinç Matbaası, 1971, Ankara
42. **KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem**, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim yayınları, 2004, İst.
43. **KILIÇBAY,M.Ali**, Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti, İmge Yayınevi, 2001, Ankara
44. **KONGAR, Emre**, Toplumsal Değişme Kurumları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, 1995, İstanbul
45. **KONGAR, Emre**, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, 2004, İstanbul
46. **KOZAK,İ.Erol**, İbn-i Haldun'a Göre İnsan Toplum İktisat, Pınar Yayınları, 1984, İstanbul
47. **KÖSEMİHAL, N. Şazi**, Sosyoloji Tarihi, Remzi Yayınevi,2002, İstanbul
48. **KÖSEMİHAL, N. Şazi**, Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi, 1971,İstanbul
49. **NUTKU, Uluğ**, İnsan Felsefesi Çalışmaları, Bulut Yayınları, 1998, İstanbul
50. **OZANKAYA, Özer**,Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Savaş Yayınları,1984,Ank
51. **ÖZLEM, Doğan**, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Remzi Kitapevi, 1986, İstanbul
52. **ROUSSEAU J.J**, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, (Çev:Nuri İleri), Say Yayınları, 2001, İstanbul
53. **RUSSELL Bertrand**, Eğitim Üzerine, (Çev:Nail Bezel), Say Yayınları, 2001, İstanbul
54. **SAYIN, Önal**, Sosyolojinin Temelleri, Erdem Kitabevi, 1985, İzmir
55. **SENNETT, Richard**, Kamusal İnsanın Çöküşü, (Çev: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 1996, İstanbul

56. **SEZAL, İhsan**, Sosyolojiye Giriş, Martı Yayınevi, 2002, Ankara
57. **SMITH, Anthony D**, Toplumsal Değişme Anlayışı, (Çev: Ülgen Oskay), Gündoğan yayınları, 1996, Ankara
58. **SUNAR, İlkay**, Düşün ve Toplum, Doruk Yayınları, 1999, Ankara
59. **ŞENEL, Alaeddin**, Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları. 2004, Ankara
60. **TEKEL, Suna**, Sosyoloji Tarihi Ders Notları, 2002, İ.Ü. Malatya
61. **TEZCAN, Mahmut**, Eğitim Sosyolojisi, Zirve Ofset, 1992, Ankara
62. **TEZCAN, Mahmut**, Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, A.Ü.E.F Yayınları, 1972, Ankara
63. **TÜRKDOĞAN, Orhan**, Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları, 2002, İstanbul
64. **TÜRKDOĞAN, Orhan**, Güneydoğu Kimliği, Alfa Basım Yayım, 2002, İst.
65. **TÜRKMEN, Fatih**, Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması , DPT Yayınları, 2002, Ankara
66. **UYGUR, Nermi**, Kültür kuramı, Remzi Kitabevi, 1984, İstanbul
67. **ÜNSAL, Artun**, Kan Davası, Yapı Kredi Yayınları, 1995, İstanbul
68. **YILDIRIM, Ali & ŞİMŞEK, Hasan**, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, 2005, Ankara
69. **ZIJDERVELD, Anton**, Soyut Toplum, (Çev: Cevdet Cedit), Pınar Yayınları, İstanbul, 1985
70. **AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler.** DPT Yayınları, Ankara, 2005
71. **Türkiye İstatistik Yıllığı**, DİE Matbaası, Ankara, 2001
72. **www.die.gov.tr**
73. **www.dpt.gov.tr**
74. **www.egm.gov.tr**
75. **www.e-sosder.com**

- 76. www.evrensel.net
- 77. www.felsefe.gen.tr
- 78. www.mehmetfarac.com
- 79. www.meb.gov.tr
- 80. www.milliyet.com.tr
- 81. www.ntvmsnbc.com.tr
- 82. www.sabah.com.tr
- 83. www.tuik.gov.tr
- 84. www.ucansupurge.org
- 85. www.umut.org.tr
- 86. www.zaman.com.tr